

Het waarom van het ambt

Op zoek naar de betekenis van het ambt voor de pioniersbeweging

Masterthesis van Neeltje Ina de Ronde (studentnummer 1600079)
binnen de master Gemeentepredikant
aan de Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam
onder begeleiding van dr. Rein Brouwer
binnen de Praktische Theologie

24 juli 2020

Verklaringenblad	4
Voorwoord	5
Inleiding	6
1. Onderzoeksstrategie	8
1.1 - Vraagstelling	8
1.1.1 - Hoofd- en deelvragen	8
1.1.2 - Kaders van het onderzoek	9
1.1.3 - Relevantie	10
1.1.4 - Valorisatie	12
1.2 - Methode	13
1.2.1 - In gesprek met pioniers	13
1.2.2 - In gesprek met de Protestantse Kerk in Nederland	16
1.2.3 - In gesprek met theologische literatuur	16
1.2.4 - Synthese	17
1.3 - Vooronderstellingen	17
2. De betekenis van het ambt in de pioniersbeweging	18
2.1 - De beeldvorming over het ambt	18
2.2 - De praktische betekenis van het ambt	19
2.2.1 - Het ambt is een obstakel	19
2.2.3 - Het ambt is een kans	19
2.3 - De theologische betekenis van het ambt	21
2.3.1 - Wie het ambt draagt, heeft exclusief gezag	21
2.3.2 - Wie het ambt draagt, heeft een roeping	22
2.3.3 - Wie het ambt draagt, bouwt aan een kerk	22
2.3.4 - Wie het ambt draagt, waakt over de brede roeping van de gemeente	23
2.4 - De spirituele betekenis van het ambt	24
2.5 - Concluderend	25
3. De betekenis van het ambt voor de PKN	26
3.1 - Theologische betekenis van het ambt	26
3.1.1 - Het ambt: een roeping voor iedereen	26
3.1.2 - Het ambt: een roeping vanwege Christus	27
3.1.3 - Het ambt: een roeping vanwege de kerk	28
3.1.4 - Het ambt: een roeping in de wereld	29
3.2 - De praktische betekenis van het ambt	30
3.2.1 - Het ambt biedt structuur	30
3.2.2 - Het ambt brengt mensen samen	31
3.2.3 - Het ambt is betrouwbaar	32
3.2.4 - Recente ontwikkelingen rond de praktijk van het ambt	32
3.3 - De spirituele betekenis van het ambt	33
3.4 - Concluderend	34

3.4.1 - De theologische betekenis van het ambt	34
3.4.2 - De praktische betekenis van het ambt	35
3.4.3 - De spirituele betekenis van het ambt	36
4. Een verdere theologische verkenning	37
4.1 - Instituut en ambt in een missionaire kerk	37
4.2 - Het priesterlijke karakter van het ambt	39
4.3 - Het ambt in het publieke domein	40
4.4 - Concluderend	41
5. Conclusie	43
5.1 - Antwoord op de vraagstelling	43
5.2 - Aanbevelingen	44
Bibliografie	46
Bijlage 1 - Data management plan	48
Bijlage 2 - Gespreksformulier	51
Bijlage 3 - Gespreksverslag 1	52
Bijlage 4 - Gespreksverslag 2	54
Bijlage 5 - Gespreksverslag 3	56
Bijlage 6 - Gespreksverslag 4	58
Bijlage 7 - Gespreksverslag 5	60
Bijlage 8 - Technisch verslag van thematische analyse	62
1. Vertrouwd raken met de data	62
2. Coderen van alle data	62
3. Thema's herkennen en groeperen	62
4. Evaluatie van codes en thema's	62
5. Thema's definiëren en benoemen	63
6. Verslaglegging	63

Verklaringenblad masterthesis

Naam student: N. I. de Ronde

Titel masterthesis: Het waarom van het ambt: Op zoek naar de betekenis van het ambt voor de pioniersbeweging.

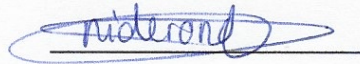
VERKLARING VAN ORIGINALITEIT

Hierbij verklaar ik dat bovengenoemde masterthesis uit origineel werk bestaat. De thesis is het resultaat van mijn eigen onderzoek en is alleen door mijzelf geschreven, tenzij anders aangegeven. Waar informatie en ideeën uit andere bronnen zijn overgenomen, wordt dat expliciet, volledig en op passende wijze vermeld in de tekst of in de noten. Een bibliografie is bijgevoegd.

Plaats, datum:

Handtekening:

Delft, 13 juli 2020

TOESTEMMINGSVERKLARING

Hierbij stem ik ermee in dat bovengenoemde masterthesis na goedkeuring beschikbaar wordt gesteld voor opname in de bibliotheekcollectie en dat de metadata beschikbaar worden gesteld aan externe organisaties en/of door de PThU worden gepubliceerd.

Verder verleen ik (de bibliotheek van) de PThU

wel

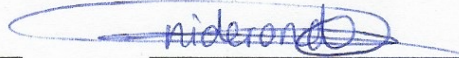
niet

toestemming voor het opnemen van de volledige tekst in een via internet of anderszins openbaar toegankelijke database. (Deze toestemming betreft alleen de openbaarmaking van de masterthesis, zonder verdere overdracht of inperking van het auteursrecht van de student.)

Plaats, datum:

Handtekening:

Delft, 13 juli 2020

Voorwoord

Als lezer staat u aan het begin van een verkenning van het ambt - voor mij als schrijver komt er met deze pagina een einde aan. In de eerste plaats natuurlijk het einde van dit onderzoek, wat een zaak is geweest van een lange adem. Het was boeiende materie, maar ik ben ook opgelucht dat het nu achter me ligt en er een nieuwe fase aanbreekt. Dit onderzoek is echter niet mijn eerste stap in mijn zoektocht naar de betekenis van het ambt. Het begon al eerder: bij mijn eerste dag op Hydepark tijdens het vak 'Roeping en Beroep', en wellicht zelfs nóg eerder, toen ik begon te overwegen om de predikantsopleiding te gaan volgen. Dit onderzoek én die opleiding komen nu tot een einde - mijn zoektocht naar de betekenis van het ambt nog niet. Wellicht kom je daar nooit uit, en blijft het iets van een mysterie. Ik hoop dat mysterie in de praktijk wat verder te ontrafelen, als ik op termijn zelf het ambt zal dragen.

In dit voorwoord maak ik van de gelegenheid gebruik om een aantal mensen te bedanken. In de eerste plaats mijn begeleider dr. Rein Brouwer, die mij met veel geduld en inzicht steeds weer van feedback voorzag en mij heeft geholpen om dit project tot een succesvol einde te brengen, en aan Marten van der Meulen, die de eindbeoordeling op zich wilde nemen. Ook een hartelijk dank aan Sake Stoppels, Anneke van de Velde, Peter den Hoedt, Erik Verwoerd, Martijn Vellekoop, Nynke Dijkstra, Leo Koffeman en de andere leden van de synodale werkgroep Ambt, die elk in een andere fase van dit onderzoek betrokken waren en mij verder op weg geholpen hebben. In het bijzonder bedank ik de verschillende pioniers die hun ervaringen met mij wilden delen en mij iets van hun ziel lieten zien. Ook dank aan mijn collega's van de IZB voor de betrokkenheid en het meedenken in dit hele traject.

Op mijn langere weg richting het ambt waren nog veel meer mensen betrokken, en een aantal van hen wil ik hier ook noemen. Uiteraard dank ik docenten voor de uitdaging die ze mij boden in het onderwijs, en de studenten met wie ik mocht optrekken. In het bijzonder bedank ik Eva, mijn partner in crime op de PThU. Samen worstelden we op die eerste Hydeparkdagen met die 'grote woorden' van het ambt, samen hebben we het hele traject doorlopen en heel wat avonturen beleefd, en samen zijn we op het ambt afgestudeerd. Ik kijk met plezier terug op alles wat we hebben gedeeld - colleges, koffie op de VU, verenigingsleven, wijn, bitterballen en nachos. Ik zie er naar uit om ook in de toekomst het avontuur van het ambt met jou als collega te delen. Datzelfde geldt voor mijn mede-Voetianen, en voor Arie, Willem, Ad, Kees, Arie, John en Hendrik, mijn broeders en vrienden.

Ik bedank mijn alma mater, de Evangelische Theologische Faculteit, voor de gelegenheid om daar de beginselen van de theologie te ontdekken en voor de manier waarop ik daar gevormd ben. In het bijzonder denk ik aan Janno, Laurien, Alex, Willem, Daniël en Pim. Ik denk met vreugde terug aan onze tijd toen en ben blij dat jullie nog altijd deel uitmaken van mijn leven. Bedankt voor jullie vriendschap en het vertrouwen in mij en mijn ambities. Ik geniet ervan om samen met jullie in de breedte van de kerk Jezus te volgen. Jullie zijn me dierbaar!

Ik bedank mijn meiden in Delft, mijn huisgenoten Anke en Henriëtte, mijn broers en zussen en in het bijzonder mijn ouders, voor de steun, de afleiding, het vertrouwen en het gebed. Papa en mama, bedankt dat jullie naast mij staan - ondanks dat de zoektocht naar het ambt voor jullie misschien wel net zo spannend is als voor mij.

Ik dank U, God, dat u mij riep, en dat u mij leert te volgen.

'Ik ben ontwaakt, Gij hebt mij opgeroepen
en ademloos volg ik uw lichtend spoor.'¹

---

¹ Ida Gerhardt, *Verzamelde gedichten* (Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2016), 194.

Inleiding

In de afgelopen jaren heeft de Protestantse Kerk in Nederland geïnvesteerd in het inslaan van een missionaire weg. Deze investering lijkt veel op te leveren: in tien jaar is een grote beweging op gang gekomen van pioniers en de nieuwe vormen van kerk-zijn die zij hebben gevonden. Op veel plekken in het land zijn kleine en grotere 'gemeenten' ontstaan, waar wordt gezocht naar manieren om kerk te zijn die aansluiten bij de context van de beoogde doelgroep. Nu deze beweging een aantal jaar gaande is, en dergelijke initiatieven steeds verder groeien, wordt er een eerste balans opgemaakt. Hoe gaat het er in deze pioniersplekken aan toe? Wat hebben zij nodig, en hoe kan de landelijke kerk hierin voorzien? Het is duidelijk geworden dat het pionieren niet alleen leidt tot een ontwikkeling van nieuwe gemeenten, maar ook tot een hernieuwde ontwikkeling van de traditionele kerk. Dit wordt helder beschreven in het rapport 'Mozaïek van Kerkplekken', voorgelegd aan de synode van de PKN in april 2019 (Protestantse Kerk 2019). Eén van de thema's die daarin aan de orde komt, is de rol van het ambt in nieuwe kerken en pioniersplekken. Op dat thema zal ook deze scriptie ingaan.

In het rapport wordt gesteld dat pioniers de noodzaak voor het ambt niet zien (Protestantse Kerk 2019, 45). Er zijn nog geen geschikte vormen gevonden waarin het ambt kan functioneren in de nieuw gevormde pioniersgemeenten. Dat lijkt tot nu toe niet tot een gemis of gebrek te leiden (Protestantse Kerk 2019, 47). Toch ziet de pioniersafdeling van de PKN wel de noodzaak van het ambt, voornamelijk met het oog op de waarborg van de theologische kwaliteit en de oecumene (Protestantse Kerk 2019, 52). Dit leidt in het rapport vervolgens tot de vraag hoe het ambt dan gestalte kan krijgen in deze nieuwe 'kerkplekken'. Over deze vraag wordt uitvoerig nagedacht, niet alleen in het rapport, maar ook naar aanleiding daarvan. De synode heeft besloten zich verder te bezinnen op het ambt en een werkgroep in het leven te roepen die deze vraag naar 'het hoe van het ambt in kerkplekken' zal moeten beantwoorden (Besluitenlijst GS 2019, 7).

Een stap die volgens mij wordt overgeslagen in die bezinning, is het stellen van de waarom-vraag. Wat is het *nut* van het ambt voor de *pionier zelf*? Waarom is de pionier gebaat bij een ambtelijke verankering van leiderschap? Dat de gemeente enige vorm van geestelijk leiderschap nodig heeft, lijkt een duidelijk gegeven. Maar waarom moet dat het ambt genoemd worden? Het lijkt er nu op dat de pioniers er eigenlijk niet aan willen, maar het instituut 'kerk' toch graag heeft dat het ambt ook daar invulling krijgt. Om beide groepen tevreden te houden, wordt er naar de minst vervelende manier gezocht waarop dat ambt gestalte kan krijgen. Maar doet zo'n compromis recht aan de theologische betekenis van het ambt?

Mijn scriptie komt voort uit de vraag of het ambt misschien ook van toegevoegde waarde kan zijn voor de pioniersbeweging. Heeft het ambt, ondanks het negatieve imago, ook positieve elementen in zich die de missionaire beweging van de pioniers kunnen versterken en ondersteunen? Daarin sluit ik niet aan op de vraag naar het *hóe* van het ambt, maar naar het *waaróm* van het ambt voor pioniers. Wat mij betreft is het ambt namelijk niet iets van 'tegen wil en dank', maar kan het ook een geschenk zijn voor de pioniersbeweging. Doel van dit onderzoek is dan ook om in de ambtstheologie op zoek te gaan naar elementen van het ambt die de missionaire beweging van de kerk kunnen versterken.

Dat deze vragen inderdaad aan de orde van de dag zijn voor sommige pioniersgemeenten, heb ik ervaren toen ik van 2016 tot 2018 betrokken was bij een groeiende pioniersplek. Naarmate de nieuw gevormde gemeenschap vastere vormen aankreeg, en ook om meer sturing en leiderschap ging vragen, kwam de vraag steeds meer op tafel hoe je in de kerk vorm en invulling geeft aan geestelijk leiderschap. Het woord 'ambt' kwam daarbij binnen de gemeenschap helemaal niet ter sprake, maar werd wel vanuit de landelijke kerk aangedragen in toerusting en begeleiding. Hier werd echter niet enthousiast op gereageerd, en een organisatie van de gemeenschap op basis van een ambtelijke structuur werd niet serieus overwogen. Het is in die omgeving dat ik mij ben gaan afvragen of het ambt nog wel kracht heeft in deze tijd, en het is ook

in die omgeving dat ik ben gaan zoeken naar manieren om de eeuwenoude papieren van het ambt te bewaren en te vertalen naar de praktijk van de pioniersbeweging van vandaag de dag. Dit onderzoek is een resultaat en voortzetting van die zoektocht.

1. Onderzoeksstrategie

Voor ik me inhoudelijk richt op het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag, zal ik in dit hoofdstuk eerst ingaan op manier waarop ik het onderzoek uitvoer. Ik begin bij een bespreking en uitleg van de vraag die ik heb willen beantwoorden. Daarna leg ik uit waarom het belangrijk is dat deze vraag gesteld wordt, en leg ik verbanden met andere onderzoekers die bezig zijn met dezelfde of gelijksoortige vragen. Vervolgens beschrijf ik de strategie die ik heb gebruikt om tot een antwoord te komen, en de implicaties daarvan voor mijn onderzoeksresultaten. Tot slot benoem ik ook mijn eigen vooronderstellingen en onderzoeksethiek, en probeer ik te duiden in hoeverre deze mijn onderzoek hebben gekleurd.

1.1 - Vraagstelling

1.1.1 - Hoofd- en deelvragen

Het vertrekpunt voor dit onderzoek is de volgende hoofdvraag: Wat is de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland? Deze hoofdvraag valt in een aantal deelvragen uiteen.

De eerste deelvraag is naar de status quo: wat betekent het ambt momenteel voor deze leiders? Hoe wordt er door pioniers gedacht over het ambt, en de waarde daarvan voor hun eigen gemeenschap? Het gaat immers om de manier waarop zij hun leiderschap invullen en vormgeven. Hoe noemen ze zichzelf, hoe beschouwen ze hun rol en functie, en wat is daarvoor nodig? Werken ze met het ambt, of helemaal niet? En waarom? Door deze vraag als eerste te stellen, krijgen we goed beeld van de status quo van het ambt in de pioniersgemeenten. Er wordt duidelijk waar de vragen en problemen liggen, maar ook waar kansen gezien worden en of er al sporen zijn van ambtelijk leiderschap. Door een antwoord op deze vraag hebben we een uitgangspunt waaraan we andere ideeën kunnen spiegelen.

Een vervolgvraag is hoe de Protestantse Kerk zelf denkt en schrijft over het ambt. Wat is de algemene ambtstheologie binnen de Protestantse Kerk in Nederland? En wat zegt dit over de betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten? Deze vraag moet gesteld worden, omdat deze kerk, en daarmee ook haar kerkorde en traditie, het kader vormt waarbinnen de pioniersplekken zich ontwikkelen. Pioniers zijn, soms tegen wil en dank, deel van de landelijke kerk en hebben daarom te maken met de regels die deze kerk heeft opgesteld. Daardoor hebben zij zich te verhouden tot een bestaande invulling en vormgeving van het ambt, hoe divers en veelzijdig die ook kan zijn. Het antwoord op deze vraag kunnen we tegenover het antwoord op de eerste vraag zetten. Zo wordt duidelijk in hoeverre de pioniers en de Protestantse Kerk in Nederland op één lijn zitten in hun denken over de betekenis van het ambt.

Een derde vraag is de vraag of de Protestantse Kerk en de pioniers hiermee alle elementen van het ambt in beeld hebben. Het zou kunnen dat er nog facetten zijn uit literatuur over de ambtstheologie die momenteel niet aan de orde komen in het gesprek tussen de twee groepen, maar die wel van betekenis kunnen zijn voor de invulling en vormgeving van het ambt binnen jonge gemeenten.

Het onderzoeken van deze drie vragen resulteert in een antwoord op de hoofdvraag naar de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. Het is mijn hoop dat dit antwoord verdieping brengt in het bestaande gesprek over het ambt, en het ambt kan bevrijden uit haar negatieve imago. Een helder geformuleerde ambtstheologie kan mijns inziens een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het leiderschap in de nieuwe kerngemeenten van de PKN.

1.1.2 - Kaders van het onderzoek

Afgezien van de vragen die ik stel, zijn er ook vragen die ik níet zal stellen in dit onderzoek. Het opstellen van een onderzoeksvraag brengt een kader met zich mee dat niet alleen een onderzoeksgebied insluit, maar ook thema's buitensluit. In de eerste plaats richt ik mij specifiek op de betekenis van het ambt voor pioniers die zich hebben aangesloten bij de Protestantse Kerk in Nederland. Hoewel er ook buiten de PKN wordt gepionierd en nieuwe gemeenten ontstaan, beperk ik mij tot de PKN. Kerkelijke denominaties denken verschillend over het ambt, en ik heb niet de gelegenheid om iedere ambtstheologie recht te doen en zorgvuldig te onderzoeken.² Tegelijkertijd zijn de traditie en de ervaringen rond het ambt binnen de PKN zó breed, dat ik meen wel een goede basis te kunnen leggen om wat meer algemene uitspraken te kunnen doen. Een andere reden om mij te beperken tot de pioniersbeweging binnen de PKN, is het feit dat er binnen de PKN momenteel veel onderzoek en bezinning plaatsvindt rond pionieren én het ambt, en dat verslagen hiervan goed gedocumenteerd zijn. Het is simpelweg een hele toegankelijke doelgroep om te onderzoeken. Ook leg ik mij hierdoor een niet al te grote beperking op, aangezien zowel de pioniersbeweging van de PKN als de ambtstheologie van deze kerk zo groot en divers zijn, dat het alsnog werk genoeg zal zijn om dit onderzoek zorgvuldig uit te kunnen voeren. Bovendien ben ik zelf belijdend lid van de PKN en heeft het ook mijn persoonlijke interesse om deze beweging in mijn eigen kerk te onderzoeken.

In dit onderzoek richt ik mij op leiders van *kerngemeenten*. Dit is een relatief nieuwe term, die wordt geïntroduceerd in het rapport 'Mozaïek van Kerkplekken'. In dat rapport doet de landelijke kerk een voorstel aan de synode om in de kerkorde een tussenvorm van kerk-zijn te creëren, waarvoor andere regels gelden dan voor een 'normale' gemeente (Protestantse Kerk 2019, 33-34). De synode heeft dit voorstel geaccepteerd (Besluitenlijst GS 2019, 7). Door deze 'tussenvorm', die de naam 'kerngemeente' krijgt, kan een nog jonge pioniersplek op een natuurlijke manier doorgroeien tot volwassen gemeente, zonder al in de kinderschoenen last te krijgen van regels waaraan de pioniersplek nog niet aan kan voldoen. Het gaat dan om alternatieve regels rondom ledenaantallen, vertegenwoordiging, sacramenten, maar ook rondom de aanstelling van ambtsdragers en de eisen waaraan deze ambtsdragers moeten voldoen (Protestantse Kerk 2019, 33-34). In dit onderzoek is het de vraag wat de betekenis van het ambt voor *kerngemeenten* gaat zijn. Op het moment van schrijven zijn die kerngemeenten er echter nog bijna niet. Sinds het synodebesluit dat deze nieuwe vorm van kerk-zijn in het leven heeft geroepen, is er één kerngemeente ontstaan. Dit onderzoek richt zich dan ook op de betekenisgeving van het ambt door pioniers, om te ontdekken hoe het ambt in die nieuw te vormen kerngemeenten een plaats kan en zal gaan krijgen. Ik richt mij bewust niet op het geheel van *kerkplekken*, een term die óók wordt gebruikt in 'Mozaïek van Kerkplekken'. Deze term wijst echter op het geheel van kerkelijke vormen, en ook traditionele gemeenten vallen daaronder (De Roest 2010, 9). De vraag naar de betekenis van het ambt in de langer gevestigde gemeenten in de PKN is echter te groot voor dit onderzoek, en zal door een ander beantwoord moeten worden. Zelf richt ik mij op de pioniersbeweging, waar al dan niet wordt toegewerkt naar een vorm van kerk-zijn die onder de noemer 'kerngemeente' valt.

Als we het hebben over het ambt, is het altijd de vraag wat dat ambt dan precies inhoudt. Hoewel ik daar later meer over zal schrijven, wil ik hier aangeven dat ik in dit onderzoek geen onderscheid wil maken tussen het ambt van predikant, diaken of ouderling. Volgens de kerkorde is er één ambt, dat in drie 'soorten' ambten wordt onderscheiden (PKO V.1). Vanuit die gedachte werk ik graag verder, met de vraag of dat algemene ambt betekenisvol is, op welke manier deze

---

² Een voorbeeld van een recent onderzoek naar ambtstheologie in andere tradities, is het promotieonderzoek van Jan-Martijn Abrahamse: *The stripping of the ministry: A reconsideration and retrieval of Robert Browne's Theology of Ordained Ministry* (2018). Hij richt zich op de betekenis van het ambt in de traditie van het baptisme.

ook wordt uitgewerkt. Ik laat het ambt dus in die breedte staan, en richt me ook op de betekenis van het ambt van ouderling en diaken. Hiermee ga ik een andere weg dan de landelijke kerk, waar in de bezinning op het ambt toch vooral het ambt van predikant centraal staat.³

De vraag kan ook gesteld worden naar het ambt aller gelovigen. Ook daar hoop ik in een later hoofdstuk meer over te spreken, vooral omdat het hierin juist zoeken is naar de balans: hebben we allemaal een (en dezelfde) taak, of is er soms ook verschil in roeping, taken en verantwoordelijkheden tussen verschillende leden van dezelfde gemeenschap? Deze interpretatie van het ambt is zeker aan de orde in dit onderzoek.

Ik stel de vraag naar de betekenis van het ambt: een vraag naar het waarom, en niet naar het hoe. Ook al vraag ik naar de praktische betekenis van het ambt, ik ben niet op zoek naar de beste manier om het ambt te regelen in een kerngemeente. Ik zoek naar de redenen dat het ambt in die gemeente moet blijven bestaan. En daarbij is het antwoord dat het ambt er nu eenmaal altijd bij heeft gehoord, niet bevredigend. Wat is de betekenis van het ambt? Waarom is het belangrijk dat het blijft bestaan, en ook in nieuwe gemeenten een plek krijgt?

Bij het vinden van een antwoord op die vraag is het belangrijk dat de praktische en de systematische theologie dicht bij elkaar blijven staan, en elkaar aanvullen en bevragen. De ervaringen met geestelijk leiderschap en ambt uit de praktijk van de pioniersbeweging stellen de vraag aan de systematische theologie of het ambt ook voor deze nieuwe praktijk nog betekenisvol kan zijn. De keuze om deze twee disciplines met elkaar te combineren is bewust gemaakt, omdat ik aan wil sluiten bij de praktijk, maar die wel in gesprek wil brengen met wat er al eerder over het ambt gezegd is in de theologie. Met die keuze beweeg ik mij op het grensvlak van de systematische en de praktische theologie. Deze verbinding is een noodzakelijke stap in dit onderzoek, omdat praktische theologie niet op zichzelf staat, maar altijd de verbinding zoekt met andere disciplines om thema's en patronen uit de praktijk te duiden aan de hand van universele ideeën.⁴

1.1.3 - Relevantie

Waarom is het zo belangrijk dat er over het ambt wordt nagedacht? Je zou kunnen zeggen dat het ambt zijn beste tijd heeft gehad, en daarom geen onderwerp van gesprek meer zou hoeven zijn. Toch is het belangrijk om het ambt blijvend onder de loep te nemen. Want ook als het ambt gedateerd zou blijken te zijn, en niet meer zou passen bij de kerk van deze tijd, is het nodig dat we dat theologisch goed kunnen verantwoorden.

De vraag naar het ambt binnen de Protestantse Kerk in Nederland is niet nieuw. Al jarenlang wordt er gediscussieerd over ambtstheologie, en die blijkt zó breed te zijn, dat er niet een eenduidig antwoord is op de vraag hoe de kerk nu eigenlijk denkt over het ambt.⁵ Wat wel nieuw is, is de missionaire beweging die de kerk in de afgelopen jaren heeft ingezet. De combinatie van die missionaire inzet en de discussie over het ambt heeft tot nieuwe vragen geleid, waar tot op heden nog geen bevredigende antwoorden op gevonden zijn. Deze nieuwe context van de kerk vraagt opnieuw om een bezinning op de rol van het ambt, niet alleen binnen de traditionele kerk, maar juist ook binnen die nieuwe vormen van kerk-zijn. Het is goed mogelijk dat de bezinning op de ambtsvragen in nieuwe vormen van kerk-zijn ook leidt tot hernieuwde antwoorden op de ambtsvragen binnen de traditionele kerk. Op die manier is er daadwerkelijk sprake van kruisbestuiving tussen nieuwe en gevestigde kerken.

---

³ Uit de voortgangsrapportage van de synodale 'werkgroep ambt' (november 2019) blijkt dat zij zich naast de ambtstheologie in het bijzonder richten op (praktische eisen voor) het ambt van predikant.

⁴ Een boek dat helder weergeeft hoe de praktische theologie zich verhoudt tot andere disciplines, is dat van John Swinton en Harriet Mowat, *Practical Theology and Qualitative Research* (2016).

⁵ In zijn artikel "Predikant 2025" in *Kerk en Theologie* 66 (2015) geeft Rein Brouwer een goed overzicht van de ontwikkeling van het ambtsgesprek dat door de jaren heen in de Protestantse Kerk in Nederland gevoerd is.

Om die reden is het spreken over het ambt niet gedateerd, maar juist heel actueel. Deze kwestie is voor sommige pioniers en pioniersgemeenten aan de orde van de dag, en heeft alles te maken met andere theologische vragen, bijvoorbeeld rond de verkondiging en de viering van sacramenten. Het is daarom van groot belang dat de bezinning op het ambt zorgvuldig wordt ingevuld en genoeg ruimte krijgt. Op deze manier wordt het ambt niet alleen ingevuld vanuit een zeker pragmatisme, maar ook vanuit theologisch bewustzijn van de waarde van het ambt voor de kerk van alle eeuwen en alle plaatsen. Dit wordt overigens erkend in het rapport, waar ook gevraagd wordt om bezinning op het ambt (Protestantse Kerk 2019, 5).

Ik heb niet de illusie dat dit onderzoek een einde maakt aan die gesprekken, en verdere bezinning overbodig maakt. Wel denk ik dat dit onderzoek een goede bijdrage levert aan het gesprek, door praktijk en theologie aan elkaar te verbinden en met elkaar in gesprek te brengen. De inzichten die vanuit het pionieren ingebracht worden in het kerkelijke gesprek over het ambt, schijnen een nieuw licht op de plek van het ambt binnen haar kerkelijke kaders. Tegelijk dagen de inzichten vanuit de kerk de pioniers uit om nog eens na te denken over het ambt.

Dit wil echter niet zeggen dat het ambt alleen een relevant gespreksonderwerp is binnen de pioniersbeweging. Niet alleen in pioniersgemeenten, maar ook in bestaande gemeenten wordt de vraag naar de noodzaak van het ambt weer gesteld (Protestantse Kerk 2019, 47; Plaisier 2014, 3). Waar de waarde van het ambt van predikant nog wel blijft staan, zijn ouderlingen en diakenen steeds moeilijker te vinden. Sommigen stellen zelfs dat het ambt in crisis is (Graafland 1999, 11) - ook en misschien wel juist in de traditionele gemeenten (Protestantse Kerk 2019, 47; Plaisier 2014, 3). Ambtsdragers zijn steeds moeilijker te vinden, mede vanwege het stoffige imago van het ambt. Daardoor is het functioneren van het ambt in de traditionele gemeenten geen werkwijze die voor pioniers smaakt naar meer (Protestantse Kerk 2019, 47). Hoe lang is de huidige ambtsstructuur nog leefbaar? Mensen willen zich niet (meer) voor langere tijd verbinden. Niet aan het ambt, en misschien zelfs wel niet aan de kerk (Protestantse Kerk 2019, 38). Het is daarom van belang dat we dat ambt steeds opnieuw doordenken, en onszelf afvragen in hoeverre onze invulling van het ambt past bij de kerk, en behulpzaam is in de uitoefening van onze roeping als kerk en gemeente.

Overigens hebben we in de kerk niet het alleenrecht op het ambt: ook maatschappelijk speelt het ambt een rol. Burgemeesters, wethouders, rechters, politieagenten, ministers: allemaal zijn het *ambtsdragers*. Het zijn stuk voor stuk functies die hun gezag ontleen aan het instituut waaraan zij verbonden zijn (Van der Schee en Witte 2020, 224). Het is echter maar de vraag of 'gewone' burgers kunnen uitleggen wat dit maatschappelijke ambt betekent. Het zou de moeite waard zijn om te onderzoeken in hoeverre de hernieuwde vraag naar de betekenis van het ambt ook maatschappelijk een rol speelt. Daar wordt tenslotte ook gezocht naar nieuwe vormen, bijvoorbeeld een huwelijksluiting door een bekende, die als 'ambtenaar-voor-één-dag' wordt beëdigd. Het is goed mogelijk dat voor de maatschappelijke betekenis van het ambt dezelfde vragen spelen.

De vragen rondom het ambt laten zien dat de kwestie die hier aan de orde is, er niet alleen één is van het ambt, maar dat er onderliggende thema's zijn die meespelen. Dat zal ook verderop in dit onderzoeksrapport blijken: de vraag naar het ambt is er niet alleen één naar de vormen van leiderschap in de kerk, ook naar de waarde en de noodzaak van het institutionele karakter van de kerk (Protestantse Kerk 2019, 38). Dat lijkt mij een uiterst relevant inzicht, dat bijdraagt aan het gesprek over de toekomst van de kerk. Moeten we die zoeken in het instituut, of is het tijd voor een andere structuur? En bestaat het ambt los van die institutionele kerk, of is zij daar onlosmakelijk aan verbonden? Dit zijn vragen die niet in één onderzoek beantwoord kunnen worden, maar die wel denkstof opleveren voor de theologie.

De pioniersbeweging heeft de interesse van vele theologen, en is daarom onderwerp van veel onderzoek en gesprek - in de eerste plaats van de kerk zelf.⁶ Dat lijkt me goed en nodig, voor de kwaliteit van de pioniersbeweging, voor de kruisbestuiving tussen traditie en vernieuwing, en voor de theologie. Tegelijk kan er een zekere 'onderzoeksmoeheid' ontstaan. Sommige pioniers zuchten wel eens als er opnieuw een onderzoeksvraag aan hen wordt voorgelegd. Hoewel er veel wordt onderzocht, is de rol van het ambt niet een veelgekozen thema. Het ambt komt wel in beeld als men spreekt over de sacramenten, maar dan is het ambt toch meer een zijweggetje.⁷ Wanneer het ambt wel ter sprake komt, gaat het meestel specifiek over de rol van de predikant. Het gaat dan zelden ook over de invulling van de ambten van ouderling en diaken.⁸ Hierin is dit onderzoek uniek: het gaat om het éne ambt dat zich in die drie rollen onderscheidt.

Zoals ik heb geschreven, is het gesprek over het ambt er een dat al langer gaande is. Andere rapporten en boeken over het ambt zijn van waarde voor dit onderzoek, maar ook al snel gedateerd of net niet van toepassing. Ze komen uit andere tradities, en hebben daardoor een andere wereld van spreken over het ambt als achtergrond. Ze komen uit een andere tijd, en hebben daardoor een andere kerkelijke en maatschappelijke context. Ook in andere theologische werken rondom pionieren komt het ambt lang niet altijd ter sprake. Veel Engelstalige theologie die zich over nieuwe vormen van kerk-zijn buigt, bevindt zich in een andere ambtelijke traditie of in een niet-ambtelijke traditie.⁹ Het is hierdoor moeilijk om ideeën over leiderschap zomaar over te nemen als ideeën over het ambt in de Nederlandse context. Ik ben me er daardoor van bewust dat de vraag die in dit onderzoek aan de orde is, een heel protestantse, Nederlandse vraag is. Dat maakt hem enerzijds minder relevant voor de grote theologische wereld, anderzijds wordt de vraag daarom zelden op deze manier gesteld en is dit onderzoek uiterst relevant voor de protestantse Nederlandse context.

Tijdens het schrijven van dit onderzoek is een nieuwe bundel uitgekomen, die ingaat op actuele vragen naar religieus leiderschap in postchristelijk Nederland (Van den Broeke & Van den Borcht 2020). In dit onderzoek sluit ik aan op de bevindingen die door hen gedeeld zijn, en merk ik dat dezelfde vragen aan de orde zijn. Ik ben echter ook van mening dat mijn onderzoek een mooie aanvulling op en verdieping van de bevindingen in die bundel vormen.

1.1.4 - Valorisatie

Hoe gaat de kerk de vruchten plukken van dit onderzoek? Ik hoop mijn bevindingen op een aantal manieren te delen. In de eerste plaats tijdens het onderzoek, door aan te schuiven bij de werkgroep die zich voor de synode bezint op het ambt. Ik heb een aantal vergaderingen bijgewoond en een aantal van mijn ontdekkingen daar gedeeld. Mijn onderzoek is echter wel

---

⁶ De afdeling Missionair Werk en kerkgroei heeft een eigen onderzoeksprogramma opgesteld, met daarin theologische thema's die voor de pioniersbeweging aan de orde zijn. Via Sake Stoppels wordt dit onderzoek gecoördineerd. Het onderzoeksprogramma is in te zien via <https://www.lerenpionieren.nl/wp-content/uploads/2017/11/Onderzoeksprogramma-pionieren-2017-2020.pdf> (geraadpleegd in juli 2020).

⁷ Ook in het vervolg van dit onderzoek zal blijken dat het ambt bij pioniers vaak (pas) in beeld komt door een bezinning op de bediening van de sacramenten. Het ontstaan van de ambtsbevoegdheidsprocedure (Regelingen ord. 2-6 2015) in de PKN onderstreept dat, door uitzonderlijk sacramentsbevoegdheid toe te kennen aan ouderlingen.

⁸ Dit blijkt ook in het rapport *Mozaiëk van kerkplekken*, waarin men zich specifiek richt op voorstellen rond voorgangers en predikanten, maar waar niet uitgebreid wordt gesproken over de rol van ouderlingen en diakenen.

⁹ Er wordt door pioniers en theologen in het buitenland in onderzoek naar *Emerging churches* wel geschreven over leiderschap, maar het ambt speelt daarbij zo goed als geen rol. Ideeën over leiderschap van schrijvers als Tim Keller in *Centrumkerk* (2014), Michael Moynagh in *Church for Every Context* (2012) en *Being Church, Doing Life* (2014) en Stuart Murray in *Church after Christendom* (2004) zijn op zich bruikbaar, maar blijken toch te wortelen in de Angelsaksische of Amerikaanse traditie en kunnen niet moeiteloos worden overgenomen in het ambtelijke denken van de Protestantse traditie in Nederland.

onafhankelijk van deze werkgroep: ik maak geen gebruik van hun bevindingen (die zijn nog niet openbaar op het moment van schrijven) en baseer mij in mijn spreken over het ambt niet op dat van hen. Er is eerder sprake van twee parallelle sporen, die elkaar inspireren, maar verder onafhankelijk hun weg gaan. Naar mijn vermoeden spreken we elkaar daarin niet tegen, maar vullen we elkaar aan doordat we verschillende aandachtsgebieden hebben. Na afronding van dit onderzoek bied ik hen het verslag aan, zodat zij kunnen delen in de inzichten van mijn onderzoek.

Verder zorgen ook interviews en vragen aan pioniers voor een hernieuwde bezinning op het ambt in hun context. De resultaten van dit onderzoek worden gedeeld met de pioniers met wie ik heb gesproken, maar ook met de synodale werkgroep 'Ambt' en binnen mijn verdere netwerk aan collega's, predikanten en medestudenten. Met mijn collega's bij de IZB, die zelf pioniers begeleiden, hoop ik nog eens door te praten over de resultaten van dit onderzoek. Zo wordt dit onderzoek vruchtbaar voor de landelijke kerk. Ook hoop ik naar aanleiding van dit onderzoek een studiemiddag te organiseren met pioniers die zich verder op dit thema willen (of moeten) bezinnen.

1.2 - Methode

Nu alle vragen zijn gesteld, is het tijd om uit te leggen hoe ik in dit onderzoek tot een antwoord kom. Daarbij kies ik voor verschillende methoden, waarmee ik recht doe aan de verschillende vragen die worden gesteld. Ik zal per deelvraag verantwoorden op welke manier ik tot een antwoord ben gekomen, en vervolgens uitleggen hoe ik deze antwoorden bij elkaar breng tot een antwoord op de hoofdvraag.

1.2.1 - In gesprek met pioniers

In de eerste deelvraag ga ik op zoek naar de praktische en theologische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is het van belang om een zo breed mogelijk beeld te schetsen van de gedachten en gebruiken van pioniers rondom het ambt. Ik heb ervoor gekozen om het gesprek met de pioniers voorop te laten gaan in dit onderzoek, en op basis daarvan het spreken over het ambt bij pioniers in de Protestantse Kerk in Nederland in kaart te brengen. Dat betekent dat ik inductief te werk ga: ik leid een theorie af uit de ideeën die ik aantref bij pioniers. Dit wordt ook wel *ordinary theology* genoemd, in zoverre dat het geloofsmatig spreken van 'gewone' gelovigen over een bepaald thema de basis vormt voor het duiden van de theologie die onder hen aanwezig is (Astley 2013, 1-12). Dat geldt ook voor dit onderzoek, hoewel een aantal van mijn gesprekspartners door hun (soms jarenlange) ervaring wel enigszins thuis is in de theologische taal. Methodisch werk ik echter op dezelfde manier. Ik doe geen literatuuronderzoek naar de ontwikkeling van ambtstheologie door de jaren heen, maar begin bij de pioniers zelf. Met hen ga ik in gesprek, om hun ervaringen later te structureren in bepaalde theologische lijnen.

De methode die ik hiervoor gebruik, valt binnen het kader van kwalitatief empirisch onderzoek. Ik doe immers een onderzoek waarbij het niet zozeer gaat om de statistische resultaten of numerieke data, maar om de betekenis van wat gezegd wordt. Hierbij maak ik niet in de eerste plaats gebruik van literatuur, maar van gesprek met de doelgroep door middel van interviews. Voor de analyse van de onderzoeksresultaten van de PKN en de aanvullende interviews gebruik ik de methode van de *thematische analyse*. Het onderzoeksproces van de *thematische analyse* wordt helder beschreven door V. Braun en V. Clarke in hun artikel over het gebruik van thematische analyse in psychologisch onderzoek (Braun & Clarke 2006). In dat artikel geven zij aan dat deze methode niet alleen geschikt is voor de psychologie, maar ook in andere disciplines (Braun & Clarke 2006, 4). Er zijn ook andere mogelijkheden, zoals het gebruik van *Grounded Theory analyse*. Deze methode is echter te uitgebreid en complex voor een 'eenvoudig' onderzoek als deze afstudeerscriptie. *Thematische analyse* is toegankelijker, flexibeler en beter

bruikbaar voor minder ervaren onderzoekers (Braun & Clarke 2006, 8-9). Wat mij betreft is het een uitstekende manier om vanuit de uitgewerkte interviews een aantal patronen te kunnen duiden die gezamenlijk leiden tot de constructie van een zekere ambtstheologie.

Nu ben ik niet de eerste die nieuwsgierig is naar de gedachten van pioniers over dit thema. De Protestantse Kerk heeft zelf onderzoek gedaan naar het ambt en andere theologische kwesties die in beeld zijn gekomen tijdens de ontwikkeling van de pioniersbeweging. Van dit onderzoek wordt verslag gedaan in het rapport 'Over spanning en speelruimte', dat in 2018 is uitgekomen (Protestantse Kerk 2018). In het kader van mijn onderzoek heb ik niet alleen het rapport geraadpleegd, maar ook toegang gekregen in de onderzoeksresultaten waarop dat rapport is gebaseerd. Deze resultaten zijn niet openbaar inzichtelijk, maar worden beschermd bewaard door de PKN. Van de afdeling Missionair Werk heb ik toestemming gekregen om de gespreksverslagen van hun onderzoek in te zien en te gebruiken. Hierdoor wordt mij veel werk bespaard, en kan ik mijn onderzoek verdiepend voortbouwen op het onderzoek van de PKN zelf. In dat onderzoek was het ambt echter niet het enige thema, waardoor het gesprek over het ambt regelmatig wat oppervlakkig is gebleven. De resultaten geven wel een duidelijke richting aan, maar voor mijn eigen onderzoek heb ik meer dieptepeilingen nodig. Ik heb er daarom voor gekozen om, in aanvulling op de onderzoeksresultaten van de Protestantse Kerk, zelf in gesprek te gaan met een aantal pioniers.

Voor dit onderzoek ben ik in gesprek gegaan met vijf pioniers. Met hen ben ik in contact gekomen via het pioniersteam van de Protestantse Kerk en via de missionaire organisatie IZB. Beide organisaties begeleiden pioniers in zowel de opstartfase als de bestending van het pionieren binnen de Protestantse Kerk, en hebben een breed netwerk van pioniers. Ik heb met een tiental pioniers contact gezocht. Uiteindelijk heb ik vijf van hen bereid en beschikbaar gevonden om in gesprek te gaan over het ambt. Vier van deze pioniers hebben ook meegewerkt aan het onderzoek dat eerder door de PKN is uitgevoerd. Alle pioniers maken deel uit van een leiderschapsteam van een pioniersplek, elk van hen binnen een verschillende gemeenschap en in diverse rollen. Ze hebben diverse (theologische) achtergronden en werken in verschillende provincies. Allemaal zijn ze betrokken bij het pionieren binnen de Protestantse Kerk in Nederland. Ze vertegenwoordigen binnen die kerk diverse tradities. Hoewel de diversiteit binnen het pionieren en de landelijke kerk groot is, is een aantal van vijf pioniers voldoende om een verdiepend beeld te krijgen van de heersende ambtstheologie onder pioniers - zeker in aanvulling op de onderzoeksresultaten van de PKN. De gesprekken met de pioniers hebben individueel en telefonisch plaatsgevonden. Een groepsgesprek had ook zeker van waarde geweest voor dit onderzoek, maar bleek om agenda-technische redenen niet te passen binnen de mogelijkheden. Ik beschikte niet over de middelen om de gesprekken op te nemen, maar heb tijdens de gesprekken grondige aantekeningen gemaakt en deze na het interview uitgewerkt in een gespreksverslag. Deze verslagen zijn vervolgens ter controle voorgelegd aan de pioniers, om fouten en misinterpretaties te voorkomen. De gespreksverslagen zijn als bijlagen opgenomen in dit onderzoeksverslag.

Inhoudelijk heb ik alle gesprekken op dezelfde manier voorbereid, door gebruik te maken van een gespreksformulier met richtinggevende vragen. Dit gespreksformulier heb ik bij ieder interview gebruikt en is ook als bijlage opgenomen in dit onderzoeksverslag. De vragen in het gespreksformulier zijn bedoeld als verdiepende aanvulling op de onderzoeksresultaten van de PKN. Er zijn acht inhoudelijke vragen opgesteld, die verschillende vlakken van het denken over ambt vertegenwoordigen. Alle vragen komen voort uit de hoofdvraag van dit onderzoek. In eerste plaats wordt er gevraagd naar de *persoonlijke* betekenisgeving van het ambt voor de pionier, als deze ambtsdrager is. Daarnaast komt de *associatieve* betekenis van het ambt aan de orde. Hiermee komt het imago van het ambt aan het licht, maar ook de achtergrond en (theologische) kennis van het ambt bij de pionier. Hierdoor wordt duidelijk binnen welk kader de pionier denkt over het ambt. Vervolgens vraag ik naar de visie op leiderschap en/of ambt binnen de

pioniersgemeenschap. Hierdoor wordt duidelijk of er sprake is van een heldere visie op ambt en leiderschap, of dat er meer willekeurige keuzes gemaakt zijn. In deze vraag wordt onderscheid gemaakt tussen de *theologische* en de *praktische* betekenis van het ambt, zoals ook in de hoofdvraag van dit onderzoek gebeurt. Om te voorkomen dat de pionier zich automatisch richt op het ambt van predikant, is er ook een vraag opgenomen naar de betekenis van de drieslag van ouderling, diaken en predikant binnen het traditionele ambtsdenken. Ook wordt de pionier gevraagd het ambt te definiëren, en om zich te verhouden tot het spreken over het ambt vanuit de landelijke kerk. Hiermee komt in beeld in hoeverre men op de hoogte is van wat er landelijk wordt gezegd over het ambt, en of dat aansluit op de ervaringen van de pioniers. Daardoor is het mogelijk een verbinding te leggen met de tweede deelvraag van dit onderzoek. Tot slot vraag ik naar de kansen en de risico's die de pionier ziet bij het gebruik van vormen van het ambt voor de pioniersgemeente. Hiermee vraag ik niet alleen naar de status quo, maar ook naar de ruimte die het ambt kan bieden óf beperken binnen de pioniersplek. Naast deze vragen, wordt de pionier gevraagd of er nog zaken aan de orde zouden moeten komen die aansluiten bij dit thema en niet binnen het gespreksformulier passen.

In het analyseren van de informatie uit deze onderzoeksdata ga ik te werk in een aantal fasen (Braun & Clarke 2006, 16-23, 35).¹⁰ In eerste instantie vraagt het om de verzameling van data. Mijn verzameling aan data bestaat uit de gespreksverslagen vanuit het onderzoek van de PKN en de gespreksverslagen van de interviews die ik zelf gehouden heb met de vijf pioniers. De eerste fase in de analyse van deze data is er vertrouwd mee raken. Ik heb de data grondig doorgenomen en maakte aantekeningen van dingen die me zijn opgevallen. Daarna ben ik gaan coderen. Dat betekent dat ik vanuit alle data de verschillende terugkerende elementen heb gemarkeerd, waarvan ik denk dat ze belangrijk zijn voor mijn onderzoek. Dit coderen heb ik gedaan met behulp van de software van het programma atlas.ti. De derde stap is het analyseren van de codes: wat valt op, wat overlapt, waar worden nuances aangebracht? In deze stap worden codes gegroepeerd en gekoppeld. Zo ontstaan patronen en concepten die verder uitgedacht kunnen worden. Na deze eerste analyse volgt de stap van de herziening: klopt de gecodeerde tekst bij de groep waarin die geplaatst is? Hierin neem je opnieuw alle gecodeerde data door, ter correctie op eerder genomen stappen. Wanneer deze herziening afgerond is, volgt de vijfde fase, namelijk het benoemen van de ontdekte thema's. In die stap vindt de specifieke analyse van patronen plaats. Het geheel wordt na deze stap afgerond in de verslaglegging van deze analyse. Resultaat van die verslaglegging is dit onderzoeksrapport. Ik doe in dit rapport verder geen verslag van het verloop van de verschillende stappen in het proces. Dit is alleen het eindresultaat, en ik schrijf niet over de codes, de herstructurering van codes en de groepen waarin ik deze codes gecategoriseerd heb. Een technisch verslag van de analyse van deze codes en de categorisering daarvan is opgenomen in de bijlagen bij dit rapport.

De resultaten van het onderzoek dat uitgevoerd is door de missionaire afdeling van de PKN zijn ook door dat team geïnterpreteerd en gerapporteerd. Het rapport, 'Over spanning en speelruimte', heb ik gelezen voor ik inzicht kreeg in de kale data van het onderzoek, maar ik heb ervoor gekozen om die rapporten pas in in de laatste fase van mijn onderzoek naar de pioniers te gebruiken. Op die manier hoop ik onafhankelijk mogelijk onderzoek te doen, en mijn eigen analyses en interpretaties te kunnen doen van de data die zij me hebben aangeleverd. De verslaglegging van de gesprekken die zij hebben gevoerd is echter ook door hen gedaan, en daarmee is er al een zekere interpretatielaag van hen over de gesprekken gelegd. Hier kan ik echter niets aan doen - het onderzoek heeft ruim een jaar geleden plaatsgevonden en daarbij was ik niet betrokken. Het is echter belangrijk om te beseffen dat mijn data in die zin niet allemaal 'eigen' is.

---

¹⁰ De verschillende fasen van thematische analyse worden uitgebreid beschreven door Braun en Clarke. Een helder overzicht is te vinden in tabel 1, in hun artikel (p. 35); inhoudelijk zetten ze de verschillende stappen uiteen op pag. 16-23.

Verdere informatie over het verzamelen, gebruiken en opslaan van data is te vinden in mijn datamanagementplan, dat als bijlage is toegevoegd aan dit onderzoeksverslag.

In het tweede hoofdstuk van dit onderzoeksrapport beschrijf ik de resultaten van mijn *thematische analyse* van de gespreksverslagen. Vervolgens vergelijk ik die ook met de rapportage van het missionair team van de Protestantse Kerk, om te zien of we in onze analyses tot verschillende inzichten komen.

1.2.2 - In gesprek met de Protestantse Kerk in Nederland

Om de tweede deelvraag naar de ambtstheologie van de Protestantse Kerk in Nederland te kunnen beantwoorden, maak ik gebruik van bestaande rapporten en verslagen van de Protestantse Kerk, en doe ik literatuuronderzoek naar het schrijven over het ambt binnen de PKN sinds 2004. Door deze literatuurstudie hoop ik een beeld te krijgen van de 'geschreven' ambtstheologie binnen de Protestantse Kerk in Nederland.

Voor het beantwoorden van deze vraag heb ik een keuze gemaakt in het verzamelen van mijn literatuur. Dit is nodig met het oog op de omvang van dit onderzoek en de relevantie van de verschillende teksten die door de PKN zijn uitgebracht over dit thema. Ik heb ervoor gekozen om gebruik te maken van de kerkorde en ordinanties, als uitgangspunt voor zowel de theologische als de praktische betekenis van het ambt in de PKN (PKO 2019). Ook de toelichting op de kerkorde neem ik daarbij (Bos & Koffeman 2019), evenals de bevestigingsformulieren voor ambtsdragers in het dienstboek van de PKN (Dienstboek: een proeve, deel II 2004). Daarnaast onderzoek ik de beroepscode voor predikanten en kerkelijk werkers (Protestantse Kerk 2012), een cursus die door de PKN ontwikkeld is voor nieuwe ambtsdragers (Academie van de Protestantse Kerk), het rapport 'Kerk 2025' (Protestantse Kerk 2016) en het rapport 'Mozaïek van Kerkplekken' (Protestantse Kerk 2019). Tot slot neem ik ook 'De zeven brieven over het ambt', geschreven in 2014 door voormalig scriba Arjan Plaisier, op in mijn zoektocht (Plaisier 2014). Deze literatuur is allemaal in de laatste zes jaar uitgekomen en nog leidend in de PKN als het gaat om de betekenisgeving en uitoefening van de ambten.

Het analyseren van deze literatuur doe ik op eenzelfde manier als bij de eerste deelvraag, door middel van *thematische analyse* van een aantal teksten die leidend zijn (geweest) in de ontwikkeling van de ambtstheologie van de PKN. Zo behandel ik de twee onderzoeksgebieden gelijkmatig, en kunnen resultaten ook eerlijk vergeleken worden.

In het derde hoofdstuk van dit onderzoeksrapport beschrijf ik de resultaten van mijn *thematische analyse* van deze literatuur. Een vergelijking met de analyse van de gesprekken met pioniers volgt in het volgende hoofdstuk.

1.2.3 - In gesprek met theologische literatuur

Voor de derde deelvraag naar de inzichten vanuit de ambtstheologie gebruik ik literatuurstudie. Ik schrijf echter geen literatuuronderzoek over het theologiseren over het ambt, maar laat me in mijn literatuurstudie sturen door de onderzoeksresultaten uit deelvraag één en twee. Met een drietal theologische bijdragen breng ik facetten van de ambtstheologie in beeld die niet aan de orde zijn geweest, maar die naar mijn mening wel van belang zijn voor de resultaten van dit onderzoek.

In dit derde deel draag ik dus een buitenperspectief aan, om de beperkingen van het huidige denken over het ambt binnen de Protestantse Kerk aan te wijzen. Ik maak de keuze voor een drietal theologen. Uiteraard zijn er meerdere theologen en inzichten die voor dit onderdeel in aanmerking komen. Ik heb mij echter moeten beperken, aangezien er een veelheid aan literatuur over het ambt bestaat en het einde snel zoek is. Ik heb daarom gekozen voor drie inzichten die wat mij betreft fundamenteel zijn in het verdere denken over het ambt.

De bespreking van dit derde deel van het onderzoek wordt gedaan in het vierde hoofdstuk van dit rapport.

1.2.4 - Synthese

Al dit denken, zoeken en schrijven zal leiden tot een antwoord op de vraag die aan het begin van dit rapport gesteld is: Wat is de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland? In het vijfde en laatste hoofdstuk van dit rapport zal ik antwoord geven op die vraag, waarin de verschillende lijnen uit dit onderzoeksverslag samenkomen. Ook doe ik op basis van de bevindingen uit dit onderzoek een aantal aanbevelingen voor de voortzetting van het gesprek over het ambt binnen de Protestantse Kerk in Nederland.

1.3 - Vooronderstellingen

Voorafgaand aan de verdere verslaglegging van dit onderzoek is het van belang om nog een aantal dingen te zeggen over mijn eigen positie als onderzoeker. Ik heb gepoogd dit onderzoek wetenschappelijk verantwoord uit te voeren. Het is mijn hoop dat dit verslag getuigt van zorgvuldig brongebruik, nauwkeurige analyse, kritische reflectie en weloverwogen schrijven. Hoewel iedere theoloog een poging doet om neutraal te zijn, alle verschillende inzichten recht te doen en verschillende stemmen gelijkwaardig tegen elkaar af te wegen, zijn er ook bij iedere theoloog een aantal vooronderstellingen en valkuilen die benoemd moeten worden. Zo ook bij mij.

Ik schrijf dit onderzoek in het kader van de afronding van de predikantsopleiding van de PKN. Dat betekent dat het goed mogelijk is dat deze weg voor mij leidt tot het bekleden van een ambt, en specifiek het ambt van predikant. Tijdens de opleiding ben ik aangemoedigd om veel te denken, schrijven en spreken over het ambt, en me het idee van het ambt eigen te maken. Ik ben daardoor niet volledig blanco, kan niet naïef en onwetend schrijven over het ambt zonder enige associaties en voorkennis. Ik ben theologisch grootgebracht met de idee dat het ambt kracht en waarde heeft, en dit onderzoek is ook een persoonlijke poging om die idee te toetsen. Dat maakt niet dat ik die kracht en waarde koste wat het kost wil bewijzen, maar het is wel het vertrekpunt geweest voor dit onderzoek. Het is mijn hoop dat ik open genoeg te werk ben gegaan om mij ook te laten corrigeren in die idee, mocht dat nodig blijken.

Verder ben ik zelf gedoopt in een van oorsprong Hervormde Gemeente die in 2004 deel geworden is van de Protestantse Kerk in Nederland. In 2012 deed ik daar belijdenis. Dat maakt me een insider: ik doe onderzoek in mijn eigen kerkelijke context, en dat maakt me wellicht blind voor bepaalde inzichten die een ander makkelijker ziet. Tegelijk kan ik sommige patronen ook eerder duiden, en ben ik goed bekend met de ins en outs van deze traditie. Het is echter mogelijk dat iemand die deze traditie minder goed kent, sommige stappen in dit onderzoek minder makkelijk kan volgen.

Tot slot heb ik interesse in de beweging die door het pionieren op gang is gekomen. Ik werk voor de missionaire organisatie IZB, een organisatie met hervormde wortels die voornamelijk binnen de Protestantse Kerk werkt aan missionaire kerkvernieuwing. Ze werkt aan training van kerken, predikanten, jongeren en pioniers om gemeenten in Nederland te helpen om in de eigen context missionair present te zijn. Ik werk zelf bij de afdeling Focus, die in projecten van twee jaar gemeenten toerust rond discipelschap en missionaire presentie. Op een andere afdeling begeleiden mijn collega's een groot aantal pioniers die binnen het netwerk van de Protestantse Kerk nieuwe gemeenten beginnen. Ook ikzelf ben in het verleden betrokken geweest bij een pioniersgemeente. Dat maakt dat ik enthousiast ben over pionieren, en kan meevoelen in de ervaringen die pioniers delen. Ik geloof dat het belangrijk is wat er gebeurt in het pionieren, dat dat kracht en waarde heeft, en deel is van het wezen en de toekomst van de kerk. Tegelijk doe ik een predikantsopleiding, en voel ik me verbonden met traditionele gemeenten die nog zoekend zijn in het missionaire landschap. Die twee werelden die in mij samenkomen, maken dat ik hoop en wens dat pioniers en de landelijke kerk een weg vinden voor het ambt die voor alle partijen praktisch én theologisch passend is. Dat verlangen zal ongetwijfeld te proeven zijn in mijn verdere schrijven over kerk, ambt en pionieren.

2. De betekenis van het ambt in de pioniersbeweging

In het eerste hoofdstuk van dit onderzoeksverslag is de vraag gesteld naar de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. Een eerste stap in het beantwoorden van deze vraag is hem voorleggen aan de pioniers uit de pioniersbeweging van de PKN. Op die manier komen we tot de ontdekking hoe er momenteel lokaal over het ambt wordt gedacht, en óf en hoe het ambt daar functioneert. De methode die ik daarvoor heb gehanteerd, staat beschreven in het eerste hoofdstuk. Een technisch verslag van die methodische analyse is opgenomen in de bijlagen. In dit hoofdstuk volgen de resultaten.

In gesprek met de pioniers is veel aan het licht gekomen. De resultaten uit die gesprekken bespreek ik aan de hand van de verschillende soorten betekenisgeving die door middel van de vragen aan de orde zijn gekomen. De resultaten van de gesprekken zijn ook op die manier gecodeerd en gegroepeerd, waardoor een helder overzicht ontstaat van de verschillende elementen die meespelen in de betekenis van het ambt voor mijn gesprekspartners. Het is daarbij belangrijk om aan te geven dat deze betekenissen soms behoorlijk door elkaar heen lopen. Theologische betekenissen hebben praktische consequenties, en andersom. Toch is het behulpzaam om deze verschillende lijnen wat te ontwarren. Dit betekent dat ik eerst in ga op de *associatieve* betekenis, daarna de *praktische betekenis*, vervolgens de *theologische* betekenis en tot slot de *spirituele* betekenis van het ambt voor deze leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. Dit resulteert in een antwoord op de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat.

2.1 - De beeldvorming over het ambt

Als je zomaar om wat associaties bij het ambt vraagt aan pioniers, komt er een veelzijdig beeld naar boven. In eerste instantie wordt door sommigen het ambt als een stoffig en traag iets ervaren (G1; G4). Het ambt wordt verbonden met een vergadercultuur en de landelijke kerk, maar zien daarvan niet de waarde voor hun eigen lokale gemeenschap (G1; G3; GV PKN). Het ambt heeft een stoffig imago (G4; GV PKN). Eén van de pioniers relateert het aan regelgeving, beroepscode, en iets wat bevoegenheid tegenhoudt. Hierbij wordt overigens direct aan de predikant gedacht: het ambt is associatief aan één persoon verbonden, en wel de kartrekker van de pioniersplek (G4). Het ambt als een gezamenlijk gedragen vorm van geestelijk leiderschap, is voor sommigen een nieuwe gedachte (G1; G4). Het ambt wordt als een drempel beschouwd om tot informele relaties te komen (G4). Deze associaties lijken gedeeld te worden door de bezoekers van de pioniersplekken. De meeste pioniers geven aan dat er ook door hen niet 'ambtelijk' gedacht wordt. Het woord 'ambtsdrager' roept negatieve associaties op, bij mensen die negatieve ervaringen hebben met de kerk (GV PKN). Bovendien heeft het woord 'ambt(sdrager)' een formele klank: mensen weten niet wat het woord betekent, laat staan dat ze de inhoudelijke betekenis ervan kunnen uitleggen (G1; G3).

Toch zijn deze (veelal negatieve) associaties niet het enige wat in het hoofd van de pioniers opkomt. Bij iedere pionier die ik gesproken heb, komen ook termen als 'toewijding', 'vertegenwoordiging', 'integriteit' en 'verantwoordelijkheid' op in hun gedachten (G1; G2; G3; G4; G5). Het ambt kent dus bij lange na niet alleen negatieve connotaties. Pioniers weten wel degelijk waar het ambt voor staat en in welke richting de inhoudelijke betekenis daarvan ligt. Het ambt geeft associatief aan dat je deel bent van een groter geheel (G1), dat je leidinggevende taken eerlijk verdeelt (G2), dat je integere en toegewijde leiders aanwijst (G4), en dat je je leiderschap verankert in het zijn van een ambassadeur van Christus (G2; G3; G5). Hierbij vermelden zij echter wel dat hun associaties opkomen uit het onderwijs dat ze erover gehad hebben, en dat de meeste gemeenteleden en bezoekers deze associaties niet zullen delen (G2; G5).

Deze eerste greep gedachten van pioniers laat al zien dat er een veelzijdig beeld bestaat over het ambt. Men heeft praktische bezwaren, maar is ook niet blind voor dat waar het ambt inhoudelijk voor staat.

2.2 - De praktische betekenis van het ambt

2.2.1 - Het ambt is een obstakel

Uit de vraag naar de huidige vormgeving van leiderschap op de pioniersplekken, blijkt dat het leiderschap daar over het algemeen niet ambtelijk ingekaderd wordt (GV PKN). De ambtsdragers die er zijn, zijn óf predikant, óf ouderling vanuit de moedergemeente (G1; G2; G3; G5; GV PKN). Zij zijn vaak de enige ambtsdragers binnen het kernteam, en daar is voornamelijk voor gekozen omdat daarmee het bedienen van de sacramenten gewaarborgd is. Eén van de pioniers die ik sprak heeft wel 'eigen' ambtsdragers in de gemeenschap, waaronder ook mensen uit de doelgroep (G3). Zij hebben hier bewust voor gekozen, mede omdat zij een kerngemeente in wording zijn, en het ambt daarbij hoort. Deze gang van zaken vormt echter een uitzondering. Van een brede ambtelijke structuur is in deze pioniersgemeenten nog geen sprake.

Deze keuze heeft met een aantal dingen te maken. De huidige organisatiestructuur van de kerk blijkt de grootste hobbel te zijn voor een invoering van ambten in de pioniersgemeente. Deze organisatiestructuur is niet zomaar een klein punt van zorg, maar het blijkt om echte energievreters te gaan. De moeite ligt bij de taken, regels en vergadercultuur die over het algemeen bij het ambt komen kijken (G1; GV PKN). De standaard die in de kerkorde wordt neergezet doet geen recht aan de situatie op de pioniersplek, en wordt als 'knellend' ervaren (GV PKN). Daardoor vormt het instituut een belemmering en vraagt ze tijd en aandacht die volgens de pioniers beter besteed kan worden (GV PKN). De kerk denkt in kaders en langs wegen die niet aansluiten bij het vertrekpunt van pionieren. Er wordt gesproken over 'het betonnen kolos van de landelijke kerk' (GV PKN).

Overigens is er in de pioniersgemeenten geen alternatief. Een keuze voor of tegen het ambt is al snel een keuze voor of tegen deel zijn van de Protestantse Kerk (G3). Een keuze voor het ambt betekent niet altijd dat er inhoudelijk ambtelijk gedacht wordt over leiderschap, maar kan ook zijn omdat bijvoorbeeld de moedergemeente verwacht dat er met ambten gewerkt wordt (G5; GV PKN). En een keuze tegen het ambt betekent ook niet altijd dat er inhoudelijk anders gedacht wordt over leiderschap, maar kan ook zijn omdat er niet aan de eisen van de kerkorde voldaan kan worden of omdat er nog geen geschikte kandidaten zijn (G1; GV PKN).

Toch is de keuze tegen het ambt in veel gevallen ook een principekwestie. Veel pioniers willen niet naar een ambtelijke structuur, en geven aan dat het tijd wordt voor een andere organisatievorm die beter aansluit bij deze tijd. Hierbij gaat het dus niet alleen om de onhaalbaarheid van de praktische vormgeving van het ambt, maar ook om de wenselijkheid van een ambtelijk kader. Praktische en theologische betekenis lopen hier door elkaar. Het gaat niet alleen om een andere vormgeving van leiderschap, maar ook om een andere betekenis daarvan, en om een andere visie op kerk-zijn. Onder het kopje 'theologische betekenis' zal ik verder ingaan op dit punt.

2.2.3 - Het ambt is een kans

Bij de praktische betekenisgeving aan het ambt worden er echter niet alleen negatieve gedachten en ervaringen gedeeld. Met het oog op de praktijk van het pionieren zien veel pioniers ook vóórdelen bij een invoering van het ambt. Een eerste daarvan is dat met de invoering van ambtsdragers ook een stuk continuïteit ontstaat: het vertrouwen dat er iemand de taak op zich neemt als een ander deze taak moet loslaten. In alle dynamiek van een pioniersgemeenschap is dat een waardevolle toevoeging (G1; G2; G3; G5; GV PKN). Veel hangt in een pioniersplek

namelijk af van de persoon van de kartrekker, teamleider of voorganger. Wat als de pionier een keer niet kan, of na een aantal jaar voor iets anders kiest? Al gauw ontstaat dan een gat dat door niemand opgevuld kan worden. Het ambt kan in plaats daarvan een natuurlijke mantel zijn die aan een ander overgedragen kan worden. Het ambt draagt hierdoor bij aan de duurzaamheid van de gemeente (G3). Door een leidinggevende de titel 'ambtsdrager' te geven, wordt duidelijk dat diegene niet (alleen) op persoonlijke titel handelt (G2).

Een ander punt waarop pioniers voordelen zien van ambtelijk werken, is in de verbinding tot moedergemeenten en de landelijke kerk. Kiezen voor het ambt, en voor vertegenwoordigingen in ambtelijke vergaderingen, helpt het wederzijds begrip tussen bestaande kerken en nieuwe vormen van kerk-zijn (G3; G5). Sowieso is het ambt volgens hen een manier om de verbinding tussen de landelijke en de lokale kerk te versterken. Door ambtsdragers af te vaardigen naar vergaderingen van Algemene Kerkenraden en classes, hebben pioniers het idee dat hun gemeente serieus genomen wordt, en dat zij een stem hebben in de ontwikkeling en de organisatie van de landelijke kerk (G5). Er ontstaat ruimte om ervaringen te delen en andere gemeenten daarmee te inspireren (GV PKN). Overigens is dat geen eenzijdig verkeer. Pioniers geven aan dat het ook belangrijk is dat andere gemeenten hén inspireren en dat er wederzijds ruimte is voor verantwoordelijkheid en verantwoording. Ambtsdragers hebben niet alleen in de gemeente een belangrijke rol als tegenover, maar ook onderling. Waar het pionieren vaak heel vrij en experimenteel is, kan een bepaalde mate van opzicht soms nodig en gewenst zijn. Dat gemeenten en ambtsdragers ook onderling verantwoording afleggen, en elkaar tot de orde roepen, is van groot belang voor de kwaliteit van het gemeente-zijn (G3). Pioniers hebben deze behoefte in eerste instantie onderling, als collega's, maar geven aan dat hier ook voor de rest van de kerk een roeping ligt.

Het ambt versterkt dus de banden met andere gemeenten, maar kan ook binnen de eigen gemeenschap voor sterkere verbinding zorgen. Pioniers die werken met ambtsdragers uit de 'doelgroep', geven aan dat zij daarin een versterking zien van toewijding (G5). Mensen nemen hun taak serieus en voelen zich hierdoor ook serieus genomen. Door mensen een (ambtelijke) taak te geven, raak je hen minder snel kwijt. En ook voor andere bezoekers wordt duidelijk dat het leiderschap gedeeld wordt, en dat er ruimte is voor inspraak en kritiek (G1; G4). Een gevaar daarbij is wel dat het ambt als exclusief wordt beschouwd, en dat slechts een aantal mensen daarvoor in aanmerking komen (GV PKN). Toch versterkt het ambt voornamelijk de aansprakelijkheid van leiders, zowel binnen als buiten de gemeenschap. Er wordt verantwoording van hen verwacht: in de eigen gemeente, maar ook op lokaal kerkelijk niveau, richting de moedergemeente, en tegenover collega's en andere kerken (G5; GV PKN). Het ambt onderstreept dit. Het waarborgt transparantie, aansprakelijkheid, en ook geheimhouding. De belofte die hoort bij de bevestiging van ambtsdragers, geeft bescherming aan de gemeenschap (G3; G5). Het vraagt om integriteit, veiligheid en transparantie.

Tot slot komt het ambt ook bij de sacramenten mooi van pas - vooral vanwege praktische overwegingen. Omdat volgens de kerkorde de sacramenten alleen door ambtsdragers bediend kunnen worden (PKO V.1; V.2; V.3); VIII.1; IX.1), kiezen veel pioniersplekken toch voor de aanwezigheid van ambtsdragers. Op bijna iedere pioniersplek is de bediening van sacramenten de eerste aanzet geweest tot het zoeken van ambtsdragers (G2; G3; G5; GV PKN). Hierdoor voorkomen ze dat er speciaal voor de sacramenten iemand moet worden ingevlogen van buiten de gemeenschap. Dit is ook de reden waarom er in de kerkorde ruimte is ontstaan om ouderlingen sacramentsbevoegdheid te geven: zodat het niet altijd noodzakelijk is om een predikant aan te stellen (Regelingen Ord. 2-6, 2015). Hoewel lang niet iedereen zich op dit gebied aan de regels houdt, is de verbinding van het ambt aan de sacramenten voor veel pioniersplekken wel een belangrijke stimulans om zich op beiden te bezinnen. Het is overigens niet zo dat men ook inhóudelijk waarde toekent aan de verbinding tussen ambt en sacrament. Over de theologische betekenis daarvan wordt nauwelijks gesproken.

Interessant in dit alles is om te zien dat, wanneer je doorvraagt, er best voordelen en mogelijkheden gezien worden voor het ambt. Dit is tot nu toe voor veel pioniers echter geen reden geweest om daadwerkelijk ambtsdragers aan te stellen op een pioniersplek. Blijkbaar liggen visie en praktijk daarin toch nog ver uit elkaar.

2.3 - De theologische betekenis van het ambt

2.3.1 - Wie het ambt draagt, heeft exclusief gezag

Los van praktische bezwaren tegen het ambt, worden er ook theologisch vraagtekens gezet bij het ambt door pioniers. Pioniers zien inhoudelijk een aantal problemen bij het ambt. Een probleem dat snel door pioniers wordt aangekaart, is het exclusieve karakter ervan. Je krijgt een situatie waarin de één iets mag wat een ander niet mag. Dat is niet aantrekkelijk in een pioniersplek waarin je alles samen doet en waar voor alle nieuwe ideeën ruimte is. Het kader van het ambt aller gelovigen, waar iedereen een taak heeft en daardoor bijdraagt aan het geheel van de gemeente, heeft wat dat betreft de voorkeur. Dit hoeft het meer exclusieve ambtskader van ouderling, diaken en predikant niet tegen te spreken, maar het is wel een paradox die door pioniers wordt neergezet.

Datzelfde geldt voor het gezaghebbende karakter van ambtelijke posities. Veel pioniers schrikken daarvoor terug. Gezag lijkt een lelijk woord, waar zij geen gebruik van willen maken.¹¹ Het is immers niet de bedoeling over elkaar te heersen, maar om samen te bouwen aan een mooie gemeenschap (GV PKN). Verantwoordelijkheid draag je samen. Het ambt lijkt daar tegenin te gaan: het geeft aan dat er verschillende mensen een andere rol hebben dan anderen (G4). Het is echter de vraag of dit niet ook het geval is zónder ambtsdragers. Er zijn immers altijd mensen die leidinggeven en mensen die volgen. In die zin is er altijd sprake van gezagsverhoudingen, of die nu uitgesproken zijn of niet (G2; GV PKN). Het uitspreken van die gezagspositie, wordt door sommigen als een kracht van het ambt te zien (G5). Het levert transparantie op, maar er zit volgens hen een laag onder. Een aantal pioniers doet een voorzet door op te merken dat het ambt iets met Christus te maken heeft. Wie de geestelijk leidende rol ambtelijk kadert, geeft daarmee aan dat dit leiderschap niet afhangt van de persoon, maar wijst op de aanwezigheid van Christus, die door het ambt heen zijn gemeente bouwt en in stand houdt (G2; G3; G5; GV PKN). Het gaat niet om jezelf, maar je stelt Góð present (G3). Het geeft een geestelijke invulling aan het gezag dat iemand heeft in de gemeente. Dit woord 'gezag' wordt overigens uiterst zorgvuldig in de mond genomen door pioniers, op zoek naar een woord dat minder afstand creëert. Gezagsposities zijn kwetsbaar: er wordt snel misbruik van gemaakt (G2; G5). Dat geldt echter niet alleen voor pioniers: overal in de kerk wordt duidelijk dat het dragen van gezag een kwetsbare taak is.

Het ambt kan afstand creëren. Als ambtsdrager zou je jezelf boven een ander kunnen stellen - hoewel dit indruist tegen het hele idee van het ambt. Toch geeft het ambt ook juist iets van een positieve afstand aan: je bent als een tegenover aan de gemeente gegeven en hebt de taak om de gemeente soms ook tegen te spreken of tot de orde te roepen (G2; G3; G5). Het kan echter ook een verkeerd signaal afgeven, volgens sommigen (GV PKN). Wie zich naar de buitenwacht toe profileert als ambtsdrager, creëert volgens hen al snel afstand en drempels. Het ambt kan dan iets worden waarachter je jezelf kunt verschuilen en waardoor je de ander op afstand houdt (G4). Jezelf profileren als 'de dominee' of gewoon 'de buurtgenoot met de voornaam' maakt veel verschil in het creëren van ruimte voor bezinning in de maatschappij.

---

¹¹ Daarin zijn zij overigens niet de enige. In het boek 'As one with authority' (2011) laat Jackson Carroll helder zien hoe anders men is in de laatste decennia gaan denken over gezag, zowel binnen als buiten de kerk. Hij trekt deze lijn door naar de interpretatie van het ambt, en de veranderende rol die de ambtsdrager heeft ten opzichte van de gemeente. Ook laat hij helder zien dat er áltijd sprake is van gezag, of dit nu expliciet of impliciet benoemd wordt.

Sommigen ervaren dat de dominee meer ruimte krijgt, maar anderen ervaren dat andersom. Dat hangt ook af van de doelgroep. Wie veel met andere culturen werkt, waar gezag, functies en hiërarchie nog veel kracht hebben, heeft veel meer baat bij een ambtelijk profiel dan iemand die tussen jonge Nederlanders werkt die niets hebben met de kerk, of daar zelfs op zijn stukgelopen (G3).

2.3.2 - Wie het ambt draagt, heeft een roeping

Een belangrijke theologische notie in dit geheel, is die van roeping. Een ambtsdrager is niet iemand die zichzelf aanstelt als leidinggevende, maar iemand die vanuit een zending, vanuit een roeping van God, leiding geeft aan de gemeente (GV PKN). Pioniers gaan niet zomaar aan de slag, maar doen dat vanuit een verlangen, vanuit een besef dat God hen tot die taak roept. Doordat zij ook daadwerkelijk aan de slag gaan, komt die roeping niet alleen bij God vandaan, maar óók bij de gemeente - hetzij de pioniersgemeenschap, hetzij de moedergemeente, hetzij de landelijke kerk (G3). Het ambt maakt dat duidelijk. Hierdoor wordt de verantwoordelijkheid niet alleen bij de ambtsdrager neergelegd, maar óók bij de gemeente (GV PKN). Het gezag wordt hierdoor gerelativeerd, en de aansprakelijkheid versterkt. De ambtsdrager draagt verantwoording af, aan God én aan de gemeente. Eén van de pioniers pleit juist om die reden voor het ambt: zodat er onderling toezicht ontstaat, en er verantwoording gevraagd wordt aan andere pioniers (G3). Juist onderling opzicht vanuit het ambt zou de pioniersbeweging kunnen versterken.

2.3.3 - Wie het ambt draagt, bouwt aan een kerk

Een fundamenteel theologisch bezwaar tegen het ambt is de connotatie die het ambt heeft met de kerkelijke organisatie. Sommige pioniers schrikken van het idee van ambtsdragers, omdat ze dan het idee hebben dat ze een instituut aan het bouwen zijn. Het is nooit hun bedoeling geweest om 'weer een kerk op te tuigen', en toegroeien naar kerngemeente of ambt ligt absoluut niet in hun ambitie (G4). Eén van de gesprekspartners geeft aan dat veel pioniers die zij ontmoet, juist zijn gaan pionieren om van dat institutionele karakter van de kerk af te zijn (G2). Aangezien ambtelijk denken riekt naar een institutionele vorm van kerk-zijn, willen zij er niet aan beginnen.

Dat de kerk zelf zoekt naar manieren om wat er in pioniersplekken gebeurt te kaderen in de landelijke kerk, versterkt de onwelwillendheid om hierin mee te gaan (GV PKN). Ook al wordt er landelijk gezocht naar versoepelingen in regelgeving en in aanpassing van de kerkorde op de actualiteit. Wat er landelijk gebeurt, wordt beschouwd als een traag proces, dat achter de feiten aanloopt en lang niet altijd beseft wat de lokale behoeften zijn (G1; G3). Het is blijkbaar niet alleen de vraag of het ambt mogelijk gemaakt kan worden, maar vooral de vraag of het wenselijk is dat er een ambtelijk kader gecreëerd wordt voor leiderschap op pioniersplekken. Het antwoord op die vraag lijkt 'nee' te zijn. Er is onder pioniers überhaupt weinig verlangen naar een kader, of dat nu ambtelijk is of niet (GV PKN). Het ambt past binnen de structuur van de institutionele kerk, maar past het ook binnen de structuur van de pionierende, flexibele, dynamische kerk? Is pionieren niet bij voorbaat een niet-institutionele manier van kerk-zijn? Hier is meer aan de hand dan twijfel over ambtelijk leiderschap. Er is sprake van de ontwikkeling van een andere ecclesiologie, die op het gebied van het ambt nu zichtbaar wordt. De uiteindelijke vraag is niet de vraag naar de betekenis van het ambt, maar naar de betekenis van het institutionele karakter van de kerk.

Daarbij komt ook de vraag naar het doel van het pionieren. Wil je echt toegroeien naar een kerk? Dat geldt zeker niet voor alle pioniers. Voor hen is het ambt dan ook niet nodig - daar willen ze juist ver bij vandaan blijven. Zij willen helemaal geen kerk worden, maar het liefst een klein netwerk blijven zonder vaste structuren. Tegelijk is dit wel het kader voor de pioniersafdeling van de PKN, die expliciet begeleiding biedt in de ontwikkeling van pioniersplek naar kerngemeente. In dat kader kan het ambt ook helpen in het besef waar je mee bezig bent (G2). Als het ambt staat voor de traditie van de kerk van alle tijden en alle plaatsen, geeft het aanstellen van ambtsdragers

een kerkelijk besef. Het duidt aan dat je meebouwt aan een (of dé) kerk (G3). Voor sommigen is dat een positief besef, anderen vinden dat lastiger. Voor wie vanuit een allergie voor het instituut van de kerk is gaan pionieren, is de erkenning dat je alsnog bezig bent met het 'optuigen' van een kerk een hele stap. De overtuiging dat het ambt staat voor traditie pleit dan eerder tegen het gebruik daarvan dan ervoor. Toch is een aansluiting op de traditie voor veel pioniers een waardevol element van het ambt. Het maakt dat je deel uitmaakt van een groter geheel, en niet sektarisch op jezelf staat (G1; GV PKN).

Voor wie wél toe wil groeien naar een kerk, is traditie meer dan alleen een hulp in het kerkelijk besef. Door het ambt voeg je jezelf in een lijn waarin je niet de eerste bent, en ook niet de laatste (GV PKN). Je kunt putten uit andere bronnen, en heb je ook tot die bronnen te verhouden (G4). Zo vormt de traditie ook een spiegel voor de theologische kwaliteit van de pioniersplek. Die traditie wordt ook weer verrijkt door de nieuwe stemmen die in de pioniersbeweging klinken. Door je die traditie als pionier eigen te maken, kun je daarop ook weer een nieuw licht werpen (G4).

2.3.4 - Wie het ambt draagt, waakt over de brede roeping van de gemeente

Als het gaat over de traditionele ambtsstructuur van ouderling, diaken en predikant, geeft tweederde van de pioniers aan dat deze ambten niet meer nodig zijn (Protestantse Kerk 2018, 3). En slechts een kwart van de pioniers vindt het belangrijk dat er een predikant bij elke kerkplek betrokken is (Protestantse Kerk 2018, 3). Dit onderstreept de onwil om het ambt in te voeren, maar kan ook veelzeggend zijn over wat er in een pioniersgemeenschap wel en niet gebeurt. Als diakenen en ouderlingen niet nodig zijn, is er dan wel aandacht voor de diaconale en pastorale taak van de kerk? Er bestaat een kans dat bij een gebrek aan mensen die speciaal hiervoor aangewezen zijn, deze noodzakelijke facetten van gemeente-zijn ook niet aan de orde komen in het pionieren, omdat alle aandacht wordt opgeslokt door de missionaire arbeid. Terwijl deze drie terreinen toch dicht bij elkaar gehouden worden in de kerkorde (PKO V.2).

Als je het de pioniers vraagt, zou het ambt met het oog daarop geen gekke stap zijn. Niet alleen ambtelijk denken, maar ook juist die ambtelijke verdeling van ouderlingen, diakenen en predikanten kan volgens hen de pioniersbeweging versterken (G2; G3; G4; G5). Het dwingt je op die manier namelijk om ook oog te hebben voor andere facetten van kerk-zijn dan alleen het missionaire (G2). Het risico van pionieren is dat het zich zo sterk richt op de missionaire arbeid, dat pastoraat en diaconaat ver naar de achtergrond verdwijnen (G2). Als er dan 'plotseling' een diaken wordt aangesteld, ontstaat daarmee aandacht voor een taak die nog niet in beeld was. Zo helpt een invoering van dat traditionele ambt om een breder kerk-zijn te ontwikkelen (G3). Dit gaat ook in tegen geluiden van pioniers die aangeven het ambt niet nodig te hebben voor het missionaire aspect van kerk-zijn.

In dit alles lijkt het alsof er op al die pioniersplekken grondig nagedacht is over ambt en leiderschap. Dit is echter zeker niet het geval. Van alle thema's die er in een pioniersplek spelen, staat de vraag naar leiderschap zeker niet bovenaan. Lang niet elke pionier heeft een helder beeld van zijn of haar eigen rol, en van wat er van hem of haar verwacht wordt. Datzelfde geldt voor andere leidinggevendenden. Sommigen missen die helderheid, en geven aan dat het goed zou zijn als er in hun gemeenschap meer nagedacht zou worden over de betekenis van geestelijk leiderschap (G4; GV PKN). Er is een zoektocht gaande naar het onderscheid tussen het uitvoeren van taak en het dragen van een ambt: waarom moet dat wat ik al doe, ineens ambtelijk gekaderd worden? Op deze manier werkt het toch ook? Men vraagt zich af wat het ambt daar dan nog aan toevoegt. Het is belangrijk om op te merken dat de bezinning op het ambt dus niet alleen landelijk op kantoor moet plaatsvinden, maar juist ook binnen de pioniersbeweging. Ook daar moet het gesprek over geestelijk leiderschap gevoerd worden. Beide partijen zouden erbij gebaat zijn als deze bezinning in goed overleg gebeurt, zodat er de kruisbestuiving ontstaat waar zowel de pioniersbeweging als de landelijke kerk naar op zoek zijn.

Uit de gesprekken en gespreksverslagen blijkt dat er meer nagedacht wordt over de betekenis van het ambt in de pioniersbeweging dan aan de oppervlakte zichtbaar is. Tegelijk vraagt dit om doorvragen, en is het denken daarover ook afhankelijk van pionier en context. Toch lijkt er wel ruimte te zijn voor een ambtstheologie in de pioniersbeweging. Hieraan zijn wel twee eisen verbonden: het een plek voor ambt in de pioniersbeweging vraagt om een passende praktische uitwerking, en om heldere uitleg richting de betrokkenen op de pioniersplek zelf. Regelmatig geven pioniers aan dat er binnen de pioniersplek goed over ambtelijk leiderschap te praten valt, mits er goed uitgelegd wordt aan bezoekers waar dit ambt dan voor staat (G2; G3; GV PKN). Dat geldt wellicht niet alleen voor de bezoekers, maar ook voor (een deel van) de pioniers zelf. Als je graag wilt dat er gekozen wordt voor het ambt, zul je daarvoor eerst een verlangen moeten opwekken (G2).

2.4 - De spirituele betekenis van het ambt

Afgezien van praktische en theologische voor- en nadelen, voelen pioniers soms ook zelf verschil in het uitvoeren van hun taken met of zonder ambt. Het kan de kartrekkers helpen om hun werk af en toe los te laten: dat wat in de pioniersgemeente gebeurt, doe ik niet op persoonlijke titel, maar is deel van Gods kerk, en kan ik daarom soms ook even aan God overlaten (G3). Het geeft een roepingsbesef, dat het werk zowel lichter als zwaarder maakt: dat God je de taak geeft is zowel een opluchting als een verantwoordelijkheid.

Sommige pioniers hebben eerst hun werk zonder ambt gedaan, en nu doen dat nu vanuit een ambtelijke rol. Ze geven aan dat dit ambt hun werk toch een andere lading geeft (G3; G5; GV PKN). De zegen die wordt uitgesproken, de hand die hen wordt opgelegd: het geeft hun werk extra betekenis. Zowel voor henzelf, als voor de gemeente (G1). Het voelt als een erkenning van de gaven en talenten van henzelf en hun mede-ambtsdragers (G3). Dit zou volgens één van de pioniers ook het vertrekpunt van ambtelijk leiderschap moeten zijn: het erkennen van gaven die je aantreft onder de gemeenteleden - niet het zoeken naar opvulling van lege ambtsposities (G3). Het ambt markeert een geloof dat de zegen van God rust op het werk dat door hen gedaan wordt. Juist in de rol van pionier, waarbij persoonlijkheid, charisma, karakter en uitstraling van de kartrekker een hele prominente rol speelt, is dit waardevol. Het houdt je nederig en onderstreept je afhankelijkheid van God (G2; G5). In een beweging waar het charisma van de pionier zo belangrijk is, geeft het ambt aan dat de persoon niet alles is.¹² Het markeert dat Christus ervoor kiest om Zijn kerk (via de Geest) door mensen te laten leiden (GV PKN).

Door alleen te kiezen voor ambtsdragers als sprekers, laat één van de pioniersplekken zien dat hun 'succes' juist niet afhankelijk is van de persoon. Ze kiezen bewust voor theologische kwaliteit, waarvan het ambt wat hen betreft een soort keurmerk is. Het gaat dan overigens om predikanten, niet om ouderlingen of diakenen (G1). Dit wil niet zeggen dat er buiten het ambt geen theologische kwaliteit te vinden is, of binnen het ambt de theologische kwaliteit gegarandeerd is.

Het ambt helpt in de communicatie dat de kerk iets anders is dan een vereniging, netwerk of clubje (G1). Leidinggeven aan een pioniersplek is een andere rol dan het besturen van de voetbalclub. Dit onderscheid kunnen pioniers echter niet goed uitleggen: het lijkt vooral een gevoelsmatig verschil.

---

¹² In het boek 'Biografie van de dominee' (2001) beschrijft Gerben Heitink de rol van de voorganger als een evenwicht van de drie elementen ambt, persoon en beroep. In de afgelopen decennia is het zwaartepunt meer en meer bij de *persoon* van de voorganger komen te liggen. Dit is in het bijzonder het geval voor pioniers, bij wie het ambt helemaal niet (expliciet) in beeld is. Door het ambt ook aan de pioniers te verbinden, wordt de pionier 'beschermd voor personalisering en professionalisering' (268).

2.5 - Concluderend

Het vertrekpunt van dit hoofdstuk was de vraag naar de theologische en praktische betekenis van het ambt voor pioniers in de pioniersbeweging van de Protestantse Kerk in Nederland. Op basis van onderzoeken van de Protestantse kerk, aangevuld door gesprekken met pioniers, kunnen we concluderen dat de theologische betekenis van het ambt heel anders wordt gezien dan de praktische betekenis ervan.

Theologisch lijkt het ambt zijn betekenis niet verloren te hebben voor pioniers. Hoewel er in de praktijk niet altijd evenveel aandacht is voor leiderschap en een ambtelijke duiding daarvan, wordt er wel gezegd dat het ambt een krachtige theologische betekenis heeft. Als leidinggevende kunnen functioneren als ambassadeur van Christus, geeft invulling aan je persoonlijke roepingsbesef en kleur aan je rol in de gemeente. Denken en spreken over het ambt helpt de gemeenschap in het creëren van visie op leiderschap, iets waar wel degelijk behoefte aan is. Verder zien pioniers ook mogelijkheden die het ambt kan bieden. Zo zou het kunnen helpen aandacht te hebben voor de diversiteit van de opdracht van de kerk, stimuleert het de verbinding met andere gemeenten en kan het de continuïteit van de gemeenschap waarborgen. Het kan de kwaliteit van inhoud én leiderschap van de gemeenschap versterken en maakt mensen bewust van het feit dat er gebouwd wordt aan een kerk. Bovendien zou het de pioniers helpen om hun persoonlijke betrokkenheid en hun ambtelijke roeping meer te kunnen onderscheiden. Hier schuilt echter ook het gevaar, dat men zich achter het ambt gaat verschuilen, en de persoonlijke relaties naar de achtergrond verschuiven. Een ander gevaar dat pioniers zien, is het exclusieve karakter dat het ambt kan krijgen. Door sommigen aan te wijzen als ambtsdrager en anderen niet, kun je scheve gezichten krijgen en mensen het idee geven dat ze niets in te brengen hebben. Misbruik van gezag ligt op de loer. Wat dat betreft ziet men meer heil in een praktische uitwerking van het ambt aller gelovigen dan in de klassieke structuur van ouderling, diaken en predikant. Tot slot geven sommige pioniers aan dat het ambtelijke denken over leiderschap voor hen verbonden is met een institutioneel denken over de kerk. Dat pleit niet voor het ambt, omdat pionieren voor hen bij uitstek een beweging is die bij het institutionele kerk-zijn vandaan gaat.

Daarmee komen we in de buurt van de praktische betekenis van het ambt voor de pioniers. Want praktisch zien de meesten van hen een ambtelijke structuur zoals die momenteel bestaat om allerlei redenen niet zitten. Dat het ambt ook in traditionele gemeenten geen aantrekkelijk imago heeft, versterkt dat gevoel. Men heeft het idee dat de kostbare tijd beter besteed kan worden dan aan vergaderingen, ambtelijke afvaardigingen en het navolgen en uitpluizen van de regels en de structuren. Om deze reden wordt er in veel pioniersplekken niet of zo min mogelijk binnen een ambtelijk kader gewerkt. Als er voor ambtsdragers gekozen wordt, is dit meestal om de praktische reden dat de sacramenten daardoor legaal bediend kunnen worden. Voor het ambt wordt zelden gekozen vanwege de theologische betekenis daarvan.

Al met al kunnen laten pioniers zien dat ze de keuze voor het ambt niet vanzelfsprekend vinden. Er zijn zowel theologische als praktische bezwaren tegen ambtelijke verankering van leiderschap. Tegelijk zijn er wel degelijk lijnen te trekken van het denken over leiderschap door pioniers naar het denken over het ambt in de kerk. De waardering van die theologische betekenis wordt echter vaak verdrongen door negatieve beeldvorming en praktische bezwaren.

3. De betekenis van het ambt voor de PKN

In het inleidend hoofdstuk heb ik de vraag gesteld naar de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland. In het vorige hoofdstuk is de betekenis van het ambt voor pioniers in beeld gekomen. In dit hoofdstuk richt ik mij op de verschillende betekenissen van het ambt in de Protestantse Kerk in Nederland. Dit is immers het kerkelijk landschap waartoe pioniers zich verhouden, en het praktisch en theologisch kader waarbinnen zij en hun gemeenschap zich ontwikkelen. Hoe ziet dat kader eruit? Welke wereld schuilt er achter het spreken over het ambt binnen de PKN?

Het is niet mogelijk om aan te geven hoe het geheel van de PKN denkt over het ambt. De PKN is veelkleurig en divers, ook wat betreft de ambtstheologie (Generale Synode 2012, 7). Er zijn veel verschillende meningen en visies op het ambt, van hoog- tot laagkerkelijk en alles daartussen (Protestantse Kerk 2019, 48). Ik heb mij in mijn bronnen daarom beperkt tot verschillende teksten die vanuit het landelijk dienstencentrum van de PKN zijn uitgebracht. Gezien de officiële status van deze documenten, kunnen we er vanuit gaan dat zij de status van het spreken over het ambt goed weergeven, en dat zij in de kern aangeven waar het ambt binnen de PKN voor staat. Daarnaast heb ik mijzelf ook beperkt door alleen naar rapporten en documenten te kijken die in de afgelopen zes jaar zijn uitgekomen, omdat in die tijd ook het pionieren in beeld is gekomen en de ambtstheologie binnen de PKN in reactie daarop is doorontwikkeld.

Voor alle literatuur geldt dat ik daarin heb gezocht naar zowel de praktische als de theologische betekenis van het ambt die daarin door klinkt. Aan de hand van dat onderscheid zal ik de verschillende documenten bespreken. Ook hier geldt dat dit onderscheid soms wat kunstmatig is: de manier waarop het ambt praktisch wordt ingevuld heeft soms ook theologisch betekenis, en sluit in andere gevallen niet aan op wat theologisch wordt beweerd. Ik ben me daarvan bewust, en geef aan wanneer ik denk dat deze twee betekenissen elkaar doorkruisen.

Na afloop van de bespreking van de theologische en praktische betekenis van het ambt voor de Protestantse Kerk, zal ik ook aangeven hoe het gesprek over het ambt tussen pioniers en de landelijke kerk in de afgelopen jaren is gegaan, en wat dat gesprek tot nu toe heeft opgeleverd.

3.1 - Theologische betekenis van het ambt

Waar we in het vorige hoofdstuk bij de pioniers begonnen met de praktische betekenis van het ambt, staat hier de theologische betekenis van het ambt voorop. Dat is niet toevallig, maar geeft aan wat het startpunt is van beide groepen. Pioniers beginnen in het gesprek bij de praktische problemen die zij zien rond het ambt, en gaan daarna zoeken naar de eigenlijke betekenis ervan en of en hoe ze daar iets van kunnen bewaren. De landelijke kerk begint bij haar visie op kerk-zijn en de rol die het ambt daarin speelt. Deze visie wordt vervolgens praktisch uitgewerkt. Om die reden heb ik in de bespreking de volgorde aangehouden van de thema's die binnen dit onderzoeksgebied in beeld komen.

3.1.1 - Het ambt: een roeping voor iedereen

In het spreken over het ambt opent de kerkorde met een theologisch uitgangspunt: Alle leden van de gemeente zijn geroepen en gerechtigd hun gaven aan te wenden tot vervulling van de opdracht die Christus aan de gemeente geeft (PKO IV.2). Het is de taak van de gemeente om gehoorzaam te zijn aan haar missionaire, diaconale en pastorale roeping (Bos & Koffeman 2019, 97). Ieder lid van de gemeente kan daarin zijn of haar steentje bijdragen door het inzetten van de gaven die men ontvangen heeft (Protestantse Kerk 2016, 16). Wie geen ambtelijke rol vervult, heeft dus geen vrijstelling voor de inzet in de gemeente, maar heeft evengoed de taak om bij te dragen aan de vervulling van die roeping. Dit geeft aan dat het exclusieve imago van het ambt niet past bij de theologie daarachter: niemand is uitgesloten aan de opbouw van de gemeente,

iedereen mag meedoen (Plaisier 2014, 6). Sterker nog: de opdracht om als kerk van Christus in de wereld te staan, geldt voor iedereen die zich bij de gemeente voegt.

Met het oog op de vervulling van die opdracht, is het 'openbare ambt van Woord en Sacrament' gegeven (PKO V.1). Sommigen van de gemeenteleden krijgen dus een extra taak: anderen toerusten om de bijdrage te leveren die van hen verwacht wordt. Zij zijn ambtsdrager. Niet omdat alléén zij geroepen zijn, maar omdat er mensen moeten zijn die het geheel van de geroepen gemeente bij elkaar houden en verder brengen op de weg van de gehoorzaamheid aan Christus. Het ambt is aan het geheel van de kerk gegeven, om te zorgen dat zij zich aan haar roeping houdt. Daarmee krijgt het een gezamenlijk karakter. In de eerste plaats draagt de kerk het ambt. Iedereen heeft een taak: ambtsdrager of niet. Hierin wordt de gemeente geleid door ambtsdragers, die gezamenlijk de opdracht hebben om de gemeente op te bouwen, in alle taken die van haar worden verwacht (PKO V.2). Deze gezamenlijkheid wordt verder duidelijk in het feit dat het openbare ambt is onderscheiden in de drie ambten van predikant, ouderling en diaken (PKO V.1). Er zijn dus verschillende taakvelden, verschillende soorten talenten en gaven nodig om het welzijn van de gemeente op peil te houden en bij haar veelzijdige roeping te bewaren.

De gezamenlijkheid van het ambt wordt onderstreept door de uitspraak in de kerkorde dat de leiding in de kerk is toevertrouwd aan ambtelijke vergaderingen, zodat niet het ene ambt over het andere, of de ene ambtsdrager over de andere ambtsdrager heerst (PKO VI.1). De leiding ligt bij ambtelijke vergaderingen: bij het geheel van de kerkenraad, het geheel van de classis, het geheel van de synode. Niet bij één ambtsdrager tegenover de andere: alles moet zoveel mogelijk gaan in gezamenlijkheid en in aanvulling van de één op de ander. Samen richt je je op gehoorzaamheid aan Christus.

Wie bepaalt er wie in de gemeente die specifieke ambten mag bekleden? Uit de kerkorde wordt duidelijk dat het ambt van twee kanten komt. Enerzijds is het God die het ambt aan de kerk gegeven heeft, anderzijds is het de kerk zelf die ambtsdragers uit haar midden aanwijst. Deze twee elementen van de roeping van ambtsdragers vragen om meer aandacht.

3.1.2 - Het ambt: een roeping vanwege Christus

De kerk is van Christus, Hij is haar hoofd. Het is dan ook Christus die het ambt geeft aan de gemeente (PKO V.1). Het is Christus die mensen roept tot één van de onderscheiden ambten in de gemeente (PKO V.4). Roeping is dus niet alleen een persoonlijk besef dat God je op een bepaalde positie wil hebben, of een verlangen om een (nieuwe) gemeente te leiden. Deze persoonlijke elementen tellen wel mee, maar hebben hun oorsprong in Christus: Hij is het die de kerk roept, die daar taken geeft én die mensen aanwijst om die taken op zich te nemen. Niet alleen de persoon, maar ook het werk is door Christus gegeven. Om deze reden is het ambt volgens de kerk onmisbaar: het is een geschenk van Christus die teruggaat tot zijn leven, zijn werk, zijn opdracht (Plaisier 2014, 3).

Dat het ambt van Christus komt, betekent ook dat je het ambt in gehoorzaamheid aan Christus moet uitleven. Je eigen belangen staan niet voorop: je probeert als discipel van Jezus te bedenken wat hij van jou in je rol en van de gemeente in de wereld vraagt. Het ambt is je gegeven door hem, en leidt je als het goed is ook weer terug naar hem (Plaisier 2014, 11). Alles wat een ambtsdrager, een kerkenraad, een gemeente doet, moet uiteindelijk op Hem gericht zijn (PKO VI.1). Als ambtsdrager ben je dus niet in de eerste plaats een vertegenwoordiger van belangen van de gemeente. Je bent een vertegenwoordiger van de belangen van Christus (Bos & Koffeman 2019, 107). Dat inzicht trekt de aandacht van de gemeente naar haar roeping in de wereld.

Dat het ambt van je door Christus gegeven is, betekent ook een zekere vrijheid. Voor iedere ambtsdrager, die niet namens specifieke groepen in de gemeente in de kerkenraad zit en zich dus ook niet hoeft te verbinden aan die gemeente als belangenvertegenwoordiger (Bos & Koffeman 2019, 107). In gehoorzaamheid aan Christus en in dienstbaarheid aan de gemeente heeft een kerkenraad de vrijheid om de gemeente te bevragen en te confronteren als dat nodig is.

Zij mag andere keuzes maken dan gewenst, als men het er gezamenlijk over eens is dat gehoorzaamheid en dienstbaarheid daarom vragen.

Deze vrijheid van het ambt geldt specifiek voor de predikant (Protestantse Kerk 2012, 3). De predikant is, anders dan ouderling en diaken, een voorbijganger: zij is verbonden aan de gemeente, maar niet in dienst van de gemeente. De predikant is in dienst van God, en heeft daarom expliciet de taak om de gemeente te bepalen bij het heil en te bewaren bij haar roeping in de wereld (Protestantse Kerk 2012, 3). Hierin heeft zij de vrijheid om - binnen de kaders van Gods Woord - de gemeente én de kerkenraad aan te spreken op haar taken, en als kritisch tegenover te fungeren als zij ziet dat wat een gemeente wil en doet niet in lijn is met Gods Woord, het heil van Christus en de roeping die de gemeente heeft (Protestantse Kerk 2012, 3).

Het ambt als 'tegenover': het is een term die regelmatig terugkomt. Dit wekt snel de indruk dat het ambt een gezagspositie is en iedere ambtsdrager alle vrijheid heeft om haar eigen mening door te drukken. Dit is echter niet het geval: het 'tegenover' van het ambt is een rol die haar toekomt vanuit gehoorzaamheid, dienstbaarheid en liefde. In dit alles draagt de kerkenraad gezamenlijk de verantwoordelijkheid om deze rol op een goede manier te vervullen (Dienstboek deel II 2004, 258). Daarin is er ook sprake van opzicht en toezicht: over de gemeente en haar gehoorzaamheid aan roeping en heil, maar ook over elkaar. Niet om een cultuur van controle te stimuleren, maar om aanspreekbaar te zijn op de keuzes die worden gemaakt (Plaisier 2014, 7). Men moet verantwoording kunnen afleggen aan de manier waarop men de vrijheid van het ambt gebruikt: dat is waar opzicht over gaat.

Vanwege Christus is het ambt verbonden aan de bediening van het Woord en de sacramenten (PKO V.1). In de praktijk betekent dat, dat het bedienen van doop en avondmaal onder verantwoordelijkheid van ambtsdragers valt, en dat in principe alleen predikanten de sacramenten mogen bedienen (PKO VIII.1; VIII.3; IX.2; IX.4). Ouderlingen en diakenen spelen wel een rol in bijvoorbeeld het bereiden van de avondmaalstafel en het delen van het brood, maar de predikant spreekt de instellingswoorden uit. Dit uitgangspunt is niet alleen een praktische regel om orde aan te brengen, maar ook een theologisch vertrekpunt. Het gaat hierbij niet alleen om ambtstheologie, maar ook om het denken over de sacramenten. Welke rol speelt daarin de ambtsdrager? Wordt Christus bij de sacramenten vertegenwoordigd door de ambtsdrager, of door de instellingswoorden, of door water, brood en wijn? Verschillende theologische uitgangspunten komen hier in beeld, en daarin wordt duidelijk dat de kerk uit een veelheid van tradities bestaat. Een onderzoek naar theologie over sacramenten in de Protestantse Kerk en de pioniersbeweging is wat dit punt betreft nodig, maar voert buiten het kader van dit onderzoeksverslag. Wel is het belangrijk dat de kerk er dus voor kiest om de sacramenten aan het ambt te verbinden, en dan in het bijzonder aan het ambt van predikant.

3.1.3 - Het ambt: een roeping vanwege de kerk

Eenzijds komt het ambt dus bij Christus vandaan: het wordt door Hem aan de kerk gegeven. Aan de andere kant is het de gemeente die deze roeping herkent en bevestigt, met behulp van de Heilige Geest (PKO V.5). Het ambt is dus een erkenning van de roeping die men ziet in een ambtsdrager. Het is een erkenning van de gaven en talenten die haar gegeven zijn, en een oproep om die gaven in te zetten met het oog op de gemeente. Het is dus wel zaak dat die gaven er zijn: een ambtsdrager wordt niet aangewezen om maar een lege plek te vullen, maar op basis van de talenten die haar gegeven zijn en de ruimte die er is om die talenten in te zetten (Plaisier 2014, 7).

Ambtsdrager ben je binnen de gemeente. Aan die gemeente ben je verbonden, welk ambt je ook draagt. Toch is hier onderscheid tussen de predikant enerzijds en de ouderlingen en diakenen anderzijds. De predikant is aangesteld door en voor het geheel van de kerk, de ouderling en diaken zijn verbonden aan de lokale gemeente waarvan zij deel zijn (Dienstboek deel II 2004, 227). Toch is het geheel van het ambt aan de gemeente gegeven, en ontvangt zij die ook van Christus. Dat betekent dat de gemeente zich vrijwillig schaaft onder het ambt. Zij gaat

daarmee niet gebukt onder een juk, maar kent gezag toe aan de ambtsdragers en geeft hen de verantwoordelijkheid om leiding te geven. De gemeente geeft ambtsdragers de ruimte om hen mee te nemen op de weg achter Jezus aan, en hen bij hun roeping te bewaren. Daarbij mogen zij ook gemeenteleden wijzen op hun taak vanuit het ambt aller gelovigen.

Met dat het ambt verbonden is aan de kerk, is zij ook verbonden aan de traditie daarvan. Het ambt bewaakt die verbondenheid met de kerk van alle eeuwen en alle plaatsen. Zo is zij niet alleen verbonden aan de lokale gemeente, maar ook aan de wereldkerk (Plaisier 2014, 15). Met hun bevestiging voegen ambtsdragers zich in de rij van apostelen (Plaisier 2014, 7), en geven zij aan zich te verbinden aan de leer van de kerk. Zo is het ambt in een bepaald opzicht ook een 'keurmerk', een getuigenis van de voortzetting van de ene heilige algemene christelijke kerk. Daarmee is het ambt ook een teken van oecumene: je geeft aan je verbonden te weten met de kerk in al haar gestalten en op alle manieren waarop Christus haar onderhoudt.

Wanneer roeping van Christus en roeping van de kerk samenkomen, wordt een ambtsdrager bevestigd in een kerkdienst van de gemeente. Bij predikanten en kerkelijk werkers gebeurt dit onder handoplegging (PKO 3.5.7; 3.12.15), bij ouderlingen en diakenen kán het onder handoplegging gebeuren (PKO 3.6.9). Iedere ambtsdrager die bevoegd is de sacramenten te bedienen, wordt onder handoplegging bevestigd (PKO 3.12.15). Hierdoor ontstaan er in de kerk dus 'gewone' ambtsdragers en 'geordineerde' ambtsdragers. Hoewel er in principe gelijkheid binnen de ambten bestaat, wordt hier dus wel degelijk onderscheid gemaakt, en is het maar de vraag in hoeverre de eenheid van het ambt in de praktijk vorm krijgt (Protestantse kerk 2019, 49).

Tegelijk wordt door die keuze om alleen de predikant in principe onder handoplegging te ordineren, ook weer eenheid gecreëerd. Ordinatie is namelijk verbonden aan het oecumenisch perspectief op het ambt.¹³ In de breedte van de kerk van alle tijden en alle plaatsen is het denken over het ambt divers. Een gemeenschappelijke factor in dat geheel is de ordinatie van voorgangers en predikanten, die onder handoplegging worden bevestigd in het ambt en daarmee verbonden worden aan de bediening van de sacramenten en aan het geheel van de kerk en de traditie (Regelingen ord. 2-6 2015, 6). Hoewel dit in allerlei verschillende tradities op heel verschillende manieren vorm krijgt, is de idee van ambtelijk leiderschap als een geschenk van Christus aan de Kerk toch overal zichtbaar. Het ambt is aan en door de kerk gegeven, en heeft ook de eenheid van de kerk op het oog. Eenheid in de lokale gemeenschap, maar ook zeker eenheid in de wereldkerk door de gezamenlijke verbinding aan het Woord en de belijdenis.

Het is daarbij overigens opvallend dat in Nederland in dat verband de bediening van het Woord en de Sacramenten uit elkaar zijn gehaald. Het woord bedienen kan zonder ordinatie (bijvoorbeeld door een predikant-in-opleiding, pionier of kerkelijk werker), maar voor het bedienen van de sacramenten is deze ordinatie wél nodig (Regelingen ord. 2-6 2015, 6).

3.1.4 - Het ambt: een roeping in de wereld

Ambtsdragers dragen samen het openbare ambt van Woord en Sacrament (PKO V.1). Dat ambt is openbaar: dat wil zeggen dat zij zichtbaar en toegankelijk zijn binnen de kerk, maar ook daarbuiten: in de openbare ruimte (Bos & Koffeman 2019, 107). Het ambt is ervoor gemaakt om woord en sacrament te delen in de kerk en in de wereld. Je zou kunnen zeggen dat het ambt bij uitstek gericht is op de wereld, en de gemeente erbij bepaalt dat zij dáár een missionaire, diaconale, pastorale roeping heeft (Plaisier 2014, 7). Niet alleen in de onderlinge zorg voor elkaar, maar ook en misschien wel juist buiten de gemeenschap (Plaisier 2014, 17).

---

¹³ Het meest heldere overzicht van het oecumenisch perspectief op het ambt is te vinden in het zogenoemde 'BEM-rapport' van de wereldraad van kerken (1982), waarin wordt beschreven hoe in het brede oecumenisch verband wordt gedacht over doop, avondmaal en ambt. Dit rapport geldt nog steeds als het meest representatieve verslag van algemeen theologisch denken over het ambt. Ook de PKN verwijst naar dit rapport met enige regelmaat.

Deze gedachte is in de praktijk zeker niet altijd leidend. In veel gevallen hebben ambtsdragers en kerkenraden in de eerste plaats de eigen gemeente op het oog. Een binnenkerkelijk perspectief is op zich niet verkeerd, maar daar mag het niet bij blijven. Volgens de vorige scriba van de Protestantse Kerk is het ambt bij uitstek missionair, omdat het aan de apostelen gegeven is in het kader van hun opdracht om de wereld in te gaan (Plaisier 2014, 17). In de naam van Christus mochten ze verder met Zijn werk op aarde. Die opdracht wordt nog altijd doorgegeven, en het ambt is daar een teken van.

Het ambt wil de gemeente bewaren bij haar missionaire, pastorale en diaconale taak (PKO V.2). Deze drie taken staan dus ook in de breedte van de wereld, en beperken zich niet tot de gemeente. Bij de missionaire taak spreekt dat wellicht voor zich, maar ook als het gaat om pastorale en diaconale arbeid is de gemeente geroepen om dit niet alleen onderling te verzorgen, maar zich ook buiten de gemeente pastoraal en diaconaal op te stellen. In 'Kerk 2025' wordt dat benadrukt en verscherpt. De kerk is ingeschakeld in de zending van God, die gericht is op de wereld. "Een naar binnen gekeerde kerk is van God los (Protestantse Kerk 2016, 15)." Het gaat dan niet om zieltjes winnen, maar om het present stellen van Christus. Het is de taak van de ambtsdragers om de gemeente hiertoe te mobiliseren, zodat zij er niet alleen op is gericht om zichzelf in leven te houden, maar zich steeds weer te richten op de mensen buiten de gemeente, die Christus evenzeer nodig hebben.

3.2 - De praktische betekenis van het ambt

Theologisch heeft de Protestantse Kerk genoeg te vertellen over het ambt. De kerkorde heeft echter nog meer te bieden. Afgezien van visie en theologie over het ambt, biedt de landelijke kerk ook allerlei praktische inzichten en regelingen met betrekking tot de ambtelijke inrichting van kerk en leiderschap. Verreweg het meeste wat in de ordinanties van de landelijke kerk wordt gezegd over het ambt gaat over de manier waarop de zaken geregeld zijn. Er zijn regels over het aantal benodigde ambtsdragers per gemeente (PKO 4.6.3), de verschillende taken die minimaal verdeeld moeten zijn (PKO 4.7), de termijnen die deze ambtsdragers aangesteld mogen (of moeten) zijn (PKO 3.7.1; 3.7.3), en de manier waarop tot een besluit gekomen wordt (PKO 4.5). Er zijn verschillende lagen van ambtelijke vergaderingen beschreven - van lokaal tot regionaal tot landelijk - en er staat hoe deze georganiseerd zijn en uit welke ambtsdragers zij bestaan (PKO 3.3; 4.13; 4.21; 4.24). Via deze ordinanties en regelingen is al het kerkelijk leven georganiseerd.

Pioniers gaven aan deze praktische ordeningen als betekenisloos en als een sta-in-de-weg voor het functioneren van (het ambt in) de gemeente te ervaren (Protestantse Kerk 2019, 12). Deze gedachte is in de breedte van de kerk terug te vinden. De voormalige scriba van de PKN geeft aan dat het ambt 'voor velen betekenisloos is' (Plaisier 2014, 3). Men vindt de regelgeving te streng, veel gemeenten kunnen er niet aan voldoen. De landelijke kerk heeft in de laatste jaren steeds meer erkend dat de regelgeving lichter moet, en dat er een te zware last op de schouders van de gemeente wordt gelegd (Plaisier 2014, 14). Ze heeft aangegeven dat de bestaande organisatorische structuur van de kerk past bij een cultuur die voorbij lijkt te zijn (Protestantse Kerk 2016, 13). Toch is daarmee niet alles gezegd - er zijn ook een aantal elementen in de visie op de uitvoering van het ambt die laten zien welke betekenis daarachter schuilgaat.

3.2.1 - Het ambt biedt structuur

De ordinanties van de kerkorde getuigen van een nauwkeurig opgetuigd ambtelijk systeem. Afgezien van de organisatorische last die dit met zich meebrengt, kun je het ook interpreteren als de zorgvuldigheid waarmee nagedacht wordt over de organisatie van de kerk. De landelijke kerk laat zien dat zij het belangrijk acht dat in de gemeente de dingen goed geregeld zijn en ordelijk verlopen (Protestantse kerk 2019, 29). Voor veel situaties die voor zouden kunnen komen wordt een proces geschetst - je zou kunnen zeggen dat de draaiboeken klaarliggen. De ambtelijke

regels geven aan dat de kerk haar organisatie op orde heeft. Lokaal moet de gang van zaken overal hetzelfde zijn. Het is wel de vraag of dit recht doet aan de context, maar het verlangen om op een ordelijke manier om te gaan met ambtsdragers en gemeenteleden moet erkend worden. Deze organisatorische helderheid zorgt ervoor dat de theologische betekenis van het ambt tot zijn recht kan komen (Koffeman 2009, 142).

De invoering van het ambt zorgt voor een professionalisering van het gemeentelieven. Predikanten hebben een rechtspositie, gemeenteleden kennen hun rechten en weten door middel van de ordinanties en de generale regeling naar welke commissies zij kunnen om bezwaar te maken. Lokaal hoeven gemeenten niet het wiel uit te vinden, maar ligt er een adviesboek klaar van de landelijke kerk. Hoewel velen hierover klagen, is dit denk ik een groot goed waar in andere tradities nog wel eens naar gezocht wordt. Het laat immers zien dat de kerk betrouwbaar is, en regels heeft waarbinnen fouten aan het licht kunnen komen en mensen recht gedaan kunnen worden. Ambtelijke systemen helpen de gemeente om serieus genomen te worden en brengen een professionaliseringsslag in de vrijwilligersorganisatie die de kerk grotendeels is. Tegelijk stellen pioniers de vraag: moet het allemaal wel zo professioneel? Ligt de kracht van de kerk niet juist in een relationele en informele houding (G4)? Wellicht is dat zo, maar dat neemt niet weg dat het goed is dat een gemeente organisatorisch en juridisch de zaken op een rijtje heeft. Kerkorde én ambt helpen daarbij.

3.2.2 - Het ambt brengt mensen samen

Het ambt draag je nooit alleen: het dwingt je samen te werken. Dat geldt voor ouderlingen en diakenen, maar ook voor predikanten. Vaak is de predikant (en ook de pionier) de enige professional. Dat kan als eenzaam worden ervaren. Ambtsdragers in de kerkenraad en collega-predikanten in het land maken deze last minder zwaar: je deelt met elkaar de verantwoordelijkheid (Protestantse Kerk 2012, 3). Lokaal, met de ambtsdragers in de kerkenraad, maar ook regionaal en landelijk in classis en synode. Dit is niet alleen een mooie gelegenheid voor predikanten om een collegiaal netwerk te ontwikkelen, maar is ook cruciaal in het geheel van de kerk. De predikant is immers niet in de eerste plaats aan de lokale gemeente verbonden, maar aan de landelijke kerk, en verbindt zich als zodanig plaatselijk als predikant aan een gemeente (Protestantse Kerk 2012, 3).

Door ambtelijke samenwerking is de lokale gemeenschap verbonden met de gemeenten in de omgeving, in de provincie en in het land (Protestantse Kerk 2019, 46). Het is de taak van ambtsdragers om de eenheid van de gemeente én de kerk te bewaren (Plaisier 2014, 7). Dat geldt niet alleen de lokale gemeente, maar ook in het geheel van de kerk. Praktische en theologische betekenis liggen hier dichtbij elkaar. De praktijk dat je als gemeente op elkaar bent aangewezen, geeft ook theologisch aan waar leiderschap in de kerk voor staat: kerk-zijn doe je samen, in dienstbaarheid en gehoorzaamheid aan God en de gemeente.

Die gezamenlijkheid van het ambt wordt onderstreept door de ordinantie dat alle ambten gelijk zijn, en er geen ambt over het andere heerst (PKO VI.1). Dit duidt op gelijkheid en gelijkwaardigheid, zowel lokaal als landelijk. Het is echter onduidelijk wat er met deze eenheid wordt bedoeld (Koffeman 2009, 139). Hij is uit te leggen als regel waarin ouderling, diaken en predikant aan elkaar gelijk zijn, en er in hun rol en gezag geen onderscheid bestaat. Dit lijkt echter weersproken te worden door het functioneren van de predikant, die toch onderscheiden taken heeft, zoals bediening van woord en sacramenten, en ook wordt betaald. Bovendien wordt een predikant noodzakelijk onder handoplegging bevestigd, terwijl dit voor ouderling en diaken alleen als een optie geldt. Anderen leggen de ordinantie uit als een regel die binnen de ambten geldt: geen ouderling heerst over een andere ouderling, geen diaken heerst over een andere diaken, enz. En er bestaat ook de uitleg dat de verschillende 'meerdere vergaderingen' niet over elkaar heersen. De classis niet over de lokale kerk, en de synode niet over de classis. Ambtsdragers in verschillende vergaderingen (lokaal, regionaal, landelijk) zijn elkaar gelijkwaardig en hebben geen

verschillende gezagspositie. Dit is mooi gesproken, alleen in de praktijk blijkt dat besluiten van de classis wel degelijk sturend zijn voor lokale gemeenten, en dat de synode wel degelijk beleid uitzet voor de landelijke kerk. Je zou dit kunnen verklaren als dat het geheel van die vergadering inderdaad sturend is, maar dat de ambtsdragers in personen gelijk zijn, en dus ook aan elkaar verantwoording moeten kunnen afleggen.

Tot slot beschermt de gezamenlijkheid van het ambt de gemeente en de leiders voor misbruik van gezag. Ambtsdragers kunnen (en, zo nodig: moeten) elkaar aanspreken op keuzes, leiderschap en levenswandel. Hiermee voorkom je dat leiders in hun eentje vreemde en gevaarlijke wegen gaan en de kerk daarin meenemen. Ook voorkom je dat een enkele leider zonder overleg keuzes maakt die ingaan tegen het verlangen van de gemeente. Dit kan natuurlijk terecht zijn vanuit de 'tegenover'-positie, maar in de kerk gaat dit áltijd in samenspraak van andere ambtsdragers, en bij voorkeur ook in samenspraak met de gemeente.

3.2.3 - Het ambt is betrouwbaar

De gezamenlijkheid van het ambt maakt dus dat het leiderschap van de kerk betrouwbaar is. Deze betrouwbaarheid wordt onderstreept door de gelofte van geheimhouding, die iedere ambtsdrager moet afleggen bij diens bevestiging (PKO 4.2). Hiermee getuigt niet alleen de ambtsdrager, maar ook de kerk van haar betrouwbaarheid. Een ambtsdrager gaat zorgvuldig om met dat wat hen ten ore komt, niet alleen tijdens, maar ook na afloop van de ambtstermijn. Dit laat zien dat het ambt niet 'zomaar' iets is. Ambtsdragers zijn enerzijds gewoon vrijwilligers, gelovige leden van de kerk, maar hebben zich ook te verantwoorden en te houden aan de regels van de kerk. Ze moeten met aandacht en zorg omgaan met de taken die hen zijn toevertrouwd, en hebben hiervan rekenschap af te leggen. De kerk zet hiermee in bij integer leiderschap.

Die integriteit komt ook in de beroepscode sterk naar voren. Zij stelt dat "betrouwbaarheid niet alleen betrekking heeft op geheimhouding, maar zich uitstrekt naar betrouwbaarheid in het dienstwerk en naar het waardig en trouw bedienen van de gemeente (Protestantse Kerk 2012, 3)". Dit laat zien dat de kerk haar leiders serieus neemt. Wie het ambt draagt, doet dat vanuit waardigheid en trouw, en is daarom aanspreekbaar en bereid om rekenschap af te leggen (Protestantse Kerk 2012, 3). Hoewel dit in de eerste plaats gaat om predikanten, is deze lijn door te trekken naar de andere ambtsdragers. Hiermee wordt de lat hoog gelegd, zeker als het gaat om een vrijwillige functie.

De betrouwbaarheid van het ambt komt ook voort uit het feit dat zij controleerbaar is. Met name de meerdere vergaderingen zoals de classis en de synode zijn in principe openbaar (PKO 4.3.3). Deze vergaderingen zijn dus toegankelijk voor publiek. Wat betreft de generale synode wordt hier regelmatig gebruik van gemaakt, waardoor er vrijwel altijd gasten én verslaggevers aanwezig zijn.

3.2.4 - Recente ontwikkelingen rond de praktijk van het ambt

Het spreken en schrijven over het ambt is in de afgelopen jaren niet tot stilstand gekomen. Juist vanwege de praktijken in de pioniersbeweging is er veel in beweging gekomen rond het ambt. De Protestantse Kerk beweegt graag mee, doet een poging ruimte te maken in de regelgeving om pioniersplekken te ontlasten en tegemoet te komen. Ze laat zich daarbij bewust leiden door wat er in de praktijk gebeurt en nodig is, waarop vervolgens theologisch wordt gereflecteerd en waarop men zich praktisch aanpast (Protestantse Kerk 2019, 13-14). Dit komt overigens niet alleen ten goede voor de pioniersbeweging, maar ook kleine en krimpemde gemeenten kijken over de schouder van de pioniers mee naar dat wat binnen de kerkorde mogelijk wordt gemaakt. De ruimte die ontstaat geldt voor verschillende gebieden van kerk-zijn, zoals de regels rond lidmaatschap, de eisen waaraan een gemeente moet voldoen, en voor de regelingen rond het ambt. Veel van de praktische bezwaren die er leven tegen ambtelijk leiderschap zouden met die

versoepelingen weggenomen moeten kunnen worden. Tegelijk levert het in de synode vragen op over wat het ambt dan nog betekent.

Eén van de meest opvallende ontwikkelingen, is de mogelijkheid die is ontstaan om aan ouderlingen sacramentsbevoegdheid toe te kennen. Toen pioniersplekken toegroeiden naar het bedienen van de sacramenten, kwam de vraag op wie die sacramenten mocht bedienen. Het antwoord was tot voor kort 'de predikant', maar bij veel pioniersplekken was geen predikant betrokken. Hierdoor moest men een predikant van elders laten komen, die niet persoonlijk betrokken was bij de jonge gemeenschap. Dit leverde soms frictie op. Met het oog op deze situatie heeft de Protestantse Kerk een ambtsbevoegdheidsprocedure ontwikkeld.¹⁴ Dit houdt in dat in het geval van een gemeente in bijzondere missionaire omstandigheden, een ouderling sacramentsbevoegdheid aan kan vragen (PKO 2.6). In veel gevallen is dit de pionier die als ouderling is aangesteld in of uitgezonden naar de pioniersplek. Na een uitgebreide procedure, die onder meer bestaat uit toetsing door de geschiktheidscommissie en de classis en enig onderwijs over ambt en sacramenten, mag deze ouderling dan voorgaan, zegenen en doop en avondmaal bedienen. Deze ambtsbevoegdheidsprocedure is door een aantal pioniers gevolgd, die inmiddels als ouderling met sacramentsbevoegdheid functioneren (Protestantse Kerk 2019, 50). Zij geven aan het onderwijs over de sacramenten erg gewaardeerd te hebben, maar het ook opvallend te vinden dat er geen onderwijs is geweest over woordbediening en Bijbelgebruik (Protestantse Kerk 2018, 22).

Naast deze ambtsbevoegdheidsprocedure heeft het rapport 'Mozaïek van Kerkplekken' ook tot verschillende vernieuwingen in de regelingen over het ambt geleid. Zo hoeft een pioniersplek die besluit kerngemeente te worden niet minstens zeven ambtsdragers te hebben, maar drie. Dit moeten dan wel een ouderling, een diaken en een ouderling-kerkrentmeester zijn. Het kan zijn dat de betreffende ouderling ook sacramentsbevoegdheid heeft (Protestantse Kerk 2019, 54). In het geval van een aangestelde predikant, is deze 'boventallig' lid en bestaat de kerkenraad dus uit vier ambtsdragers. Een andere vernieuwing die door het Mozaïek van Kerkplekken is aangedragen, is dat de leider van een kerngemeente die de rol van predikant op zich neemt, een minder zware opleiding hoeft te volgen dan wat nu de gewoonte is in een gemeente (Protestantse Kerk 2019, 54). Dit laatste besluit is nog niet overgenomen door de synode, omdat dit om meer theologische bezinning op het ambt zou vragen. Die theologische bezinning vindt momenteel plaats door een werkgroep die zich richt op het ambt, maar ook met praktische uitwerkingen zal moeten komen over de organisatie van ambt en opleiding in de breedte van de kerk.

3.3 - De spirituele betekenis van het ambt

Hoewel de persoonlijke betekenis van het ambt niet voorop staat in de officiële documenten van de landelijke kerk, zijn er wel degelijk lijnen te trekken naar de waarde van het ambt voor de persoon die het draagt.

Allereerst zagen we dat het ambt staat voor een roeping (par. 3.1). De bevestiging in het ambt is daarmee een erkenning van die roepen en die gaven (Plaisier 2014, 7). Deze erkenning wordt onderstreept door de bevestiging in een kerkdienst. Die bevestiging en de eventuele handoplegging zijn voor veel mensen een bijzonder moment dat een leven lang meegaat. Het is een openbaar statement dat de kerk gelooft dat God jou op deze plaats heeft gewild, en dat God jou daarvoor geschikt acht. Dit geeft vertrouwen (Plaisier 2014, 9). Voor de ambtsdrager, in God en in zichzelf, dat er een reden is dat deze rol op diens schouders ligt, maar ook voor de gemeente, dat God nieuwe leiders geeft en gaven geeft aan de gemeente om deze in stand te

---

¹⁴ Deze ambtsbevoegdheidsprocedure wordt beschreven in het document 'Regelingen ordinantie 2-6: over doop, avondmaal en de ambtsbevoegdheden van een predikant' vanuit het Landelijk Dienstencentrum afdeling Missionair Werk en Kerkgroei, <https://www.lerenpionieren.nl/doop-en-avondmaal/> (geraadpleegd op 10 juli 2020).

houden. Tegelijk wordt dit vertrouwen ook regelmatig beproefd, als er geen nieuwe ambtsdragers te vinden zijn, of als ambtsdragers hun ambt niet waardig blijken te zijn.

Ook de gezamenlijkheid van het ambt kan je spiritueel bemoedigen. Als predikant, wat regelmatig als eenzaam beroep wordt beschouwd, laat het ambt je zien dat je niet in je eentje de gemeente op je schouders draagt. Datzelfde geldt voor ouderlingen en diakenen. Als je als vrijwilliger soms maar beperkte tijd en ruimte hebt, of je niet altijd bekwaam voelt voor het ambt, kan het bemoedigen dat je dit met anderen doet en dat je elkaar kunt aanvullen in gaven. Bovendien doe je dit niet alleen gezamenlijk met elkaar, maar blijft de gemeente het Lichaam van Christus, en werk je door en samen met de Heilige Geest. Dat geeft de burger moed!

Het ambt getuigt ook van vrijheid (Protestantse Kerk 2012, 3). Deze vrijheid heeft een theologische betekenis waarover ik eerder al sprak, maar geeft ook persoonlijk ruimte. De ruimte dat je als predikant niet geharnast bent door de gemeente of de kerkenraad, maar dat je in principe alleen aan God te gehoorzamen hebt. Deze vrijheid geeft vrijmoedigheid, om te spreken en om tegen te spreken. Tegelijk vraagt het ook om de genoemde gehoorzaamheid aan God (Dienstboek 2004, 227). Wie het ambt draagt, heeft de eerste taak om dicht bij de God te blijven die tot dit ambt riep.

Dat wil overigens niet zeggen dat leidinggeven vanuit een ambt altijd van een leien dakje gaat. Soms betekent het dragen van het ambt ook dat je een offer brengt (Plaisier 2014, 10). In tijd, in aandacht, door je voor de kerk in te zetten, maar ook geestelijk. Als ouderling draag je de verhalen mee die mensen aan je toevertrouwen. Als diaken draag je de beelden en de noden mee die je in het dienen tegenkomt. Als ambtsdrager draag je soms bij aan keuzes die niet de jouwe zijn, maar wel beter zijn voor de gemeente als geheel. Wie wil leiden, die moet dienen - en dat kan soms pijn doen (Plaisier 2014, 10).

Een deel van dat offer, kan tot uiting komen in een ander facet van het ambt: het is voor het leven (Protestantse Kerk 2012, 6; Dienstboek 2004, 227). In principe worden ambtsdragers voor het leven geroepen en bevestigd (Dienstboek 2004, 227). Dat geldt voor predikanten, die ook na hun emeritaat het ambt blijven dragen en de bevoegdheid hebben om het Woord en de sacramenten te bedienen, maar ook voor ouderlingen en diakenen. Zij worden één keer in het ambt bevestigd, en daarna herbevestigd. Ook wanneer hun termijn afloopt, zij een aantal jaar geen ambtsdrager zijn, en ze zich vervolgens opnieuw aan het ambt verbinden (Dienstboek 2004, 228). Dit geeft de ernst van roeping aan, en duidt ook op de toewijding die gevraagd wordt van een ambtsdrager. Tegelijk brengt deze levenslange verbinding een gewicht met zich mee dat niet iedereen wil dragen. Zelfs predikanten kunnen hiervoor terugdeinzen. Wat als zij na verloop van tijd een verlangen krijgen om buiten de kerk te werken en te dienen? Zij blijven dan verbonden aan het ambt. Losmaking daarvan is een procedure die wellicht érg zwaar is voor een dergelijke situatie. De spirituele betekenis maakt het 'juk' van het ambt dus niet alleen lichter, maar legt ook juist weer nieuw gewicht in de schaal.

3.4 - Concluderend

Het vertrekpunt van dit hoofdstuk was de vraag naar de theologische en praktische betekenis van het ambt in de Protestantse Kerk in Nederland als kader waarbinnen de pioniersbeweging zich ontwikkeld. Op basis van onderzoek in officiële documenten van de Protestantse Kerk kunnen we concluderen dat de landelijke kerk de theologische betekenis van het ambt voorop stelt, en voor de concretisering van die theologie vervolgens allerlei praktische aanwijzingen geeft.

3.4.1 - De theologische betekenis van het ambt

Theologisch neemt de kerk haar uitgangspunt bij het ambt aller gelovigen, waarmee zij getuigt dat iedere gelovige geroepen is om bij te dragen aan de opbouw van de gemeente met de gaven die hem of haar gegeven zijn.

Naast dit algemene ambt aller gelovigen, is aan de kerk ook het bijzondere ambt gegeven. Dit ambt begint bij Christus, die sommige gelovigen roept tot een rol in de kerk. Wie het ambt draagt, heeft zich dus ook tegenover Christus te verantwoorden: ambtsdrager-zijn betekent gehoorzaam achter Jezus aan gaan. Hierdoor ontstaat vrijheid én verantwoordelijkheid. De ambtsdrager is namens Christus actief in de gemeente, en dat betekent betrokkenheid, ontferming, maar zonodig ook een kritisch geluid als 'tegenover'. Vanuit de gedachte dat Christus de gemeente het ambt geeft, wordt ook de bediening van de sacramenten aan de ambtsdrager verbonden. Het is Christus die doop en avondmaal heeft ingesteld, en het is ook Christus die deze sacramenten onderhoudt via de ambtsdragers. Het moge duidelijk zijn: de kerk is van alle tijden en alle plaatsen door Christus die haar onderhoudt, rechtstreeks en via de ambten.

De roeping tot het ambt komt enerzijds van Christus, maar anderzijds vanuit de kerk. Binnen die lokale gemeenschap zet je als ambtsdrager je gaven in en zo draag je bij aan haar opbouw. Je hebt daarmee het geheel van de kerk op het oog. Dit overstijgt eigen belangen en wensen: je zoekt het beste voor het geheel van de kerk. Lokaal, maar ook bovenplaatselijk. Als ambtsdrager ben je aangesteld om de kerk te bewaren bij haar eenheid, haar heiligheid, de waarheid en haar katholiciteit. Je wijst de gemeente steeds weer op haar roeping om missionair, pastoraal en diaconaal aanwezig te zijn in de wereld, en gaat de gemeente daarin voor.

Die roeping in de wereld is een vierde uitgangspunt. De kerk is niet geroepen om zichzelf in stand te houden, maar om present te zijn in de wereld, en daar de handen en voeten van Christus te zijn.

3.4.2 - De praktische betekenis van het ambt

De theologische gedachten over het ambt worden in de kerkorde concreet gemaakt in ordinanties en regelingen. Hoewel deze regelingen vaak als een obstakel worden gezien in het gemeente-zijn, zitten er ook betekenisvolle kanten aan. Door deze regelingen ontstaat er immers een zorgvuldig opgebouwde structuur, waarin men professioneel kan handelen en aansprakelijk gehouden kan worden. Het zorgt voor een juridisch vangnet dat wellicht kan afschrikken, maar zeker niet onnodig is gebleken.

Daarnaast blijkt uit deze regelingen dat je als ambtsdrager nooit in je eentje leiding geeft aan een gemeente. Ambtsdragers zijn op elkaar aangewezen en getuigen daardoor van de eenheid van de kerk. Ook houdt dit de ambtsdragers verantwoordelijk en aansprakelijk, waardoor misbruik van gezag zoveel mogelijk voorkomen wordt.

Daarnaast dragen deze regels ook bij aan de betrouwbaarheid van het ambt. De kerkorde zet in bij integriteit en waardigheid. Dit wordt onder andere gewaarborgd door de belofte van geheimhouding die ambtsdragers afleggen, maar ook door de procedures die bestaan om ambtsdragers en gemeenteleden aan te spreken op hun (eventueel schadelijke) gedrag. Met deze verschillende regelingen laat de kerk zien dat zij een professionele organisatie is die serieus genomen mag worden en aansprakelijk wil zijn.

De praktijken rond het ambt zijn in de Protestantse Kerk volop in ontwikkeling, naar aanleiding van de ervaringen in de pioniersbeweging. Om ruimte te geven aan de groei van de pioniersgemeenschappen is er een procedure ontstaan om zonder predikant de sacramenten te kunnen bedienen, en is er voor pioniersplekken die doorgroeien naar kerngemeente de ruimte om met een minimum van drie ambtsdragers te werken in plaats van zeven. Een verdere bezinning op het ambt vindt plaats, in voorbereiding op keuzes rond de eisen die worden gesteld aan de opleiding van pioniers, pastores en predikanten die in pioniersgemeenten als ambtsdrager aan de slag willen.

3.4.3 - De spirituele betekenis van het ambt

Los van de theologische en praktische betekenis van het ambt, zijn er ook een aantal lijnen te trekken naar het persoonlijke geestelijke leven van de ambtsdrager. Zo betekent een bevestiging in het ambt dat de kerk erkent dat je door God geroepen bent en dat je gaven hebt gekregen waarmee je de gemeente kan dienen. Het ambt geeft de rust dat je de leiding van de gemeente niet in je eentje op je schouders draagt, en de verantwoordelijkheid om in alles God te gehoorzamen en hierin de gemeente voor te gaan. Dat kan soms best een offer zijn: het kost tijd, aandacht, inzet en soms ook zelfverloochening.

4. Een verdere theologische verkenning

In de vorige hoofdstukken hebben we uitvoerig kennisgemaakt met de manieren waarop het ambt theologisch en praktisch betekenis heeft en gegeven wordt in de Protestantse Kerk in Nederland, zowel in de pioniersbeweging als vanuit de traditionele kerk. Het is de vraag of men hiermee alle elementen van het ambt in beeld heeft. Het zou kunnen dat er nog facetten zijn uit literatuur over de ambtstheologie die momenteel niet aan de orde komen in het gesprek tussen de twee groepen, maar die wel van betekenis kunnen zijn voor de invulling en vormgeving van het ambt binnen de nieuwe kerngemeenten.

In dit vierde en laatste hoofdstuk gaan we in gesprek met een drietal theologische bijdragen die elk een eigen stem hebben in het gesprek over de betekenis van het ambt in de missionaire kerk. Het gaat dan in de eerste plaats om J.C. Hoekendijk, die zich in de jaren 70 mengde in de discussie over zending, kerk, instituut en ambt. Vervolgens gaan we in gesprek met Stefan Paas, die zich uitsprekt voor de priesterlijke rol van de kerk, en proberen we te ontrafelen wat dat voor het ambt betekent. Tot slot gaan we in gesprek met verschillende bijdragen uit het recent verschenen boek 'Religieus Leiderschap in post-christelijk Nederland', waarin wordt gezocht naar vormen van religieus leiderschap die aansluiten bij de kerk en de samenleving van de 21e eeuw.

Het gaat in dit hoofdstuk om een verdere theologische verkenning. Ik pretendeer niet hiermee alles gezegd te hebben over het hoofd, of alle literatuur die over het ambt geschreven is in beeld te krijgen. Het gaat om een aantal elementen die mijns inziens van belang zijn in het gesprek, en van waarde zouden kunnen zijn voor de betekenis van het ambt in de pioniersbeweging.

4.1 - Instituut en ambt in een missionaire kerk

Zoals ik aan het begin van dit rapport heb aangegeven, is het gesprek over het ambt in de Protestantse kerk niet nieuw. Eén van de meest uitgesproken visies op het ambt in de missionaire Protestantse kerk vinden we terug bij de missioloog J.C. Hoekendijk, die zich in de jaren '60 bezighield met zending in Nederland en de rol van de kerk daarin. In zijn opvattingen lijkt hij zijn tijd behoorlijk vooruit te zijn. Zijn baanbrekende ideeën vinden in zijn eigen tijd weinig gehoor, en worden eerder verketterd dan omarmd. De tijden zijn echter veranderd, en sommige gedachten uit de pioniersbeweging sluiten aan bij de stem die Hoekendijk laat horen. Zijn visie op kerk en ambt blijkt niet gedateerd te zijn, maar juist uiterst actueel.

In de bundel 'De kerk binnenstebuiten' (Hoekendijk 1964) stelt Hoekendijk dat de kerk in wezen zending is en zou moeten zijn (Hoekendijk 1964, 23). Hoewel hij dankbaar is voor de beweging die hij ziet in de missionaire beweging in de kerk, maakt hij zich boos over het doel daarvan: volgens hem zijn het slechts pogingen om de kerk weer te vullen en nieuwe kerken te stichten. Hoekendijk verzet zich tegen de gedachte dat zending altijd in een nieuwe gemeente zou moeten resulteren. Zending is geen kerkplanting, maar Woordverkondiging. Het resultaat daarvan mag niet opgesloten worden in de bestaande kerk, want daarmee gaat zij direct weer verloren. Hoekendijk verwerpt iedere vorm van binnenkerkelijkheid en institutioneel, aangezien dat volgens hem de grootste bedreiging is voor iedere nieuwe gemeenschap die er ontstaat. Wanneer een kerk nieuwe vormen van kerk-zijn ontdekt, moet zij ook afscheid nemen van oude vormen. "Eigentijdse verkondiging wordt door de niet-eigentijdse structuur van de kerk grotendeels geneutraliseerd (Hoekendijk 1964, 79)." Het missionaire karakter van de kerk betekent dat zij nooit lang in dezelfde vormen en structuren kan blijven hangen, maar zich altijd laat hervormen en vernieuwen door de context en de tijd waarin zij zich begeeft. Volgens Hoekendijk moet er geen onderscheid zijn tussen traditionele kerken en pioniersgemeenten, maar moet "duidelijk worden dat de categoriale zendingsgemeente een gewone, volkomen normale kerkvariant is. Daar steekt

niets buitenissige in en daar komen geen bijzondere clausules aan te pas (Hoekendijk 1964, 89-90).”

Het is niet verbazingwekkend dat het ambt in deze visie op de missionaire identiteit van de kerk niet hoog staat aangeschreven. Sterker nog, het ambt staat volgens Hoekendijk in de weg in de ontmoeting met buitenstaanders. Door het ambt is iemand “beroepskerkmens” en ontstaat per definitie afstand in het contact met de ander (Hoekendijk 1964, 63). Er is dan ook geen rol weggelegd voor het ambt in het wezen van de kerk. Predikanten moeten zich vooral verre houden van het contact met de buitenwereld en zich richten op de toerusting van gemeenteleden om hun taak in de wereld op zich te nemen (Hoekendijk 1964, 80). Wie als gelovige een plek wil innemen in de wereld, doet er wijs aan om afstand te nemen van de kerkelijke sfeer (Hoekendijk 1964, 80).

Is het ambt dan overbodig? In zekere zin wel, zegt Hoekendijk (Hoekendijk 1964, 96-97). Het enige noodzakelijke ambt, is dat van Christus - dat wil zeggen dat Christus de gemeente voorgaat, leidt en dient (Hoekendijk 1964, 94). Met dat ambt staat of valt de gemeente (Hoekendijk 1964, 94). Dit zou echter niet moeten resulteren in een ambtelijke structurering van het leiderschap, omdat het ambt niet bruikbaar blijkt in de missionaire context, en een gemeente zich los moet maken "van elke structuur die missionair onbruikbaar blijkt ((Hoekendijk 1964, 91)." Het ambt is overbodig, in die zin dat zij niet noodzakelijk is, maar dat zij een ‘genadig surplus’ is dat God gegeven heeft aan de gemeente (Hoekendijk 1964, 97). Waar dat ‘surplus’, dat ‘extra van het ambt’ hem dan precies in zit, daar geeft Hoekendijk geen antwoord op.

Hoewel sommige inzichten van Hoekendijk aansluiten bij oproepen onder de pioniers (G4; GV PKN), gaat hij mijns inziens wat ver in het afschrijven van het ambt en van het geheel van het instituut met het oog op de missionaire kerk. Instituut en gemeenschap worden in een té sterk contrast geplaatst (De Roest 2010, 159) In de voorgaande hoofdstukken hebben we immers gezien dat het ambt niet betekenisloos is - ook niet als institutioneel onderdeel. De gedachte dat het ambt per definitie afstand creëert tegenover de buitenwacht, is wat mij betreft niet helemaal terecht. In de pioniersplekken blijkt dat dit lang niet altijd het geval is. Hier kan ook spelen dat Hoekendijk schrijft in een andere tijd en een andere context, waarbij kerk, ambt en instituut nog een ander imago hadden bij buitenstaanders dan nu. Het zou zelfs kunnen dat het ambt nu júist voor een ingang zorgt onder verschillende doelgroepen, al geldt dat lang niet voor iedere context.

Dit betekent echter niet dat we het geluid dat Hoekendijk laat horen niet serieus moeten nemen. Zijn overtuiging dat veel institutionele instellingen van de kerk in de weg kunnen staan voor de missie van de kerk, is immers óók waar gebleken. Pioniers getuigen ervan dat de regels en eisen voor nieuwe gemeenten onhaalbaar zijn, en dat vereenvoudiging nodig is. De oproep van Hoekendijk daagt ons uit om goed te observeren welke facetten van het instituut daadwerkelijk bijdragen aan de missionaire beweging van de kerk, en welke facetten deze beweging daadwerkelijk verhinderen. En als we dat helder hebben, is het ook zaak om daar werk van te maken en te durven snijden in het institutionele apparaat.

Een andere oproep die we gehoor moeten geven, is de stelling dat de missionaire gemeente gelijkwaardig is aan iedere andere gemeente. Hoekendijk stelt dat duidelijk moet worden dat de categorie ‘pioniersgemeente’ net zo normaal is als de traditionele gemeente. Hier ligt denk ik een uitdaging voor de kerk. Vaak worden pioniersplekken immers toch als niet-volwaardige gemeenten gezien, hetzij door de kerk, hetzij door andere (traditionele) gemeenten. Dit staat kruisbestuiving en gezonde leerprocessen in de weg. Zowel pioniersplekken als traditionele gemeenten moeten beseffen dat een pioniersplek volwaardig kerk is, en evengoed lichaam van Christus als iedere andere gemeente. Het is dan ook enigszins vreemd dat deze missionaire gemeenten onder een apart kopje vallen in de kerkorde. Zouden versoepelingen die worden aangebracht voor pioniers niet evengoed voor andere gemeenten moeten kunnen gelden? De gelijkwaardigheid van gemeenten verdient ook op kerkorderlijk niveau de aandacht.

De gedachte dat het ambt niet noodzakelijk is, maar wel een ‘genadig surplus’ wordt door Hoekendijk niet uitgewerkt. Dat is jammer, want het zou ook met het oog op dit onderzoek interessant zijn om te horen waar Hoekendijk dat ‘extra’ dan in ziet. Wellicht zou juist dít

onderzoek daarop een antwoord geven, en Hoekendijk tegelijk enigszins corrigeren, met de gedachte dat het ambt niet overbodig is, maar de missionaire beweging juist kan ondersteunen op basis van het 'extra' dat zij brengt.

4.2 - Het priesterlijke karakter van het ambt

In zijn boek 'Vreemdelingen en Priesters' houdt Stefan Paas een pleidooi om de kerk te zien als een gemeenschap van vreemdelingen en priesters in de wereld (Paas 2015). Vreemdelingen, omdat gelovigen in essentie niet thuis horen in de wereld, maar altijd op weg zijn naar God. Priesters, omdat zij in de tussentijd geroepen zijn om in de wereld God en de wereld te dienen. Dat laatste onderdeel wil ik in dit onderzoek graag wat uitwerken.

Paas pleit op basis van de eerste brief van Petrus voor een begrip van de kerk als een koninkrijk van priesters, die God vertegenwoordigt onder de mensen, en de mensen vertegenwoordigt tegenover God (Paas 2015, 194-195). Deze gedachte is op zich niet nieuw: in de theologie is die gedachte regelmatig verbonden aan het ambt aller gelovigen (Van der Kooi & Van den Brink 2012, 528; Berkhof 1990, 422). Volgens Paas wordt dit priesterschap in de kerkgeschiedenis echter te vaak binnenkerkelijk opgevat: binnen de gemeente krijgt dit priesterlijke karakter vorm in de onderlinge relatie en de verbinding tot God (Paas 2015, 198). Hij stelt dat deze interpretatie van het ambt van priester voor alle gelovigen echter ook richting de ruimte buiten de kerk moet worden opgevat. De kerk als geheel is geroepen priester te zijn in de wereld (Paas 2015, 202). Zij wijdt zich "aan de wereld van God, door in haar te werken aan herstel van relaties en door mensen uit te nodigen zich bij de vierende gemeenschap te voegen (Paas 2015, 218)." Daarbij stelt de kerk zich niet tegenóver de wereld, maar is zij in afhankelijkheid van God de kerk "van, voor en tegenover het volk (Paas 2015, 224)."

Hoewel Paas deze priesterlijke rol niet in de eerste plaats op individuele gelovigen maar op het geheel van de gemeente betreft, is het geen vreemde gedachte om deze priesterlijke lijn van het ambt aller gelovigen ook door te trekken naar het bijzondere ambt. Ook dat is eerder in de theologie gedaan. Het ambt komt bij Christus vandaan, en aangezien Christus aanwezig was in de wereld vanuit de drie rollen van profeet, priester en koning, moet de ambtsdrager dat óók zijn (Van der Kooi & Van den Brink 2012, 410; 556). Het profetische wordt vaak betrokken op het 'tegenover' dat in de verkondiging zichtbaar wordt, het koningschap wordt verbonden met het leidinggeven aan de gemeente, en het priesterlijke komt tot uiting in de dienst aan de wereld. Dit priesterlijke kun je echter ook verbinden met de vertegenwoordiging van het volk bij God, en de vertegenwoordiging van God bij het volk. Een priester heeft een bemiddelende positie - niet alleen in de gemeente, maar ook in de wereld.

Het is wonderlijk dat deze priesterlijke rol van het ambt niet ter sprake komt in de ambtsvisie van de landelijke kerk. Wat mij betreft ligt hier een belangrijke sleutel in het verstaan van de rol van het ambt in de pioniersplek én in de kerkelijke en maatschappelijke context. Als er immers érgens mensen zijn die God vertegenwoordigen in de wereld, en proberen in, voor en mét het volk God te dienen, is dat op de pioniersplek. Waar traditionele gemeenten moeite hebben om toegankelijk te zijn, en toch vaak een binnenkerkelijk karakter hebben, lukt het de pioniers heel goed om aansluiting te vinden bij 'het volk', en Gods stem in de wereld te laten horen. Tegelijk brengen zij de stem van de wereld ook terug bij God, in liturgie, gebed, en ook door hun ervaringen te delen in de breedte van de kerk. Waar het ambt ook vaak binnenkerkelijk wordt geïnterpreteerd, krijgt zij in dit priesterschap een uitweg: dáár kan ze de wereld in.

We hebben eerder gezien dat het ambt bij uitstek missionair zou moeten zijn (par. 3.1.4). Het is echter niet altijd duidelijk op basis waarvan en op welke manier. Dit priesterlijke karakter van het ambt zou daarop een antwoord kunnen zijn: het ambt helpt de gemeente om namens God dienend in de wereld te staan, en namens de wereld God te dienen.

Een mooi voorbeeld daarvan zien we terug in gesprek met één van de pioniers, die dit priesterlijke gehalte van het ambt heel serieus neemt (G3). De pionier geeft aan dat ambtsdragers

niet (alleen) gericht zouden moeten zijn op de belangen en stemmen binnen de gemeente, maar juist de rol hebben om zich in de omgeving in te zetten namens de kerk, en dáár vanuit de gemeente dienstbaar aanwezig te zijn.

"Een ambtsdrager is aanspreekbaar voor de gemeente, maar ook daarbuiten, voor iedereen. In de wijk, in de omgeving. Het ambt onderstreept dat, en is bij uitstek missionair: een ambtsdrager zoekt naar wat goed is voor de hele wijk, bidt voor de wijk, en gaat de gemeente daarin voor. De ambtsdrager heeft de rol van een voorganger, en neemt de gemeente daar dienend in mee (G3)."

Hier komt het priesterlijke karakter van het ambt prachtig naar voren. Het ligt niet opgesloten in het ambt aller gelovigen nog in het bijzondere ambt: zowel gemeente als ambtsdrager zijn geroepen tot de dienst in de wereld, en de ambtsdrager gaat de gemeente daarin voor.

4.3 - Het ambt in het publieke domein

In de onlangs verschenen bundel 'Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland' (Van den Broeke & Van den Borgh 2020) gaan verschillende theologen in op de vragen hoe religieus leiderschap in het Nederland van vandaag eruit ziet en hoe het eruit zou moeten zien. Het boek is een waardevolle verkenning van mogelijkheden om het ambt opnieuw betekenis te geven in de hedendaagse kerk en maatschappij. Het is daarbij steeds de vraag in hoeverre er sprake is van leiderschap, en in hoeverre er sprake is van ambt.

In het hoofdstuk 'Het belang van het ambt: een verkenning van een begrip' laten Wim van der Schee en Henk Witte helder zien dat het bij een ambtelijke positie altijd gaat om een rol in het publieke domein (Van der Schee en Witte 2020, 235-256). Dit onderstreept de gedachte dat het ambt nooit als een binnenkerkelijke rol is bedoeld. Mensen die om die reden het ambt verafschuwen, hebben dus geen poot om op te staan. Het bestaan van het ambt impliceert dat de kerk in het publieke leven iets te zeggen heeft en zich ook positioneert in de wereld. De kerk is geen teruggetrokken bedoening, dat zich isoleert van alles wat er in het land afspeelt. Zij is betrokken, aanwezig, en spreekt zich uit bij monde van de ambtsdrager. Daarmee heeft het ambt per definitie een institutioneel karakter: het is een functie die is geïnstitueerd, en kan dus niet los staan van de kerk als geheel (Van der Schee en Witte 2020, 238).

Met deze positie als vertrekpunt duiden Van der Schee en Witte op vier consequenties die gelden voor kerk en ambt (Van der Schee en Witte 2020, 239-240). (1) Er is iets in de kerk dat de moeite waard is om een instituut voor in te richten; (2) het gaat in de vertegenwoordiging van dat instituut om meer dan het uitvoeren van taken: het is nodig dat iemand zelfstandig beslissingen kan maken; (3) vertegenwoordiging in de kerk is vaak complex en vindt soms op meerdere niveaus tegelijk plaats; en (4) sommige dingen in de kerk hebben publieke consequenties kan een mens niet aan zichzelf doen (zoals doop, avondmaal, maar ook huwelijk). Elk van de thema's die Van der Schee en Witte aanwijzen, kunnen we ook betrekken op de missionaire kerk.

Als je leiderschap in een pioniersgemeente ambtelijk laat wortelen, geef je daarmee aan dat je als gemeenschap iets te zeggen hebt in de wereld. Je bent beschikbaar en aanspreekbaar, en je staat voor iets wat stem mag krijgen. In het geval van een kerk gaat het dan om de boodschap van het evangelie, en de consequenties die een geloof in het evangelie heeft voor de manier waarop je leeft met God en met elkaar. Het ambt zou sektarisch en geïsoleerd kerk-zijn moeten voorkomen, omdat het de gemeente een principiële publiek karakter geeft. Dit is in lijn met de aanspreekbaarheid die we al eerder tegenkwamen, maar hier strekt zich dat dus tot buiten de kerk.

Een veel gehoord bezwaar tegen het ambt is dat je je taak in de kerk ook prima zonder het ambt kan uitvoeren (G1; G2; GV PKN). Van der Schee en Witte geven aan dat het ambt meer is dan de verdeling van taken. Het gaat erom dat je als ambtsdrager zelfstandig het gesprek aan kunt in de kerk én de maatschappij, en daarin verantwoord en bewust kan handelen. Deze zelfstandige beslissingsbevoegdheid heeft geen plek in het spreken over het ambt in de kerk op

dit moment, maar zou meer in beeld moeten zijn (Van der Schee en Witte 2020, 247-248). Het pleit voor capabele ambtsdragers, en geeft tegelijkertijd aan dat de kerk vertrouwen heeft in de ambtsdragers die zij aanstelt. Zij geeft hen de ruimte om zelfstandig namens de kerk te spreken. Dit spreekt van groot vertrouwen.

In de kerk gaat de vertegenwoordiging nooit alleen maar om woordvoerder zijn van een gemeenschap. De rol van ambtsdrager is veel complexer: je vertegenwoordigt God bij de mensen, je vertegenwoordigt de mensen bij God, en tegelijk vertegenwoordig je dat geheel van God en gemeenschap ook in het publieke domein (Van der Schee en Witte 2020, 248). Bovendien is er nog de vraag of je de lokale gemeenschap vertegenwoordigt, of de landelijke kerk. Dat is ingewikkeld en vraagt om inzicht in je eigen rol. Je zou om die reden kunnen kiezen geen ambten toe te kennen, maar het is de vraag of je daarmee die complexiteit voorkomt. Het is immers deel van de identiteit van kerk-zijn. De complexiteit blijft bestaan, en door het aanstellen van ambtsdragers erken je dat, én kanaliseer je dat.

In de kerk belijdt men de afhankelijkheid van God. Er wordt verkondigd, gedoopt, belijdenis gedaan, gezegend, getrouwd. Dit zijn allemaal elementen die je niet voor jezelf kunt regelen: het moet je 'aangedaan' worden. Er is een ander voor nodig die jou de genade toezegt, die jou de zegen geeft, die jou doopt. Dat geldt net zo goed voor een pioniersplek als voor een traditionele gemeente, en dat is waar de ambtsdrager in beeld komt. God en de kerk geven samen die persoon de rol om deze rituelen, handelingen, waarheden uit te voeren en toe te kennen. Ook dat pleit voor een keuze voor het ambt in pioniersgemeenten.

4.4 - Concluderend

Aan het begin van dit hoofdstuk is de vraag gesteld of er nog facetten zijn in de ambtstheologie die niet aan de orde komen in de gesprekken met pioniers en de landelijke kerk, maar die wel naar voren worden gebracht in theologische literatuur. Inmiddels is gebleken dat die facetten er inderdaad zijn: drie ervan hebben we uitgelicht en werpen nieuw licht op de rol van het ambt in de missionaire beweging.

In de eerste plaats heeft J.C. Hoekendijk ingebracht dat de missionaire kerk zich verre zou moeten houden van welke institutionele structuur dan ook, en dat het ambt in de weg zou staan om tot mensen buiten de kerk te spreken. Hoewel hij hierin wat mij betreft té stellig is, roept hij wel op tot een kritische evaluatie van het kerkelijke systeem en dat wat daarin in de weg zou kunnen staan voor de missionaire rol die de kerk heeft in de wereld. Daarnaast pleit hij voor de gelijkwaardigheid van de diverse kerkelijke vormen, die wij ook ter harte kunnen nemen. Een pioniersgemeente is niets minder dan een gemeente in de kerk, evenals een traditionele gemeente. Geen van de twee is minder(waardig): elk geven zij vorm aan het Lichaam van Christus. Voor Hoekendijk is het ambt niet noodzakelijk in de gemeente, aangezien het bestaan van de gemeente ervan getuigt dat Christus er aanwezig is. Dat betekent overigens niet dat we het ambt kunnen afschaffen: zij vormt een genadig 'surplus'. Waar dit extra uit bestaat, blijft een vraag waar dit onderzoek wellicht een antwoord op kan geven.

De tweede gesprekspartner was Stefan Paas, die wijst op de priesterlijke identiteit van de gemeente, die verbonden kan worden aan het ambt aller gelovigen. De gemeente is geroepen om als priesters God te vertegenwoordigen in de wereld, en in de liturgie God lof te brengen voor en namens het volk. Dit werpt een nieuw licht op het ambt in de missionaire beweging, omdat zij zich bij uitstek beweegt onder 'het volk', en omdat zij via het ambt deze dienstbaarheid aan de wereld extra betekenis geeft. De kerk en een ambtsdrager zijn niet alleen in de wijk aanwezig op eigen titel, maar óók namens Christus.

Ten derde lieten de schrijvers van 'Religieus leiderschap in postchristelijk Nederland' ons zien dat het ambt bij uitstek een positie is in het publieke domein. Het ambt is per definitie niet binnenkerkelijk, maar beweegt zich als vertegenwoordiger onder de mensen in het geheel van kerk en maatschappij. Daardoor heeft het ambt van nature een institutioneel karakter, wat ook

nodig is om invulling te geven aan de rollen die de kerk heeft. Het ambt is een complex geheel van verschillende lagen van vertegenwoordiging, geeft ambtsdragers zelfstandige beslissingsbevoegdheid en creëert een positie waarin mensen gelovige elementen kunnen ontvangen die zij zichzelf niet kunnen 'aandoen'.

Uit dit alles blijkt dat het laatste woord over het ambt nog niet gezegd is in de landelijke kerk, en dat er ook nog onaangeroerde elementen zijn die nog in beeld moeten komen in het ambtsgesprek. Daarnaast laten de verschillende stemmen de complexiteit zien van de verhouding tussen ambt en instituut. Elk van de visies die hier besproken zijn, pleit voor een publieke rol van de kerk en voor haar missionaire identiteit. Bij de laatste inzichten blijkt het ambt daarin geen rariteit, maar een versterking van de publieke taak en functie van de kerk.

5. Conclusie

5.1 - Antwoord op de vraagstelling

Aan het begin van dit onderzoek is de volgende kernvraag gesteld: Wat is de theologische en praktische betekenis van het ambt voor leiders van kerngemeenten in de Protestantse Kerk in Nederland? We hebben daarbij niet alleen gekeken naar het ambt van predikant, maar naar het ene ambt, dat in de kerk momenteel gestalte krijgt in de onderscheiden ambten van predikant, ouderling en diaken.

Om tot een antwoord op die vraag heb ik geluisterd naar twee verschillende groepen binnen die Protestantse kerk: de pioniers, die zelf zoekende zijn naar de rol van het ambt in hun gemeenschap, en de landelijke kerk, die spreekt van de noodzaak van het ambt. In de conclusies van hoofdstukken twee en drie geef ik aan wat volgens beide groepen de theologische en praktische betekenis van het ambt is. In deze eindconclusie probeer ik die resultaten met elkaar en de aanvullende literatuur uit hoofdstuk vier te verbinden.

Hoewel pioniers om praktische én theologische redenen aarzelen om het leiderschap in de gemeente ambtelijk te verstaan, komt veel van wat zij zeggen over hun rol als leider van de gemeenschap sterk overeen met de ambtstheologie van de landelijke kerk. Men spreekt over roeping, present zijn namens Christus, kerkelijk besef en het waken over de roeping van de gemeente in de wereld. Deze gedachten worden door de landelijke kerk verder uitgewerkt. Pioniers zijn voorzichtig in het spreken over gezag. Landelijk wordt dit zorgvuldig gekaderd binnen opzicht en aansprakelijkheid. Ook wordt het ambt verbonden aan de bediening van de sacramenten. De kerk kiest hiervoor op basis van theologische lijnen, de pioniers volgen vanwege de praktische eisen die aan ambt en sacrament gesteld zijn. Dit vraagt voor beide groepen echter doordenking op het gebied van de sacramentstheologie, waar ik me verder niet aan gewaagd heb in dit onderzoek.

Het ambt wordt door beide groepen uitdrukkelijk verbonden aan het institutionele karakter van de kerk. Dit is voor veel pioniers echter geen positief element, maar eerder een reden om ver bij het ambt vandaag te blijven. Dat stelt de landelijke kerk voor de vraag hoe de toekomst van het kerkelijk instituut eruit ziet. Diezelfde vraag stelt ook theoloog Hoekendijk: kan het niet wat minder? Tegelijk laten andere theologen zien dat het ambt per definitie institutioneel is, en dat dit niet iets negatiefs is, maar kracht geeft aan de publieke positie van de kerk en benadrukt welke spirituele rol de ambtsdrager vervult. Ik kom in dit onderzoek tot de conclusie dat de vraag naar de betekenis van het instituut een vraag is waar de kerk serieus mee aan de slag moet.

Dit heeft alles te maken met de praktische betekenis van het ambt, die toch ver uit elkaar ligt in het begrip van beide groepen. Hoewel pioniers best kunnen inzien dat een ambtelijk kader hen kan helpen doordat het continuïteit en gezamenlijkheid waarborgt, staan de praktische eisen die daar tot op heden aan verbonden waren hen enorm in de weg om te kiezen voor ambtsdragers. Als de landelijke kerk wil dat het ambt gestalte krijgt in de pioniersbeweging, zal dat echt anders moeten. Daarvoor is zij op de goede weg: de actuele beslissingen in de synode en wijzigingen in de kerkorde laten zien dat de kerk die ruimte inderdaad wil geven, en pioniers geen ondraaglijke last op wil leggen. Het is aan de pioniers om deze ruimte te zien, te ontvangen en het ambt binnen deze ruimte een eerlijke kans te geven. Sommigen zullen daarvoor een allergie moeten overwinnen. De landelijke kerk laat zien dat haar keuze voor het ambt niet een gedwongen harnas is, maar een teken dat zij de pioniers en hun gemeente serieus nemen. Het is een erkenning van hun roeping en hun gaven, en een poging om hen te verbinden aan het geheel van de kerk van alle tijden en alle plaatsen. Het is ook een getuigenis dat zij bereid zijn om van pioniers te leren, en graag willen dat zij hun positie innemen in de landelijke kerk, om daar hun ervaringen te delen. Bovendien kan het ten goede komen aan de pionier zelf, als deze het leiderschap - en daarmee de verantwoordelijkheid - kan delen en overdragen.

Beide groepen doen er wijs aan om het priesterlijke en publieke karakter van het ambt niet uit het oog te verliezen. Juist dáárin kan het ambt de missionaire beweging van de kerk versterken - zowel in traditionele als in pioniersgemeenten. Het wijst hen op de taak die de kerk in de wereld heeft, om daar met woord en daad namens Christus aanwezig te zijn. Dit vindt bij uitstek plaats in pioniersgemeenten, en zij dagen andere gemeenten uit om weer in die beweging mee te gaan.

In de inleiding van dit onderzoeksverslag heb ik aangegeven dat ik dit onderzoek ben gestart met de vraag of het ambt ook positieve elementen in zich heeft, die de missionaire beweging kan versterken. Of, om de vraag van Hoekendijk te herhalen: waarin zit het 'surplus' van het ambt? Ik denk dat het ambt zowel theologisch als praktisch een geschenk kan zijn voor pioniersplekken die tot kerngemeente doorgroeien. Hoewel pioniers juist praktisch veel bezwaren zien, kan het hen ook praktisch versterken. Het ambt getuigt van continuïteit, aansprakelijkheid, samenwerking, transparantie, orde en betrouwbaarheid. Dit zijn stuk voor stuk concepten die de kwaliteit van de kerngemeente kunnen bevorderen en de verhouding tussen betrokkenen onderling en tussen de lokale en de landelijke kerk kunnen verhelderen en versterken.

Theologisch gezien zijn er twee manieren waarop het ambt de missionaire beweging versterkt. In eerste plaats omdat het ambt principieel gericht is op de wereld, en de gemeente in die beweging meeneemt. Een missionaire interpretatie van het ambt helpt de traditionele én de nieuwe gemeente om die beweging steeds weer te maken, en haar eigen taak serieus te nemen: om aanwezig, beschikbaar, dienend aanwezig te zijn in de wereld. Daarnaast getuigt het ambt van de aanwezigheid van Christus in de gemeente. Hierin ligt het verschil tussen leiderschap in de kerk en op de voetbalvereniging: in de kerk spreekt en handelt men vanuit en namens Christus. Daarmee laat de kerk zien dat zij niet maakbaar is. Via het ambt erkent de gemeenschap dat zij in essentie alleen kan ontvangen. Genade, zegen, verlossing, heil: het moet ons worden aangezegd, bediend, en verkondigd. Om die reden is er het bijzondere ambt, en kan niet zomaar iedereen het Woord verkondigen, de sacramenten bedienen of de zegen meegeven. Het ambt getuigt: wie gelooft, is afhankelijk van God, en moet zich door Hem laten (be)dienen. Ten diepste is dát waar het ambt voor staat: dat Christus nog altijd zijn volgelingen dient en daardoor leidt. Dat lijkt me een 'surplus' die niet alleen een leuke bijkomstigheid is, maar een noodzakelijk vertrekpunt om leiderschap in de kerk gezond te houden.

5.2 - Aanbevelingen

Dit alles lijkt me reden genoeg om te pleiten voor ambtelijk denken over leiderschap in de pioniersbeweging en in het bijzonder in kerngemeenten. Om dit te concretiseren, doe ik een aantal bescheiden aanbevelingen, die mijns inziens stappen kunnen zijn op weg naar een versterking van het ambt in de pioniersbeweging.

In de eerste plaats wil ik pleiten voor aandacht voor de breedte en de eenheid van het ambt. Het gesprek in de kerk zou niet alleen moeten gaan over (opleiding van) predikanten en pioniers, maar ook over het verdere leiderschap in deze gemeenschappen. Wat betekent het om geestelijk leider te zijn in een gemeente? Wat vraagt dat ook van andere leden in de gemeenschap? Kunnen zij worden ingeschakeld, en beseffen ze welke rol ze dan vervullen? Om deze vragen te kunnen beantwoorden zijn uitleg en onderwijs nodig, zowel aan pioniers als aan de betrokkenen in hun gemeenschap. Met alleen een synodale bezinning kom je er niet: je zult met pioniers in gesprek moeten over het wáárom van het ambt, en dat goed uit moeten leggen. Datzelfde geldt voor gemeenteleden en 'nieuwkomers'. Zeg niet dat het ambt nu eenmaal hoort bij kerk-zijn, maar leg uit waar het voor staat en welk getuigenis ervan uitgaat.

Verder zou ik iedere kerngemeente aanraden om het ambt niet alleen neer te leggen bij kernteamleden of ambtsdragers vanuit de moedergemeente, maar ook in de doelgroep op zoek te gaan naar gaven die passen bij het ambt. Het ambt is immers niet gereserveerd voor professionals. Door ook onder de nieuwe gelovigen ambtsdragers te roepen, ontstaat toewijding,

gelijkwaardigheid en continuïteit. Je bouwt door het roepen van ambtsdragers met elkaar aan 'gezond en dienend leiderschap' (Setz & Van der Meulen 2019, 108). Je laat met uitstek zien dat het ambt niet exclusief is, maar dat Christus zijn gaven rijkelijk deelt. Dit vraagt wel enige inwijding en toerusting - maar dat zou geen reden moeten zijn om daarbij vandaan te blijven. In mijn gesprekken met pioniers blijkt dat deze vorm van ambtelijk werken uiterst vruchtbaar is, maar ook geduld en aandacht vraagt (G3; G5). De landelijke kerk zou de pioniers hierin kunnen begeleiden.

Tot slot zou ik willen pleiten voor het grote woord van de missionaire beweging: contextualisatie. Pioniers hebben laten zien dat zij dat kunnen: oude, bestaande theologie vertalen naar het leven van alle dag in hun specifieke werkomgeving. Contextualisatie vindt plaats rondom verkondiging, rondom sacramenten, rondom liturgie. Kan het ambt dan niet het volgende zijn? Het is goed mogelijk dat er in de ene gemeente meer werk ligt voor diakenen, en in een andere gemeente voor ouderlingen. Het kan zijn dat in de ene fase een ouderling nodig is om pastoraat op te zetten, en in de andere fase één om mensen te onderwijzen. Ik zou pioniers willen uitdagen om de inzichten uit dit onderzoek mee te nemen, en te contextualiseren in hun eigen gemeenschap. Welke leidende rollen ontstaan er in de gemeente, en passen in het beeld van Christus die de kerk dient? Wat is de context van de gemeente, en om welke vorm van representatie van Christus vraagt dat? De precieze uitwerking van het ambt kan per context verschillen. Mijn vraag aan de pioniers is om daarnaar te zoeken, en dat te laten zien. Het is heel goed mogelijk dat dan blijkt dat het ambt als praktisch, theologisch en spiritueel kader van leiderschap kostbaar is en gekoesterd mag worden.

Bibliografie

- Abrahamse, Jan Martijn. "The stripping of the ministry: A reconsideration and retrieval of Robert Browne's Theology of Ordained Ministry." Proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam, 2018.
- Astley, Jeff, en Leslie J. Francis (red.). *Exploring Ordinary Theology: Everyday Christian Believing and the Church*. Farnham: Ashgate, 2013.
- Academie van de Protestantse Kerk. *E-learning Nieuwe Ambtsdragers*. Te raadplegen op <https://www.protestantsekerk.nl/training/nieuwe-ambtsdragers/> (juli 2020).
- Berkhof, H. *Christelijk geloof*. Nijkerk: Callenbach, 1990.
- Bos, F. Tobias, en Leo J. Koffeman (red.). *Nieuwe toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*. Utrecht: KokBoekencentrum, 2019.
- Braun, V., en V. Clarke. "Using thematic analysis in Psychology." *Qualitative Research in Psychology* 3. Nummer 2, 2006.
- van den Broeke, Leon, en Eddy van der Borght. *Religieus leiderschap in post-christelijk Nederland*. Utrecht: KokBoekencentrum, 2020.
- Brouwer, Rein. "Predikant 2025: De theologische visie van de kerk op het predikantschap voor de toekomst." In *Kerk & Theologie* 66 (2015), 314-330.
- Carroll, Jackson W. *As One with Authority: Reflective Leadership in Ministry*. 2e ed. Eugene, OR: Wipe and Stock, 2011.
- Dienstboek: een proeve. Deel II: Leven - Zegen - Gemeenschap*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2004.
- Doop, Eucharistie en Ambt: Verklaring van de Commissie voor Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken (BEM-rapport)*. Lima: Wereldraad van Kerken, 1982.
- Graafland, C. *Gedachten over het ambt*. Zoetermeer: Boekencentrum, 1999.
- Generale Synode PKN. *Werkgroep ambt: Voortgangsrapportage november 2019*. Utrecht: Generale synode, november 2019. Te raadplegen in de bibliotheek van de PKN, <https://www.protestantsekerk.nl/bibliotheek/?search=ambt> (juli 2020).
- Generale Synode PKN. *Notitie over de ambtsvisie van de Protestantse Kerk in Nederland (KTO 12-06)*. Utrecht: Generale Synode, april 2012.
- Heitink, Gerben. *Biografie van de dominee*. Utrecht: Ten Have, 2001.
- Hoekendijk, J.C. *De kerk binnenstebuiten*. Amsterdam: Ten Have, 1964.
- Keller, Tim. *Centrumkerk: Het evangelie midden in je stad*. Vertaald en geredigeerd door Stefan Paas. Franeker: Van Wijnen, 2014.
- Koffeman, L.J. *Het goed recht van de kerk: een theologische inleiding op het kerkrecht*. Kampen: Kok, 2009.
- Kooi, C. van der, en G. van den Brink. *Christelijke dogmatiek*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2012.
- Moynagh, Michael. *Being Church, Doing Life: Creating gospel communities where life happens*. Oxford: Monarch Books, 2014.
- Moynagh, Michael. *Church for every context: An Introduction to Theology and Practice*. Londen: SCM, 2012.
- Murray, Stuart. *Church after Christendom*. Milton Keynes, UK: Paternoster, 2004.
- Paas, Stefan. *Vreemdelingen en priesters: Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Utrecht: Boekencentrum, 2015.
- Plaisier, Arjan. *Zeven brieven inzake het ambt (LWK 14-01)*. Utrecht: Generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland, april 2014.
- Protestantse Kerk. *Beroepscode en gedragsregels voor predikanten en kerkelijk werkers*. Utrecht: Dienstenorganisatie PKN, april 2012.
- Protestantse Kerk. *Besluitenlijst van de generale synode d.d. 25 en 26 april 2019*. Utrecht: Dienstenorganisatie PKN, april 2019.
- Protestantse Kerk. *Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg*. Utrecht: Dienstenorganisatie PKN, januari 2016.
- Protestantse Kerk. *Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*. Utrecht: Generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland, 2019.
- Protestantse Kerk. *Mozaïek van Kerkplekken: Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn*. Utrecht: Dienstenorganisatie PKN, april 2019.

Protestantse Kerk. *Over spanning en speelruimte: praktijkonderzoek naar de relatie tussen bestaande en nieuwe kerkplekken*. Utrecht: Dienstenorganisatie PKN, 2018.

Roest, Henk de. *Een huis voor de ziel: Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*. Zoetermeer: Meinema, 2010.

Regelingen Ordinantie 2-6: over doop, avondmaal en de ambtsbevoegdheden van een predikant. Utrecht: LDC afdeling Missionair Werk en Kerkgroei, oktober 2015. Te raadplegen op <https://www.lerenpionieren.nl/doop-en-avondmaal/> (juli 2020).

Setz, Rudolf, en Marten van der Meulen. *Een kerk die kan: zoek de bloei van je buurt*. Assen: 3Dm Nederland, 2019.

Stoppels, Sake, en Martijn Vellekoop. *Onderzoeksprogramma pionieren: acht onderzoeksthema's rond pionieren voor de jaren 2017 tot 2020*. Utrecht, september 2017. Te raadplegen op <https://www.lerenpionieren.nl/wp-content/uploads/2017/11/Onderzoeksprogramma-pionieren-2017-2020.pdf> (juli 2020).

Swinton, John, en Harriet Mowat. *Practical Theology and Qualitative Research*. 2e editie. Londen: SCM, 2016.

DATAMANAGEMENTPLAN

1. Algemeen

NAAM STUDENT: Nienke de Ronde

NAMEN SCRIPTIEBEGELEIDER(S): Dr. Rein Brouwer

DATUM: 21 juli 2020

VERSIE: 2

2. Algemene gegevens over het onderzoek / scriptie-onderwerp

(WERK)TITEL ONDERZOEK / SCRIPTIE:

Het waarom van het ambt: Op zoek naar de betekenis van het ambt voor de pioniersbeweging

KORTE OMSCHRIJVING VAN ONDERZOEK EN ONDERZOEKSMETHODE(N):

Deze scriptie is een onderzoek naar de betekenis van het ambt in de pioniersbeweging van de PKN. Hiervoor heb ik, naast literatuuronderzoek, eigen interviews gehouden en gespreksverslagen van een PKN-onderzoek ingezien. Deze onderzoeksinput heb ik geanalyseerd volgens thematische analyse met behulp van Atlas.TI.

TYPEN ONDERZOEKSDATA:

Interviews, literatuur

PERIODE WAARIN DATA VERZAMELD WORDEN:

september 2019 – maart 2020

3. Technische aspecten

HARD- EN SOFTWARE:

Atlas.Ti

BESTANDSFOMATEN:

.Docx, .pdf, pages

OMVANG VAN DE DATA (SCHATTING IN MB/GB/TB):

17 MB

OPSLAG DATA TIJDENS ONDERZOEK:

Gespreksverslagen van mijn eigen interviews staan op mijn eigen laptop, niet in de cloud maar op mijn eigen schijf. De verschillende versies van mijn scriptie (die geen privacy-gevoelige informatie bevat) staat op mijn (beveiligde) icloud. Mijn laptop is beveiligd met een wachtwoord.

Voor mijn onderzoek heb ik ook gebruik gemaakt van gespreksverslagen die in het beheer zijn van de Protestantse Kerk in Nederland. Deze documenten zijn door de PKN opgeslagen op een

afgeschermdde Google Drive. Toegang en toestemming om deze in te zien is mij verleend door Sake Stoppels. De opslag van deze data valt niet onder mijn verantwoordelijkheid

OPSLAG DATA NA AFLOOP ONDERZOEK:

De definitieve scriptie sla ik op in mijn icloud en wordt opgenomen in de archieven en in de bibliotheek. Ook de geanonimiseerde gespreksverslagen worden in de bibliotheek opgenomen, en zijn voor iedereen inzichtelijk. De originele en privacy-gevoelige gespreksverslagen worden beveiligd opgeslagen in het archief van de PThU. Deze zijn alleen in te zien nadat ik daar toestemming voor gegeven heb.

De gespreksverslagen van de PKN zijn en blijven in het beheer van het Landelijk Dienstencentrum van de PKN, afdeling Missionair Werk. De opslag van deze data valt niet onder mijn verantwoordelijkheid. Wie toegang wil in het kader van mijn scriptie, zal daarvoor toestemming moeten vragen aan Sake Stoppels, of een andere betrokkene die daartoe bevoegd is.

4. Verantwoordelijkheden

BEHEER DATA GEDURENDE HET ONDERZOEK:

Mijn eigen onderzoeksresultaten zijn tijdens het onderzoek in eigen beheer, ook de begeleider heeft daar geen toegang toe. Deze gespreksverslagen bevatten alleen voor- en achternaam, locatie van de pioniersplek en de kerkelijke functie van de gesprekspartner. In mijn scriptie zijn ze geanonimiseerd als bijlage opgenomen in mijn scriptie. Alleen kerkelijke functie en de provincie waarin zij werken staan daarin opgenomen. Geïnterviewden zijn hiermee akkoord. Zij hebben inzicht gekregen in het verslag van hun eigen gesprek, en hebben dit verslag goedgekeurd. Verder heeft niemand deze gesprekken ingezien.

De gespreksverslagen van de PKN zijn en blijven in beheer van het Landelijk Dienstencentrum van de PKN, afdeling Missionair Werk. Ik heb deze data met niemand gedeeld en niet op mijn eigen laptop opgeslagen. Het beheer van deze data valt niet onder mijn verantwoordelijkheid.

BEHEER DATA NA AFLOOP ONDERZOEK:

Na afloop van mijn onderzoek worden geanonimiseerde gespreksverslagen als bijlagen van mijn scriptie opgeslagen in het archief. Deze zijn openbaar inzichtelijk. De originele, privacy-gevoelige documenten worden beveiligd opgeslagen in het archief, en zijn alleen inzichtelijk nadat ik daar toestemming voor heb gegeven. Als de data na afloop van onderzoek gearchiveerd is, verwijder ik het van mijn eigen laptop, en heb ik ze niet meer in eigen beheer.

5. Juridische en ethische aspecten

EIGENAAR DATA:

De gespreksverslagen zijn voorgelegd aan en goedgekeurd door de gesprekspartners. Daarmee doen zij afstand van het eigenaarschap. Uiteindelijk is de PThU eigenaar van de data, omdat dit onderzoek in opdracht van hen uitgevoerd wordt.

De PKN is eigenaar van de gespreksverslagen van hun onderzoek, waarvoor zij mij toestemming hebben gegeven om te gebruiken.

PRIVACYGEVOELIGE DATA: JA

INDIEN JA: HOE WORDEN ZAKEN ALS VEILIGE OPSLAG EN TOESTEMMING VAN BETROKKEN PERSONEN EN/OF ORGANISATIES GEREGELD?

In de originele documenten zijn alleen naam en gemeenschap opgenomen. Deze documenten worden niet gedeeld, en blijven in eigen (beveiligd) beheer. In de scriptie is alle data geanonimiseerd, en de verslagen zijn goedgekeurd door de gesprekspartners.

6. Overige zaken

=====

(In te vullen door thesisbegeleider:)

Goedgekeurd

Niet goedgekeurd, omdat: _____
_____
_____

Naam, handtekening: _____

Datum: _____

=====

Bijlage 2 - Gespreksformulier

Datum:

Naam:

Pioniersplek:

Ambtsdrager: nee/ja, namelijk:

1. Ben jij ambtsdrager? Zoja: wat betekent dat voor jou?
2. Wat zijn je associaties bij het woord 'ambt'? Noem 5 woorden
3. Denken jullie na over geestelijk leiderschap in jullie pioniersplek?
Welke waarden vindt je daarin belangrijk?
En hoe krijgt dit vorm en/of structuur?
4. De bekende drieslag van 'ambts-structuur' in traditionele PKN-kerken bestaat uit het ambt van ouderling, diaken en predikant. Hebben jullie ooit overwogen om iets met deze ambten te doen in je pioniersplek?
Zoja: welke betekenis heeft dit voor jullie?
Zonee: waarom niet?
5. Geef een definitie van 'ambt'.
6. Hoe ervaar je het spreken over het ambt vanuit de synode/PKN/pioniersgemeenschap?
7. Zou (een vorm van) het ambt jouw pioniersgemeente kunnen versterken?
8. Zou (een vorm van) het ambt jouw pioniersgemeente kunnen beschadigen?

W.V.T.T.K:

Bijlage 3 - Gespreksverslag 1

Datum: 28 februari 2020

Locatie pioniersplek: provincie Gelderland

Ambtsdrager: ja, ouderling (zonder sacramentsbevoegdheid) in één van de moedergemeenten en in de Algemene Kerkenraad

De pionier is lid van de kerkenraadscommissie van de pioniersplek. Deze kerkenraadscommissie bevat 'toevallig' ook een ambtsdrager, omdat één van de betrokkenen óók ouderling is in de eigen gemeente. Hier is niet bewust voor gekozen, al komt het wel handig uit en is daarmee in de ambtelijke aanwezigheid in erediensten meestal wel voorzien. De rest van de kerkenraadscommissie draagt geen ambt, maar wordt dus wel 'kerkenraadscommissie' genoemd. De leden van deze commissie hebben verschillende pastorale en diaconale taken, die bewust per persoon zijn ondergebracht. De kerkenraadscommissie heeft ook een geestelijke rol, en wordt vaak geopend met gebed, bezinning of bijbelstudie. Hier is echter niet bewust voor gekozen of over nagedacht. Geestelijk leiderschap is nooit een onderwerp van gesprek geweest, maar krijgt dus wel een zekere invulling.

De pioniersplek bestaat uit ongeveer 200 leden en wordt geleid door een predikant. Wekelijks zijn er erediensten, waarin deze predikant voorgaat of waarvoor gastpredikanten worden uitgenodigd. Er wordt dus heel bewust gekozen voor ambtelijk ingevulde diensten, waarbij predikantschap als heel belangrijk wordt beschouwd als waarborg voor kwaliteit van de diensten en geheimhouding.

De pionier ervaart geen verschil tussen leidinggevend en met of zonder ambt. Ook voor haar zou het geen verschil maken of ze er zelf zit met of zonder ambt: het gaat erom dat je openstaat voor Gods leiding en dat je oog hebt voor de hele gemeente. Tegelijkertijd geeft ze aan dat het een rol is die toch anders is dan bij de voetbalvereniging.

De associaties bij het ambt zijn dat het ambt stoffig en traag is, veel vergaderen, en belangrijk voor de centrale kerk. Als een vorm van geestelijk leiderschap heeft ze het eigenlijk nooit gezien. Ambt geeft aan dat je onderdeel bent van de landelijke én de lokale gemeente. Om dat te benadrukken vindt de pionier het erg belangrijk dat er ambten zijn, maar dit is bij hen helaas technisch nog niet mogelijk vanwege hun positie tot de AK en andere kerkelijke structuren. Toch zou het ambt mooi zijn om te implementeren - zolang er geen vergaderingen of regelgeving van wordt verwacht. Je kunt je tijd als pionier namelijk beter besteden. De kracht van het ambt zou kunnen zijn dat het alle aspecten van kerk-zijn tot recht laat komen (pastoraat, diaconaat etc.). Daarnaast is de gedachte dat er een zegen wordt uitgesproken op je betrokkenheid als leider van de pioniersplek, toch wel een mooie gedachte - vooral met het oog op de gemeente. Voor de gemeente geeft het aan dat je niet 'als Pietje' in de kerkenraadscommissie zit. Daarnaast helpt het bij de communicatie en voor de transparantie van het leiderschap. Het zou kunnen helpen om in termijnen te denken (voor de continuïteit), om te zorgen dat er voldoende doorstroom zit in leiderschap en om inspraak te creëren.

Een nadeel van het instellen van ambtsdragers is dat er misschien minder mensen beschikbaar zouden zijn, omdat de taak zo formeel klinkt. Daarnaast zijn er ook de formele hindernissen omdat het kerkordelijk allemaal nog niet waterdicht is en veel gedoe vraagt. Het ambt zou voor de oecumene misschien goed zijn, maar voor het missionaire aspect van de pioniersplek zeker niet nodig.

De pionier vindt het erg relevant dat de landelijke kerk (LDC, synode) bezig is met de bezinning op het ambt. De kant waarop gedacht wordt zou goed aansluiten bij wat deze pioniersplek kan gebruiken. Ze willen graag een predikant beroepen. De kerngemeente hoeft wat haar betreft niet los te staan van de zendende gemeente, omdat bij hen het contact met de AK erg goed is. Het nadeel van alles wat er op het LDC gebeurt, is dat het kerkordelijk traject veel te

traag is, en ontzettend achterloopt op de actualiteit en de noodzaak aan ruimte die er is bij pioniers. Daarnaast kost het veel energie, die ook anders besteed zou kunnen worden.

Bijlage 4 - Gespreksverslag 2

Datum: 27 februari 2020

Locatie pioniersplek: provincie Utrecht

Ambtsdrager: ja, predikant (sinds 3 maanden). Daarvoor werkzaam binnen de pioniersplek als predikant zonder ambt.

De pionier die ik spreek is sinds 6 maanden als predikant betrokken bij de pioniersplek. Haar voorganger had ik ook de predikantsopleiding afgerond, maar was niet ambtelijk bevestigd en werkte als kerkelijk werker. Zij bediende niet de sacramenten, omdat ze niet als predikant was aangenomen. Mijn gesprekspartner heeft bij haar aanstelling aangegeven alleen te willen werken als predikant, en een ambtelijke bevestiging nodig te vinden. De pioniersplek is hiermee akkoord gegaan, nadat er een technische oplossing is gevonden ivm de kosten. De pionier geeft aan dat het ambt haar eigen wens was - als zij het niet gevraagd had, was de pioniersplek er zelf niet mee gekomen.

De pionier maakt deel uit van het kernteam, waarin nog twee ouderlingen met sacramentsbevoegdheid zitten. De sacramenten worden bediend, waarbij vooral de doop ambtelijk verbonden is. Het avondmaal wordt niet noodzakelijk door een ambtsdrager bediend. Het kernteam is naar eigen zeggen een geloofsteam, al vindt de pionier dat wel meevallen. Ze zijn niet bewust bezig met geestelijk leiderschap, al wordt er wel gebeden. Maar er lijkt binnen het team niet echt aandacht te zijn voor de eigen geestelijke taak. Mensen lijken niet ambtelijk te denken. Het ambt lijkt vooral een prettig kader te zijn voor betrokkenen die al een kerkelijke achtergrond hadden. Voor anderen is het ambt juist niet boeiend, en staat het symbool voor de institutionele kerk. Omdat sommige betrokkenen juist zijn gaan pionieren omdat ze dat institutionele los willen laten, wordt er automatisch negatief gesproken over het ambt. 'Wij doen de dingen niet zoals het hoort'. Er wordt geschopt tegen alles wat kerk is, en daardoor ontstaat er snel een anti-reactie tegenover dat wat de kerk voorstelt. Het lijkt ook een kwestie zijn van toegeven dat je als pioniers ook bezig bent een kerk te bouwen. Ervoor uitkomen dat je kerk bent, dat blijkt een drempel te zijn. De invoering van het ambt zou aangeven dat 'je weer een kerk aan het optuigen bent, en dat is nou net wat we niet willen'. Denken over het ambt omdat het nou eenmaal moet van de kerk, is dan ook niet wat je zou willen. Dat geldt voor het pionieren, maar ook voor traditionele kerken. Daar zijn ook ambtsdragers er vaak omdat die er nou eenmaal moeten zijn van de kerk. Is het ambt wezenlijk voor kerk zijn? Ik wil best wat doen, maar waarom moet dat ambtelijk zijn? Of: ik doe dit toch al in de gemeente, waarom moet het ambt daaraan gekoppeld worden? Als je het ambt wil invoeren, moet je daar iets aan doen. Hoe kun je verlangen opwekken om ambtsdrager te willen zijn?

De pionier associeert het ambt met geestelijk leiderschap, anti-hierarchisch, ambt aller gelovigen, christus present stellen en vergadercultuur. Ze geeft aan dat ze de enige is die zo inhoudelijk denkt over het ambt, vooral omdat ze wéét waar het voor staat. Het is mogelijk dat men best wel open staat voor het ambt, als er goed wordt uitgelegd waar het voor staat, en als het niet verbonden wordt met regelgeving, kerkorde etc. Sommige mensen zijn daar namelijk allergisch voor. Bij institutioneel-kerkelijke dingen komt namelijk al snel veel geregeld bij kijken, door dat wat de synode oplegt aan mensen. Er wordt in de pioniersplek niet landelijk, maar lokaal gedacht. Sommigen zijn daarom helemaal niet bezig met kerkstructuur, ambt, orde en regelgeving en zien daar ook geen reden voor.

De pionier is wel van mening dat een ambtelijke kadering van het leiderschap de gemeente iets kan bieden - mits je het op een vlotte manier kan uitleggen. Het duidt op een verantwoordelijkheid die je van God gegeven wordt, dat je het niet namens jezelf doet. Daarnaast verankert het ambt de gemeenschap met het grotere geheel van de (wereld)kerk. Dat veiligstellen is belangrijk. Ook zou het ambt helpen om aandacht te geven aan bijvoorbeeld diaconaat en

pastoraat, omdat dat nog niet een sterke rol speelt. Het helpt de gemeente te beseffen wie ze zijn: een kerk.

De driehoek ambt-persoon-beroep helpt de pionier in ieder geval om af en toe een andere rol aan te nemen. Het gevaar in het pionieren is voor haar dat je alles op persoonlijke titel doet. Het ambt helpt om dat los te laten, en ook een stukje continuïteit te waarborgen. Als deze pionier stopt, neemt een ander het weer over. Ook wijst een ambt je op het feit dat je gezag hebt - ook als je dat niet wil, of niet in gezagstermen denkt. Het helpt je soms om in de rol van 'tegenover' te zitten. Tot slot helpt het ambt om de teamleden zich bewust te maken van hun geestelijke rol.

Bijlage 5 - Gespreksverslag 3

Datum: 27 februari 2020

Locatie pioniersplek: provincie Zuid-Holland

Ambtsdrager: ja, ouderling-kerkelijk werker met sacramentsbevoegdheid

De pionier die ik spreek is al meerdere jaren ambtsdrager, maar heeft ook een tijdje gepionierd zonder ambt. Toch heeft hij zijn rol/taak altijd ambtelijk beschouwd. Voor hem betekent het dat hij een roeping heeft van Godswege: hij is present op basis van het gezag dat God hem verleent. Daarnaast is hij zich er op die manier bewust dat hij geroepen is vanuit de gemeente (de moederkerk, in dit geval) om dit werk te doen. In de pioniersplek waar hij werkt, wordt heel kerkelijk gedacht. Er wordt gestreefd naar sacramenten, pastoraat, diaconaat. Je hebt daarom op een gegeven moment het ambt nodig, om je rol te duiden en te beseffen op basis van welk gezag je dit doet. Bovendien is het in dit geval goed met het oog op de doelgroep: in Rotterdam zijn veel mensen uit andere culturen, waar 'pastors' nog veel gezag hebben en ook een zekere ruimte krijgen om namens God en de kerk te spreken. In de Nederlandse cultuur zitten mensen daar niet op te wachten, maar in andere culturen wordt het ambt heel hiërarchisch beleefd en past het heel goed bij het wereldbeeld.

Binnenkort wordt de pioniersplek een kerngemeente gemaakt. Er zijn dan ook al een aantal ambtsdragers aangesteld, niet alleen uit de moedergemeente, maar juist ook binnen de doelgroep en de ontstane gemeenschap. Zo is er een ouderling, 2 diakenen en een kerkvoogd. Dit met het oog op duurzaamheid van de gemeente, continuïteit, geestelijk leiderschap. Mensen die hiervoor gevraagd zijn vonden dat een eer, voelden de verantwoordelijkheid en het gezag. Er wordt wel gevraagd: kan ik dat wel? Maar doordat het ambt ook iets van Gods presentie aangeeft, ontstaat er vertrouwen dat God door hen heen werkt. In de doelgroep mist de kerkelijke terminologie, maar de gedachte achter de termen is goed uit te leggen. Het is overigens van belang om niet uit te gaan van vaste taken en rollen, en steeds te zoeken naar iemand die dat in kan vullen, maar om te zoeken naar waar de gemeente behoefte aan heeft, en welke gaven er aanwezig zijn. Op die manier wordt de inkleuring van verschillende ambtelijke functies heel persoonlijk bepaald, en kan deze over de jaren heen dus ook verschillen. Dat is niet erg, maar juist nodig. Een ambtsdrager moet het ambt zich eigen maken.

De pioniersplek heeft bewust gekozen voor de traditionele ambtsstructuur van ouderling, diaken en voorganger. Deels vanwege de doelgroep, maar ook omdat er geen goed alternatief is. Als je binnen de PKN een zelfstandige gemeente wil worden, is kiezen voor het ambt nu eenmaal nodig. Dat is voor deze context niet erg, hoewel de invulling van het ambt anders kan zijn. Dat is niet erg, maar zelfs nodig om het ambt kracht te geven. In veel kerkelijke gemeente is een ambtsdrager gewoon een vrijwilliger met een andere naam. Daar geloven wij niet in. Juist in traditionele gemeenten zie je dat het ambt heel erg uitgehold is.

Wat ons betreft is een ambtsdrager niet alleen beschikbaar voor de gemeente, maar ook voor iedereen daarbuiten. Waar sommige kerken onderscheid maken tussen je eigen doelgroep vertegenwoordigen of zoeken naar het welzijn van de hele gemeente, willen wij het nóg breder trekken. Een ambtsdrager is aanspreekbaar voor de gemeente, maar ook daarbuiten voor iedereen. In de wijk, in de omgeving. Het ambt onderstreept dat, is bij uitstek missionair: een ambtsdrager zoekt naar wat goed is voor de hele wijk, bidt voor de wijk, gaat de gemeente daarin voor. Heeft de rol van een voorganger, en neemt de gemeente daar dienend in mee. Heeft een priesterlijke rol, maar ook een profetische rol - het 'tegenover'. Dit overigens in alle afhankelijkheid en kwetsbaarheid. De afhankelijkheid van God geeft ook ontspanning: het leert je loslaten.

Vanuit de synode en het LDC wordt er goed nagedacht over het ambt. Daar zijn ze blij mee: fijn dat er nagedacht wordt over de vraag hoe het ook anders kan. Dat is goed voor de pioniers, maar ook voor de rest van de traditionele kerk: daarvoor geldt de vraag naar de

relevantie van het ambt net zo goed of misschien nog wel meer. Tegelijk is de landelijke kerk wel een andere wereld. Er wordt op een andere snelheid gewerkt (veel trager) in een ander vergadertempo. Lokaal kun je veel sneller schakelen, waardoor de landelijke kerk al gauw achter de feiten aanloopt.

Het ambt kan de pioniersplek op meerdere manieren nog versterken. In ieder geval het missionaire denken over het ambt. Daarnaast helpt het in de collegialiteit: door meerdere vergaderingen en teamverbanden van verschillende pioniersplekken. Je hebt namelijk als pionier nergens een stem, maar niemand heeft ook een stem tegenover jou, die je tot de orde kan roepen. Het helpt je in het besef van je geheimhouding, verantwoordelijkheid. Een besef van aansprakelijkheid en de mogelijkheid tot correctie is nodig. Een verhouding tot andere pioniers/ ambtsdragers. Op die manier ontstaat er een soort opzicht, en dat is niet persé verkeerd. Het ambt kan ook de gemeente beschadigen, als er misbruik wordt gemaakt van gezag. Ambtelijke functies zijn kwetsbaar, omdat ambtsdragers niet altijd 'gecontroleerd' worden. Het kan manipulatief gebruikt worden, zeker als je voorganger bent. Je hebt dan veel macht, gezag, en niet altijd iemand die je daarop aanspreekt.

Bijlage 6 - Gespreksverslag 4

Datum: 3 maart 2020

Locatie pioniersplek: provincie Utrecht

Ambtsdrager: nee

De pionier is één van de kartrekkers van een pioniersplek. Op deze pioniersplek worden vooral losse activiteiten georganiseerd met het oog op de buurt van de moedergemeente. Er zijn wekelijkse meditatie-momenten, maandelijkse maaltijden en losse activiteiten. Er worden geen diensten of vieringen gehouden, er is geen woordverkondiging en er worden geen sacramenten bediend. De pioniersplek heeft ook niet die ambitie. Mijn gesprekspartner verwoordt het als volgt: 'Het is wat minder christelijk dan de kerk: het is vooral een plek van betekenis en bezinning.'

De pionier is onderdeel van het kernteam, dat bestaat uit gemiddeld 5 personen. Er zit momenteel wat verschuiving in dit team. Eén van de leden van het kernteam is ambtsdrager, namelijk de predikant van de moedergemeente, die gedeeltelijk vrijgesteld is voor het leiden van de pioniersplek. Verder wordt er niet met ambten gewerkt. De pioniersplek is ooit gestart door een kartrekker die geen ambtsdrager was en minder theologische bagage had. Er is een jaar geleden door de kerkenraad bewust gekozen om de predikant van de moedergemeente als opvolger aan te stellen. Dit is gedaan met het oog op de wederzijdse versterking. De moedergemeente en pioniersplek groeiden uit elkaar, en de verbinding werd gewaarborgd door de predikant een dubbelrol te geven. Op die manier hoopt men de kruisbestuiving meer vorm te geven.

De pionier ervaart een verschil tussen de kartrekker mét ambt en de kartrekker zonder. De predikant leidt het kernteam én de pioniersplek meer met Bijbelse teksten en gelovig geladen teksten. Verder is er een verschil in leiderschapsstijl, maar dat is waarschijnlijk meer gerelateerd aan karakter dan aan een ambtelijke rol.

De pionier heeft gemengde associaties bij het woord 'ambt'. In eerste instantie roept het commitment en integriteit op. Je voegt jezelf toe aan een traditie en weet je gedragen. Toch heeft het ambt voor de pionier een stoffig imago. Hij relateert het aan regelgeving, beroepscode, het verschuilen achter een ambt, een drempel voor relationeel leiderschap en een harnas wat bevlogenheid tegenhoudt. Hij relateert het ambt vrijwel meteen aan de professional: een predikant. Bij een ouderling of diaken heeft hij deze associaties minder, hoewel hij alsnog aangeeft dat het ambt weinig dynamisch overkomt en traagheid verbeeldt. Is het nog wel van deze tijd? De pionier geeft aan dat hij gelooft in een andere organisatievorm van de kerk, die meer aansluit bij deze tijd. Denk aan een netwerkstructuur, waarin meer flexibiliteit en dynamiek plaats kan vinden en meer ruimte is voor bevlogenheid, en persoonlijke invulling van je betrokkenheid. Structuur en hiërarchie kan relaties soms in de weg staan. Traditie is prima, maar je moet het wel je eigen draai geven. Ambt heeft een 'zendend' karakter, en dat is nou net wat we moeten voorkomen.

Er wordt in de pioniersplek niet inhoudelijk nagedacht over leiderschap. De pionier geeft aan dat er sowieso wel wat mist aan visie en/of missie. Mensen zijn meer taakgericht in het organiseren en uitvoeren van activiteiten, maar een langetermijnvisie ontbreekt. Dit geldt ook voor (geestelijk) leiderschap. De manier waarop leiderschap nu ingevuld wordt, is transparant, faciliterend en dienend en heel afhankelijk van de persoon. De inhoudelijke visie wordt overgelaten aan de professional, die dus ook ambtsdrager is.

Een gevaar van het ambt op deze pioniersplek zou kunnen zijn, dat er extra taken komen bovenop de taken die het kernteam al heeft. Daarnaast geeft de pionier dat je in de buurt waar zij werkzaam zijn, het beste op persoonlijke titel kan zitten, en niet namens de kerk. Ergens namens de kerk aanwezig zijn, schrikt af. Een positieve invloed van een invoering van het ambt zou kunnen zijn dat er meer verbinding ontstaat met de moedergemeente en de landelijke kerk, en daarmee ook de traditie. Het geeft een bepaalde verantwoordelijkheid aan richting het kerkelijk systeem, en zolang je daar niet bekrompen mee omgaat biedt het mogelijkheden. Daarnaast helpt

het in de taakomschrijving van het kernteam en zou het voor de pionier zelf een duidelijkere rol betekenen. Tot slot zou het ook het ambtelijke denken vanuit de moedergemeente kunnen veranderen, doordat de ambten meer missionair worden ingevuld. Het versterkt de kruisbestuiving tussen kerk en pioniersplek.

Bijlage 7 - Gespreksverslag 5

Datum: 16 maart 2020

Locatie pioniersplek: provincie Noord-Holland

Ambtsdrager: ja, ouderling-kerkelijk werker met sacramentsbevoegdheid, daarvoor werkzaam als kerkelijk werker/evangelist zonder ambt of sacramentsbevoegdheid.

De pionier die ik spreek is betrokken bij een gemeenschap die al een tijdje in ontwikkeling is. Doordat nieuwe gelovigen hun weg niet konden vinden naar de kerk, kwam de vraag op hoe in hun vraag voorzien kon worden. De bezinning daarop kwam in 2008 op gang, uiteindelijk werd in 2013 een initiatief gestart dat later ook aansloot bij de pioniersbeweging van de PKN. In het lange traject van de bezinning, kwam onder andere de vraag op naar het ambt. Stel dat er een nieuwe kerk ontstaat, wie gaat er dan spreken, dopen en het avondmaal bedienen? Resultaat van die vraag is dat er vanaf het begin een ouderling en een diaken betrokken waren bij deze pioniersplek. Deze ambtsdragers werden 'ingevlogen' vanuit de moedergemeente. De keuze hiervoor had mede te maken met het feit dat vanuit de moedergemeente sterk ambtelijk werd gedacht. Inmiddels zijn er nog steeds twee ambtsdragers, namelijk een ouderling en een diaken, en daarnaast is de kerkelijk werker ook als ouderling aangesteld, en hij heeft ook sacramentsbevoegdheid. Sinds kort is er ook iemand uit de 'doelgroep' (of eigenlijk: de gemeenschap) aangewezen, die ambtsdrager in opleiding is. Hij krijgt binnen een beschermde positie de tijd om te groeien in de rol van geestelijk leider, zonder dat hij meteen alle regels en structuren moet kennen. Hij wordt als het ware ingewerkt om te groeien in ontwikkeling van geestelijke visie en denkt mee op inhoudelijk gebied.

De pionier die ik spreek is altijd kartrekker en voorganger geweest. In eerste instantie deed hij dat niet vanuit een ambt, maar inmiddels wel. Dat maakt voor hem wel verschil: hij heeft gevoelsmatig een andere rol. Hij voelt zich meer verantwoordelijk, mede doordat hij de sacramenten bedient, maar ook omdat anderen hem een meer verantwoordelijke rol toekennen. Er wordt naar hem gekeken: mensen hebben behoefte aan een aanspreekpunt. Die heldere rol heeft wat hem betreft twee gezichten. Enerzijds is het prettig, je kunt je taken goed afkeren en mensen kunnen je goed vinden. Het is ook goed dat niet zomaar iedereen de sacramenten mag bedienen. Tegelijkertijd wordt er soms ook teveel naar hem gekeken, en moet hij er soms op wijzen dat je dingen samen doet en dat hij zijn verantwoordelijkheden deelt met anderen.

Associaties bij het ambt zijn als volgt. Het ambt is een volmacht van Christus: je bent ambassadeur van Hem. Zoals Christus zich geeft voor de gemeente, geeft een ambtsdrager zich ook aan de gemeente. Daarmee ben je als kerkenraad een positief tegenover voor de gemeente. Het ambt is een specifieke taak: iedereen kan een rol spelen in de kerk, maar het ambt is een formele rol. Het ambt is ingesteld door de vroege kerk. Door het ambt krijg je een bepaalde mate van gezag.

Er is van tevoren goed nagedacht over de structuur van geestelijk leiderschap in deze pioniersplek. Er werd gekozen voor ambtsdragers, maar niet teveel. De vraag erachter was: tuig je niet teveel op, aan het begin, of is dit zorgvuldig bouwen aan een structuur die langer kan bestaan? Uiteindelijk werd dat laatste als vertrekpunt gekozen, met het oog bestendigheid en continuïteit, maar ook met het oog op de sacramenten. Als je op termijn doop en avondmaal wil bedienen, heb je daar nu eenmaal ambtsdragers voor nodig. In dat kader was er ruimte voor ambtsdragers. Overigens zijn er ook taakdragers zonder ambt. Er zijn pastorale teams, en niet alle leiders daarvan zijn ambtsdrager. Ook zijn er mensen die praktische taken hebben, maar geen opdracht tot geestelijk leiderschap. Daarin wordt gezocht: wat is de taak van een professional, een ambtsdrager, en wat kan ook een ander doen? Uiteindelijk zijn de ambtsdragers er vooral om geestelijke visie te ontwikkelen. Er is verder ook geen zichtbaar onderscheid tussen ambtsdragers en andere taakdragers.

Met een keuze voor ambtsdragers geef je aan dat je controleerbaar bent: anderen hebben gezag over jou, je bent aansprakelijk. Je verbindt jezelf met de kerk van alle eeuwen. Daarmee ben je eigenlijk een tegenstem in de ad-hoc-cultuur. Je hebt als tegenover een bepaalde mate van gezag. Dat is positief, maar kan ook gevaarlijk zijn. Gezagsstructuren zijn altijd kwetsbaar. Het gaat er niet om dat je met de vuist op tafel kunt slaan, maar dat je bestuurlijk ook de geestelijke kant van de zaak belicht.

Door diakenen en ouderlingen aan te stellen, krijgen deze werkgebieden meer aandacht. Je geeft daarmee aan dit belangrijk werk te vinden, en je taak als gemeenschap daarin serieus te nemen. Je ziet dat de ambtsdragers daardoor gedragen worden. Daarnaast is het ook een manier om hen aan de kerk te binden. Door ze een officiële rol te geven, blijven ze meer toegewijd.

Een ander effect van het kiezen voor ambtsdragers, is dat het duidelijk maakte aan de moedergemeente dat deze pioniersplek niet zomaar een missionaire activiteit was, maar echt een kerkplek. Inbedding in de ambtelijke structuur onderstreept dat. Het maakt dat je serieus genomen wordt door het ambtelijk apparaat. Door de regels en systemen geeft dat veel gedoe, zeker als je van buiten de kerk komt. Tegelijk geeft het je wel een blik in de keuken, je ontdekt hoe de hazen lopen en leert kerkelijke structuren te plaatsen. Dat is lokaal het geval, maar geldt ook voor de landelijke kerk. Het is goed dat daar wordt nagedacht over ambt en pionieren, en volgens de pionier sluit het redelijk aan bij wat er leeft. Anderzijds is de discussie over voorgangers, predikanten en hun titel en rol in het pionieren er één van een andere orde dan het ambt in haar algemeenheid. Van dit alles is in ieder geval een groei in toezicht op de theologische kwaliteit een goede ontwikkeling.

Bijlage 8 - Technisch verslag van thematische analyse

Als methode voor het analyseren van de informatie uit mijn onderzoeksdata heb ik gebruik gemaakt van *thematische analyse* (Braun & Clarke 2006, 16-23, 35). Deze bijlage bestaat uit een technisch verslag van de uitvoering van die analyse en het volgen van de stappen waaruit die methode bestaat.

1. Vertrouwd raken met de data

De eerste fase van de thematische analyse is het vertrouwd raken met de data. Dat betekent voor mij het doornemen van mijn 5 eigen gespreksverslagen en 24 gespreksverslagen van het PKN-onderzoek. Daarnaast heb ik ook de onderzoeksrapporten 'Over speelruimte en spanning' en 'Mozaïek van kerkplekken' opgenomen in de data, omdat daarin pioniers aan het woord komen en worden geciteerd. Ook de literatuur die ik voor het onderzoek naar het spreken over het ambt door de landelijke kerk heb gebruikt, zijn in de dataset opgenomen. Uiteindelijk heb ik 42 documenten doorgenomen. Dertig hiervan waren voor de eerste deelvraag, twaalf voor de tweede deelvraag. Ik heb alle literatuur doorgenomen voor ik begon met coderen, zodat ook duidelijk werd wat door pioniers wel wordt gezegd binnen één thema en landelijk niet, of andersom.

2. Coderen van alle data

Daarna ben ik gaan coderen. Dat betekent dat ik citaten heb gemarkeerd en gekoppeld heb aan een begrip of concept waar het volgens mij aan is verbonden. Als voorbeeld een citaat uit G5:

'Er is van tevoren goed nagedacht over de structuur van geestelijk leiderschap in deze pioniersplek. Er werd gekozen voor ambtsdragers, maar niet teveel. De vraag erachter was: tuig je niet teveel op, aan het begin, of is dit zorgvuldig bouwen aan een structuur die langer kan bestaan? Uiteindelijk werd dat laatste als vertrekpunt gekozen, met het oog bestendigheid en continuïteit, maar ook met het oog op de sacramenten. Als je op termijn doop en avondmaal wil bedienen, heb je daar nu eenmaal ambtsdragers voor nodig.'

Aan dit geheel werd de code 'visie op leiderschap' gekoppeld. Aan de tweede regel: 'keuze voor het ambt'. Aan de derde en vierde regel: 'continuïteit'. Aan de vierde regel: 'sacramenten'. Aan de vijfde regel: 'bestaande praktijken'.

De codes heb ik deels van tevoren bepaald, op basis van mijn eigen kader en het doornemen van de data. Daarnaast heb ik gedurende het coderen nieuwe codes toegevoegd. Ik ben de hele set twee keer coderend doorgegaan, zodat codes die aan het einde werden toegevoegd ook in eerdere teksten gebruikt konden worden. Dit heeft geresulteerd in een geheel van 70 codes en 430 citaten die aan verschillende codes gekoppeld zijn.

3. Thema's herkennen en groeperen

Vervolgens heb ik de codelijsten doornomen en de verschillende codes aan elkaar gekoppeld op thema. Dit heeft geresulteerd in 9 groepen, met titels als 'praktische elementen van het ambt', 'theologische elementen van het ambt', 'huidige praktijken', 'beeldvorming', en anderen. De 70 codes zijn onder deze groepen verdeeld. Sommige codes passen in meerdere groepen. De groep 'theologische elementen' heeft bijvoorbeeld 22 codes, de groep 'huidige praktijken' 6. Een code als 'roeping' is zowel in de groep 'theologische elementen' als in de groep 'persoonlijke elementen' opgenomen.

4. Evaluatie van codes en thema's

Binnen deze groepen heb ik de citaten doorgenomen die hoorden bij deze thema's. Dit resulteerde soms in een andere code, omdat het toch niet helemaal de lading dekte van het

thema, of in een nieuwe groep. Andere groepen bleken niet relevant, omdat de codes die in deze groep werden opgenomen amper waren gebruikt.

5. Thema's definiëren en benoemen

In de vijfde stap heb ik de groepen doorgenomen en bekeken welke belangrijkste punten erin naar voren kwamen. Sommige codes waren 3 keer gebruik, andere meer dan 40. Op basis van de codes, de hoeveelheid van het gebruik daarvan, de samenhang met andere codes en de citaten die erbij hoorden ben ik gaan schetsen welke theologische en praktische betekenissen het meest genoemd worden en dus het beste weergeven hoe het geheel erover denkt. Daarnaast heb ik in kaart gebracht welke gedachten minder aan de orde komen, niet van toepassing zijn of uitzonderlijk (maar wel relevant) zijn. Deze fase van het onderzoek leverde een lijn op voor de verslaglegging.

6. Verslaglegging

De laatste fase van de analyse was de verslaglegging. Het resultaat daarvan is te vinden in hoofdstukken 2 en 3. Ik heb daarbij in de titels gebruik gemaakt van groepen die ik had opgezet, en vervolgens binnen die paragrafen gerapporteerd aan de hand van veel voorkomende codes. Hierdoor is het verslag een goede weergave van de resultaten van de *thematische analyse*.